ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра кримінального права та кримінології

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

Навчальний посібник

Вінниця
«Нілан-ЛТД»
2016

УДК 343.35 (477) (075.8)
ББК 67.9(4УКР)308.17я73
Т 58

Схвалено Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 3 від 14 червня 2016 р.)
та Науково-методичною радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 6 від 13 червня 2016 р.)

Автори:

В.В. Топчій, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Університету ДФС України;

В.А Шкелебей, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології Університету ДФС України;

Т.М. Супрун**,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології Університету ДФС України.

Рецензенти:

А.В. Савченко, доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ України;

П.П. Андрушко**,** кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Топчій В.В., Шкелебей В.А., Супрун Т.М.

Т 58 Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник / В.В. Топчій, В.А. Шкелебей, Т.М. Супрун. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 208 с.

ISBN 978-966-924-397-3

Навчальний посібник підготовлений на кафедрі кримінального права та кримінології для забезпечення освітнього процесу в Університеті ДФС України. Висвітлено характеристику корупційних злочинів, відповідальність за корупційні діяння, перелік суб'єктів протидії та запобігання корупції.

Призначений для студентів та курсантів вищих навчальних закладів, а також для професійного навчання державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників, уповноважених на виконання функцій держави.

УДК 343.35 (477) (075.8)
ББК 67.9(4УКР)308.17я73

© Університет державної фіскальної служби України, 2016

ISBN 978-966-924-397-3 © ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА……6

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ ……..8

1.1. Поняття та сутність корупції……8

1.2. Генеза корупції та її еволюція……13

1.3. Детермінанти та форми корупційних діянь……...25

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ……35

2.1. Розвиток антикорупційного законодавства за часів незалежності України…….35

2.2. Мета та пріоритетні завдання державної антикорупційної політики……..42

2.3. Загальнодержавні і регіональні програми та плани запобігання і протидії корупції……..47

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА СФЕРАМИ ПРОЯВУ …….52

3.1. Корупційні злочини у сфері службової діяльності…..52

3.2. Корупційні злочини у сфері господарської діяльності…….58

3.3. Корупційні злочини у діяльності правоохоронних органів……..69

3.4. Корупційні злочини у політичній сфері……...76

РОЗДІЛ 4. СУБ'ЄКТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (ЗЛОЧИНІВ). ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……...82

4.1. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення (злочини) ……...82

4.2. Порядок проведення службового розслідування щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування……..84

4.3. Порядок проведення фінансового контролю ……90

4.4. Правообмеження та заборони для осіб, на яких поширюється антикорупційне законодавство……..93
РОЗДІЛ 5. СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНІ СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ……...98
5.1. Загальні положення про спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції……...98
5.2. Співпраця держави і громадянського суспільства з метою зниження рівня корупції……...122
5.3. Взаємодія правоохоронних органів з органами виконавчої влади в процесі реалізації заходів запобігання та протидії корупції. Участь громадських організацій у запобіганні та протидії корупції……...127
РОЗДІЛ 6. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ……..135
6.1. Загальна характеристика та види юридичної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень……...135
6.2. Допоміжні інструменти протидії корупції……...146
6.3. Прозорість інформації в діяльності службових осіб……..…151
РОЗДІЛ 7. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ СЕРЕД СЛУЖБОВИХ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, СУДУ ТА ОРГАНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ ТА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ РІВНЯХ……...155
7.1. Протидія та запобігання корупції в органах публічної влади……...155
7.2. Морально-етичні засади запобігання та протидії корупції в органах публічної влади……....158
7.3. Індивідуальні методи запобігання та протидії корупції в органах публічної влади……161

РОЗДІЛ 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА……...167

8.1. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії корупції……...167

8.2. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції……...172

8.3. Міжнародне співробітництво в протидії з корупцією……...182

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...188

ПЕРЕДМОВА

Одним із завдань української держави є мінімізації рівня корупційної злочинності, що є умовою вступу України до Європейського Союзу. Результатами спільної зустрічі експертної місії Ради Європи з українськими фахівцями з питань антикорупційної політики, було створення плану антикорупційних реформ в Україні, які би враховували специфіку стану корупції в державі, насамперед її високий рівень, проникнення в усі сфери суспільного життя та єдність політичної влади і бізнесу.

Індекси сприйняття корупції, розраховані фахівцями Transparency International, показують, що впродовж останнього десятиріччя рівень корупції в Україні є високим. Найбільш корумпованими українці називають саме ті інституції, на які покладені обов'язки запобігання та протидії корупції, серед яких: суди (66%), правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%), Парламент (53%), політичні партії (45%), ЗМІ (22%), громадські організації (20%). У всесвітньому рейтингу сприйняття корупції Україна посідає 130 місце із 168 позицій.

Корупція з'явилася в суспільстві з моменту виникнення держави, вона фактично зародилася разом із державним апаратом, кастою управлінців, які швидко побачили можливість використовувати державну владу в особистих корисливих цілях. Відомості про корупцію тих часів розглянуто в роботах старогрецьких філософів Платона та Аристотеля, які неодноразово згадували про руйнівну дію зловживання владою і хабарництво на економічне, політичне і духовне життя суспільства.

В сучасний період вирішення різних аспектів корупційної злочинності та вдосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства, особливу увагу приділяли такі вчені: П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, О.Ю. Бусол,

В. В. Голіна, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. І. Шакун та інші.

Протидія корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізовується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення проблем застосування конкретних механізмів такої протидії. Основні антикорупційні доктрини, прийняті в Україні в сучасний період, не дають однозначної відповіді на питання, яким чином мінімізувати корупційну злочинність у державі. Ключовим елементом у впровадженні стратегічних підходів щодо запобігання та протидії корупції є встановлення кола суб'єктів, які відіграють провідну роль у цьому процесі – спеціалізовані органи у запобіганні корупції, правоохоронні органи, інші інститути громадянського суспільства або окремі громадяни.

Одним із найважливіших напрямків реформування у цій сфері є впровадження та реалізація законодавчих, організаційних та інших заходів щодо підготовки працівників уповноважених на виконання функцій держави, місцевого самоврядування та працівників, які забезпечуватимуть фінансову діяльність держави, безперервному навчанню їх задля підвищення кваліфікації, вдосконалення знань та практичних навичок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ

1.1. Поняття та сутність корупції.

У сучасному світі корупція визнається неефективною практикою організації життєдіяльності, а відтак, негативним соціальним явищем. У багатьох країнах корупція і сьогодні є частиною політичної та адміністративної реальності. Неправомірна вигода, розтрати або інші види корупції стали причиною погіршення економічної та політичної ситуації і заподіяння шкоди суспільству в цілому.

Характерною рисою корупції є її універсальність: розповсюджене явище, яке виникає незалежно від рівня соціально-економічного розвитку держави; проникає в усі сфери життя; набуває транснаціональні форми. Корупція, існуюча в одній країні, може негативно позначатися на розвитку інших країн. Такий глобальний характер проблеми дав імпульс до створення міжнародної системи протидії корупції.

Корупція – це суспільне явище, причини якої лежать у площині співвідношення моралі та права у суспільстві. Вона проявляється через дії осіб, які за посадою наділені повноваженнями виконувати функції держави, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг.

Сутність корупції полягає в тому, що вона погіршує суспільні відносини, порушуючи нормальний (правильний, справедливий) порядок речей у суспільстві, в результаті чого настає «руйнування» влади. Це спотворення, порушення суспільних відносин, що має характер ланцюгової реакції.

Зміст і сутність корупції проявляється у її загальному й глобальному характері. Це явище присутнє у всіх політичних системах та притаманне всім країнам світу.

Як зазначено у Резолюції Конгресом ООН «Корупція у

сфері держаного управління» (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.), прийнятій з метою попередження злочинності та поводження з правопорушниками [108]. Як результат, проблеми корупції у державних органах носять загальний характер, особливо негативно впливають на країни з перехідною економікою.

Термін «корупція» походить від сполучення латинських слів «CORRI» та «RUMPERE». «CORRI» – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до конкретної справи. «RUMPERE» означає порушувати, латати, пошкоджувати, скасовувати. В результаті утворився самостійний термін, що передбачає участь в діяльності кількох (не менше двох) осіб, метою яких є псування, руйнування нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства [16].

Разом з тим, корупція є однією з основних соціальних проблем. Для багатьох країн вона є питанням виживання: від вирішення її значною мірою залежить якщо не саме існування держави, то щонайменше стратегічний напрямок її економічного, політичного та матеріального розвитку. Україна не є винятком існування такого явища.

Корупція є системним соціальним явищем. Корупційні правопорушення не існують ізольовано від інших соціальних явищ, а органічно пов'язані з ними. Цей зв'язок проявляється у взаємодії корупції з іншими соціальними явищами.

Отже, корупція стала частиною сучасного державного і суспільного механізму, пронизавши всі його структури та рівні. Вона уніфікує методи і форми відносин державних органів влади з представниками легального бізнесу та організованої злочинності й інтегрує їх у єдину систему тіньових (кримінальних) відносин.

Це явище постійно розвивається і змінюється разом із суспільством. Такі зміни зумовлені розвитком суспільства і процесами, які відбуваються в ньому. Водночас її сутність є

сталою, змінюються лише види корупційних діянь та форми їх прояву. Зміни у структурі корупції та формі корупційних проявів детермінують відповідні зміни у суспільстві.

Корупції як соціально-економічному явищу притаманні такі ознаки:

– соціальна обумовленість (є продуктом соціального життя);

– соціальна вартість («ціна», яку платить суспільство за існування корупції);

– впливає на найважливіші соціальні процеси – економічні, політичні, правові та ін.;

– має історичні витоки і глобальний характер;

– є соціальним, економічним, політичним, правовим, психологічним і моральним явищем;

– має властивість постійно видозмінюватися відповідно до соціальних реалій.

На фоні масштабних трансформаційних змін за останні десятиліття корупція стала досить поширеним соціальним явищем, що по суті, перетворилося на усталену норму взаємовідносин у всіх сферах суспільства. Україна належить до країн із ендемічною формою корупції, тобто нею вражені всі сфери діяльності в нашій державі.

Корупція – багатогранне явище, що виражається в різних формах: одержання неправомірної вигоди, подарунків, розкрадання бюджетних коштів, шантаж на сексуальному підґрунті, так звана моральна корупція (зловживання особистим впливом), а також зловживання владою або службовим становищем [2].

Розглядаючи поняття корупції, зазначимо, що:

– **корупція** – соціальне явище, а не конкретне суспільно небезпечне діяння; це явище характерне для всіх держав світу, невід'ємний атрибут публічної влади. Державний апарат будь-якої країни, не може забезпечити свого функціонування без

зловживань представників цього апарату. Відмінність різних держав у цьому плані полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на соціальні, економічні та політичні процеси;

– **у правовому значенні корупція** – це збірне поняття, яке охоплює сукупність (систему) взаємопов'язаних правопорушень, за вчинення яких особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Реально ці правопорушення мають різні форми (види). До них, належать отримання неправомірної вигоди, зловживання владою або посадовим становищем та інші посадові злочини, які вчиняються для задоволення корисливих та інших особистих інтересів чи інтересів третіх осіб [5, с. 92-95].

Це дозволить, **по-перше,** позбутися досить поширеного примітивного підходу до розуміння корупції; **по-друге,** визначити реальні завдання у сфері протидії корупції; **по-третє**, визначити дієві заходи щодо запобігання і протидії корупції. все це повинне базуватися на однозначному розумінні того, що жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету проти корупції. Отже, ставити питання про повне викоренення корупції (що має місце не лише на рівні політичних заяв, а й міститься в окремих нормативно-правових актах) не коректно.

Поділ корупційних правопорушень на корупційні діяння та діяння, пов'язані з корупцією, є досить умовним, оскільки вони можуть взаємно обумовлюватися (наприклад, отримання доходу в результаті незаконного зайняття підприємницькою діяльністю, як правило, тягне за собою порушення вимог щодо декларування (неподання, подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи), можуть бути нерозривно пов'язаними між собою (надання неправомірної вигоди), більше того, у

певних випадках одне і те саме діяння може, залежно від обставин його вчинення, змінювати свій статус.

На думку Н. В. Кузнєцової корупція є не тільки правовим, а й соціальним, економічним та моральним явищем, яке завдає шкоди нормальному функціонуванню моральних та правових відносин у суспільстві та державі [52, с. 32]. Такий підхід вважається найбільш вдалим, оскільки корупцію не можна розглядати тільки в правовому аспекті, адже ігноруючи інші сторони корупції, які характеризують її як соціальне, політичне, економічне явище, неможливо повністю визначити природу походження терміну «корупція».

Схоже визначення корупції надає М.І. Мельник: «Корупція – це багатоаспектне соціально-економічне, політичне, правове та моральне явище, що складається з цілого комплексу протиправних дій і неетичних вчинків. Корупція – це не стільки юридична, скільки соціальна та економічна проблема. Як правова категорія корупція – збірне правове поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень» [58].

На думку М. Ю. Тихомирова, корупцію потрібно розглядати як: «злочинну діяльність у сфері політики чи державного управління, використання посадовими особами наданих їм прав та владних повноважень з метою особистого збагачення» [133].

В юридичній науці необхідно розмежовувати поняття запобігання, протидія та попередження корупції, тому доцільним є надання визначення розглядуваних понять.

Запобігання корупції – це недопущення, заздалегідь відвернення корупційних та пов’язаних з корупцією правопорушень, з метою недопущення задоволення особистих, корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, отримання неправомірної вигоди, зловживання владою, надання пільг та переваг всупереч суспільним інтересам.

Протидія корупції – це спрямування дій проти корупційних та пов’язаних з корупцією правопорушень, що

суперечить інтересам зацікавлених у корупційних діяннях осіб.

Попередження корупції – це застереження (вказівки) уповноважених органів щодо вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що під корупцією слід розуміти протиправне явище, що полягає у використанні службовими особами своїх посадових повноважень, у різних сферах суспільної діяльності, з метою особистого збагачення або збагачення третіх осіб.

1.2. Генеза корупції та її еволюція.

Корупція з'явилася в суспільстві з моменту виникнення держави, вона фактично зародилася разом із державним апаратом, кастою управлінців, які швидко побачили можливість використовувати державну владу в особистих корисливих цілях. Про це свідчать релігійні пам'ятки (Старий Завіт, Коран), висловлювання відомих мислителів та історичні факти. Зокрема, у Старому Завіті говориться, що Мойсей проповідував проти прийняття подарунків, тому що вони «засліплюють очі» та призводять до несправедливості.

У Корані зафіксовано спеціальну заборону платити хабарі. Пророк Моххамед застерігав, що Аллах прокляне всіх, хто платить та бере хабарі, а також того, хто сприяв цьому. Вчення Будди також зазначає, що коли правитель, керуючи державою, шукає вигоди, то це призведе до деформації сутності суспільних відносин та ігнорування принципів справедливості. Хабарництво призводить не тільки до ухвалення нечесних рішень [18, с. 17], а й обіймання «не гідними» людьми високих державних посад.

На думку Ю.П. Заблоцького проблема корупції стосується не тільки державного апарату, але й людських спільнот загалом [30, с. 54], що існували до появи держави, – у вигляді племені, роду, громади чи навіть кількох сільських общин на будь-якій території.

Як зазначають С.М. Клімова та Т.В. Ковальова, у первісних суспільствах подарунок жрецю та вождю був нормою. Вперше спробував подолати корупцію ще у XXIV ст. до н.е. Цар Урукагіна – шумерський цар міста-держави Лагаша.

З виникненням держави й появою професійних чиновників звичай обдаровувати тих, від кого залежала доля, не зник. Розвиток державності спричинив виникненню численного бюрократичного апарату – касти чиновників, який отримував усе більше повноважень. І хоча вважалося, що вони повинні були жити за рахунок фіксованої оплати, у переважній більшості держав представники бюрократичного апарату прагнули використовувати своє службове становище [38, с. 18-19] як джерело для отримання таємних доходів. Це явище набуло масового характеру і стало своєрідною нормою поведінки чиновників.

У Стародавній Греції корупція мала побутовий характер та проявлялась у вигляді псування їжі й питної води. Пізніше у судовій практиці корупцією стали називати деякі прояви занепаду моралі, розбещеність молоді та порушення громадського порядку. В античній Греції це поняття мало і соціальний зміст – занепад моралі та безлад. Але можна зустріти й інше тлумачення терміну «корумпованість» – підкуп будь-кого (не обов'язково посадової особи) грошима та щедрими подарунками [22, с. 2-3].

У Стародавньому Римі під поняттям «корупція» розуміли шкоду, руйнування, підкуп та відносили ці діяння переважно до судової практики або процесу управлінської діяльності, що відповідає сучасним правовим поглядам на проблему корупційних діянь. Історичні джерела свідчать, що корупція мала тотальних характер в Римській імперії. Зокрема, деякі історики розглядають її як головну причину краху Західної Римської імперії в 476 році [59, с. 8].

Відомості про корупцію тих часів розглянуто в роботах старогрецьких філософів Платона та Аристотеля. Вони

неодноразово згадували про розбещувальну та руйнівну дію зловживання владою і хабарництво на економічне, політичне і духовне життя суспільства. Так, Аристотель в своїй роботі «Політика» [4] виокремлював корупцію як найважливіший чинник, здатний привести державу якщо не до загибелі, то до занепаду. Боротьбу з корупцією філософ розглядав як основу забезпечення державної стабільності: Закони та розпорядження – найголовніші інструменти в регулюванні державотворчих процесів, що унеможливлюють наживу посадовців. Аристотель, зокрема, забороняв одній людині в державі займати одночасно кілька посад [59, с. 8]. У Стародавньому Римі під поняттям «корупція» розумілось підкуп судді, а також – продажність чиновників та громадсько-політичних діячів, що набуло тоді неабиякого поширення [45, с. 28].

У період середньовіччя поняття корупції отримує значення, притаманне виключно церковним, канонічним відносинам – як спокуса диявола. В подальшому інквізиція сприяла завершенню двохтисячорічного процесу боротьби латинської мови з її грецьким корінням, одним із наслідків чого стала заміна терміну «каталіз» (від грец. katalysis – руйнування, знищення) на латинський «корупція».

Корупція в католицизмі означала гріховність. Отримана в спадщину гріховна порча розглядалась як природа всіх гріхів (Августин Блаженний, Фома Аквінський). Історик У. Манчестер охарактеризував період середньовіччя як «суміш» нескінченних війн, корупції, беззаконня.

У період Нового часу в Європі, поширюються теорії суспільного договору, відповідно до яких громадяни зобов’язані виконувати закони, прийняті державою, а держава, у свою чергу, зобов’язана захищати права громадян, передбачені законом. У разі зловживання владою з боку держави громадяни мали право розірвати договір та навіть змінити правителів. Ця концепція порушувала релігійні уявлення про те, що влада дана людям від Бога, адже народ утримує уряд, тому останній

повинен його захищати.

У європейських державах на вимогу населення в XVIII-XIX ст. ст. було здійснено ліберальні реформи, які закріпили положення про те, що чиновники повинні служити народу, дотримуватися законів та не брати хабарів.

Завдяки заходам, які дали можливість суспільству впливати на роботу бюрократичного апарату, рівень корупції в розвинених країнах протягом XIX-XXI ст. ст. помітно зменшився порівняно з іншими країнами світу. Хоча слід констатувати, що остаточно перемогти корупцію розвиненим країнам не вдалося.

Незважаючи на боротьбу з корупцією, яка велася впродовж існування людства, перемогти її практично ніде не вдавалося. Можливим було лише знизити рівень найбільш небезпечних злочинів. Причин тому було багато й залежали вони від конкретних історичних особливостей розвитку держави, але однією з них було те, що аж до Нового часу у світі, у тому числі й у Західній Європі, нормою поведінки було підношення дорогих подарунків, по суті – хабарів, самим правителям, які до того ж розглядали державну казну як власну.

Офіційні прояви корупції на території сучасної України зафіксовані у XI-XII ст. ст. у Київській Русі, де дружинники, які виконували функцію бюрократії, зловживали своїми службовими обов'язками. У період татарської орди хабарництво силовими методами усунув Батий. За часів Польщі хабарництво мало «середньоєвропейський» характер, і прояви його були незначними. Тоді від корумпованого королівського суду, який завжди ставав на бік багатшої сторони, постраждав сам Богдан Хмельницький. Після його перемоги над Річчю Посполитою в Гетьманській державі почало процвітати хабарництво [45, с. 28 29].

В Україні віднесення хабарництва до злочинних діянь відбулися лише наприкінці XV – на початку XVI ст. ст., коли воно набуло вигляду «годування». У 1556 р. інститут

«годування» було скасовано [38, с. 21], але кругова порука й відсутність морального засудження хабарників у провінційних та столичних повітах, як і раніше, зберігалися.

У Московській державі XV-XVII ст. ст. з'являється перша система хабарництва, складовими якої були лихварство та власне хабарництво. Поняття «лихварство» – від слова «лихва», що означає надлишок. Термін почав застосовуватись з XIV ст. і означав підкуп кого-небудь за певні дії, які порушували систему чинного законодавства держави. Відмінною рисою власне хабарництва була відсутність складу протиправних дій відповідно до існуючих законів, що, безумовно, і зменшувало ступінь відповідальності за це діяння [38, с. 22]. Одним із перших законів, що визначив покарання за хабар суддів, став «Судовик» 1497 року.

До XVIII ст. корупція в Російській імперії ставала масовим явищем. Одним з перших, хто здивувався масштабам проникнення корупції в суспільство й у систему державного управління, був Петро І. Своїми указами він запровадив репресивні заходи, у тому числі й страту, для всіх, кого було помічено в корупційних махінаціях і зловживаннях.

Зазначимо, що у дореволюційній Росії злочинцями вважались як «хабарник», так і «хабародавець». Окремим видом хабарництва було також «вимагання» грошей і подарунків за дії, що стосувались служби винуватого. Революція, яка відбулася нібито з метою розв'язання соціальних проблем, спричинила зростання хабарництва. Найжорстокіші репресії і винищення цілих «поколінь» бюрократичних еліт, наркомів і голів сільських рад не допомогли [22, с.1-10].

Декретом РНК РРФСР від 8 травня 1918 року «Про хабарництво» [23] було встановлено кримінальну відповідальність для осіб, що перебували на державні або громадській службі у вигляді позбавлення волі на термін не менше 5 років, поєднане з примусовими роботами на той же термін. Надалі відповідальність за хабарництво

встановлювалася Кримінальними кодексами РРФСР 1922, 1926, 1960 рр. У цих законах регламентувалася відповідальність за отримання хабара, давання хабара, посередництво в хабарництві і провокацію хабара.

Жорсткі каральні заходи по боротьбі з корупцією увійшли до постійної практики радянської держави, особливо за часів Й.І. Сталіна, що вплинуло на зменшення корупції. Зокрема, робити висновок про те, що в сталінський період в СРСР не було корупції, не можна. В умовах тоталітарної держави, де не було гласності й свободи слова, корупція припинила офіційне існування. Річ у тому, що на той час особливо виразно простежувався взаємозв'язок «влада і багатство», причому багатство не в класичному розумінні цього поняття. У вищих ешелонах влади йшла запекла боротьба за місце у владних структурах, а не за можливість отримання хабарів. З'являється особливий вид корупції – система пільг та привілеїв для чиновників. Корупція почала проникати в усі ешелони влади, дискредитуючи її і вступаючи в суперечності з потребами суспільства.

З настанням періоду «хрущовської відлиги» приховувати масштаби корупції ставало дедалі складніше. Кримінальні справи, порушувані по всій країні, показали, що корумпованими є не тільки чиновники, а й правоохоронна система — міліція, прокуратура, суди: злочинці турбувалися про те, що пізніше отримало назву «міліцейський дах». І тому саме за Хрущова було впроваджено смертну кару за розкрадання соціалістичної власності в особливо великих розмірах. А в 1962 році до Кримінального кодексу повернули смертну кару за отримання хабара [87].

Проте, значних масштабів корупція в СРСР набула в роки правління Л.І. Брежнєва. Вона стала невід'ємною частиною й умовою функціонування управлінського апарату, тіньової економіки, соціального розшарування суспільства й однією з причин деградації економічного й політичного життя.

Радянська ідеологія акцентувала увагу на тому, що корупція притаманна виключно капіталістичному суспільству (а отже, невластива соціалістичному), мала суто ідеологічний і пропагандиський характер. Про це свідчить і те, що деякі спеціальні юридичні енциклопедичні видання того часу взагалі не містили цього терміну. Починаючи із середини 90-х років XX ст. почали визначати корупцію як невід'ємний атрибут будь-якої держави, у тому числі й соціалістичної, наголошуючи на тому, що в СРСР корупція набула широких масштабів у так званий «застійний» період, коли розкладання партійної і державної бюрократії супроводжувалися виведенням її з-під громадського контролю і критики [30, с. 59].

Отже, корупція винила одночасно із зародженням людської цивілізації і жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету до цього явища – змінюються лише його обсяги і прояви, а також його можливості, що визначається ставленням до нього держави і суспільства. Вона існує там, де існує держава, а отже є її невід'ємною частиною. Тому для ефективної протидії корупції, насамперед, слід детально вивчити це явище, з'ясувати причини та умови його виникнення.

Аналізуючи викладене вище, є доцільним запропонувати авторську періодизацію розвитку корупції та розглянути її у таких періодах:

1. Період Стародавнього світу (IV тис. до н.е. – V ст.);
2. Період Середніх віків (V ст. – сер. XVII ст.);
3. Період Нового часу (сер. XVII – поч. XX ст. ст.);
4. Новітній період (XX-XXI ст. ст.), який включає в себе:

– Радянський період (1917 − 1960 рр.);
– Період дії КК України 1960 року (1960 – 2001 рр.);
– Період дії КК України з 2001 року до сьогодні.

Корупція здебільшого, є однією з ознак організованої злочинності, зокрема економічної. Для безпечного

функціонування тіньової економіки необхідний підкуп працівників правоохоронних і контролюючих органів, суддів, прокурорів, чиновників, політиків. Особливу небезпеку для економіки країни становить проникнення організованих злочинних угрупування у легальний бізнес і органи влади – злочинці можуть перетворюватися на владу, а представники влади можуть ставати злочинцями.

Еволюція (лат. Evolutio, від evolvo – розгортання) – поступовий розвиток сутності при збереженні її якості в процесі кількісних змін; процес зміни, розвитку, перетворення когось, чогось. Тож, моделі еволюції корупції характеризують сутність перетворення її форм за певний період [28].

Науковці виокремлюють декілька основних моделей розвитку корупції, відповідно до умовних географічних назв або звичаїв певної країни.

Азіатська (традиційна) модель – заглиблена у звичаї й культуру суспільства, корупція має тотальний характер. Не тільки будь-яка послуга, але навіть просте виконання чиновником своїх посадових обов'язків неможливе без відповідної винагороди. Нездатність або небажання дати належну вигоду сприймається у такому суспільстві як ознака неспроможності особи вирішити свої проблеми. При цьому корупційне діяння в очах народних мас не є злочином [7]. Відповідно до цієї моделі корупція – звичайне і суспільно-прийняте соціально-культурну та економічне явище, пов'язане з функціонуванням держави [73] така модель породжується тотальним контролем держави над усіма сторонами життя суспільства.

Африканська модель. Для цієї моделі є характерним, коли влада продається групі основних економічних кланів, що домовилися між собою і політичними засобами забезпечують надійність свого існування [73]. Перехід до цієї моделі можливий за таких умов:

– політична влада в країні залишається неконсолідованою;

– фінансово-бюрократичні групи під тиском інстинкту самозбереження припиняють протистояння й домовляються;

– формується олігархічний консенсус між консолідованими фінансово-бюрократичними групами і частиною політичної еліти.

Для країни це означає використання демократичних процедур як камуфляжу; економіка примітивізується, задовольняючи тільки основні потреби населення з метою уникнення соціальних потрясінь й забезпечуючи інтереси вузької олігархічної групи [36].

Латиноамериканська модель. Уряд дає можливість тіньовим і криміналізованим секторам економіки досягти могутності, яку можна порівнювати з державною. Влада при цьому вимушено втягнута в жорстке пряме протистояння з мафією, яке створює «державу в державі» [36].

Європейська модель характеризується відносно невисоким рівнем корупції при майже повній відсутності корупції на рівні дрібних чиновників. Це не виключає періодичного виникнення скандалів, пов'язаних із корупцією верхівки. Низький рівень корупції підтримується комплексом заходів – інституціональних, організаційних, правових, поряд з дією традиції, культури та інститутів громадянського суспільства. Країни, в яких реалізуються ці моделі, проходять, як правило, етап історичного розвитку, який характеризується дуже високим рівнем корупції [68, с. 19].

Корупція країн колишнього соціалістичного табору або корупція за суспільним договором. Загальновідомо, що багатьом службовцям та іншим фахівцям, які утримуються за кошт державного бюджету, надається необмежене грошове забезпечення. Небезпека подібної ситуації полягає в тому, що навіть після значного збільшення офіційної грошової

винагороди бажання і звичка до «подяки» від пацієнтів, учнів та інших, нікуди, як правило, не зникне. З цієї причини реформування системи затягується на роки. Характерним прикладом є складний шлях вступу до ЄС Болгарії та Румунії.

Локалізована модель корупції зустрічається в суспільствах, де більшість населення хабарів не дає і не бере. Але при цьому є певні сфери економічних або політичних відносин, де відносно вузький прошарок чиновників, що приймають рішення, і бізнесменів, які залежні від цих рішень, намагаються знайти спільну мову за допомогою грошових винагород. Яскравими прикладами подібних проявів корупції є Японія і Сінгапур, де за допомогою «драконівських» заходів уряду вдалося скоротити загальний рівень корупції в суспільстві, відокремивши від них вищих чиновників і великий бізнес [7].

Тоталітарна модель протидії корупції передбачає всебічний контроль держави за поведінкою посадових осіб і жорстке реагування на будь-які відхилення від норм (законодавчих або моральних), які вони допустили. Ця модель є характерною для епохи сталінізму. Така модель встановлює залежність між рівнем власних повноважень посадової особи та ступенем відповідальності. Ризик бути притягнутим до кримінальної відповідальності та понести покарання зростає для осіб, наближених до верхівки влади – чим ближче до верхівки, тим більший ризик. Іншими словами, діє принцип реалізації відповідальності «зверху вниз», який є ідеальним засобом оптимізації будь-якої соціальної системи. Недоліком такого підходу боротьби з корупцією є порушення прав людини, оскільки тоталітаризм принципово несумісний з їх виконанням.

Принципова особливість авторитарної моделі корупції – вибіркова реалізація відповідальності відповідно до настанов керівної особи. Тривалий час такими особами були представники партійної еліти. Розглядувана модель є типовою для періоду керівництва М.С. Хрущова та Л.І. Брежнєва в СРСР.

При цьому існує дві особливості авторитарної моделі: 1) вихід посадової особи на певний рівень владних повноважень фактично свідчить про її правовий імунітет; 2) гроші в цій моделі відіграють другорядну роль або не відіграють ніякої ролі. Ця модель протидії корупції мотивує намагання потрапити до владних структур із міркувань власної безпеки і безкарності в боротьбі за привілеї та повноваження, тому в неї закладено процеси деградації влади та її поступового корумпування.

За **олігархічної моделі** протидії корупції відповідальність реалізується відповідно до кланового підходу за принципом «свій» – «чужий» (наш – не наш). Оскільки влада здійснюється «командами», то своїх захищають від відповідальності всіма можливими засобами, натомість стосовно чужих збирають компромат і намагаються використати його за призначенням. Така модель легко трансформується в **кримінальну модель**, оскільки, як показує практика, бандити теж відкуповуються від відповідальності, що дозволяє їм безкарно займатися кримінальним бізнесом. Враховуючи те, що олігархічні клани не підтримують зворотного зв'язку з населенням та управлінськими структурами, зокрема в правоохоронній сфері, протидія корупції набуває інструментального характеру і розглядається як засіб у міжкланових суперечках за владу. Відсутність контролю породжує широкомасштабну корупцію в низових структурах влади.

Ліберальна модель корупції означає повну безвідповідальність, безкарність і вседозволеність. Такий стан спостерігається в періоди революцій, коли нова влада ще не заволоділа функціями управління або свідомо ініціює руйнівні процеси.

Правова демократична модель багато в чому втілена у концепції правової держави. Велике значення має реалізація таких ідей, як узгодженість права і моралі, визначення розумної ієрархії цінностей, що охороняються законом, рівність усіх перед законом, делегування між рівнем владних повноважень і

ступенем відповідальності, підтримка зворотного зв'язку, формування пріоритетів боротьби зі злочинністю. У плані протидії корупції особливо важливим є забезпечення реального втілення принципу концепції правової держави, як рівність усіх перед законом. Зокрема, зведення до мінімуму юридичних і фактичних імунітетів. У суспільстві реалізується ідея гуманістичного права, що покликано реалізовувати свою владу, керувати суспільством [73].

Давання хабара чиновником у власній організації (наприклад, своєму начальникові) є «**вертикальною**» корупцією. Вона, як правило, виступає як місток між «верхівною» і «низовою» корупцією. Це особливо небезпечно, оскільки свідчить про перехід корупції зі стадії розрізнених актів у стадію стійких організованих форм [73].

«Горизонтальна» корупція (залежно від сфери діяльності того, хто отримує хабар) існує в державному, приватному, суспільному секторах. «Горизонтальну» корупцію можна поділити на підвиди, а саме розрізняти її за сферами діяльності того, хто отримує хабар, і рівнем державного органу, який він представляє в парламенті, виконавчих, судових органах, наприклад, в органах оборони та безпеки, збройних силах, закладах освіти, медицини, будівництва, нафтогазовому секторі, агропромисловому комплексі тощо [73].

Найпоширенішою є **«децентралізована» (зовнішня) корупція,** коли «оборудки» здійснюються між посадовою і приватною особою. Проте, поєднання ще й з внутрішньою корупцією – між членами однієї організації – надає їй риси організованої злочинності. На думку С.М. Шишкарьова, форми корупції є виразом зв'язку суб'єктів корупційних відносин у процесі вчинення протиправного діяння корупційного характеру, яке порушує нормативне регулювання тієї або іншої сфери діяльності та здійснюється за допомогою використання публічних можливостей для реалізації особистих або корпоративних інтересів на шкоду суспільним, – теоретико-

правова категорія, що відображає механізми незаконного привласнення суб'єктами корупційних відносин суспільних благ за допомогою використання публічної влади [140].

Для всіх моделей корупції, окрім європейської, характерним є системність явища корупції та її високий рівень. Аналіз характеру проявів корупції в різних країнах дає підстави стверджувати, що в Україні існує так звана модель корупції країн колишнього соціалістичного табору, що є частиною «суспільного договору». Але є прояви й азіатської (традиційної) моделі. За період незалежної держави Україна еволюціонувала до чітких рис олігархічної моделі.

Отже, форми корупції відображають механізми незаконного привласнення суспільного блага, є способом зв'язку суб'єктів корупційних відносин у процесі здійснення протиправної дії корупційного характеру, під якими розуміються індивіди, які мають здатність самостійно виражати свою волю в процесі неправомірного використання публічної влади і які діють, виходячи з корисливих особистих, групових або корпоративних інтересів.

1.3. Детермінанти та форми корупційних діянь.

Об'єктивні причини поширеності корупції в Україні:

1. Становлення нової державності й руйнування старої. Стара система державного управління, що діяла за радянських часів, практично зруйнована. Система партійних комітетів, що була стрижнем державного управління розформована. Поступово складалася нова вертикаль державного управління, яка почала частково стабілізуватися й зміцнюватися після прийняття Конституції України. Але повної стабільності ні в кадровому складі державних службовців, ні в структурі органів державної влади ще не досягнуто. Досить частим реорганізаціям піддається система центральних органів влади – міністерств, відомств. Відбувається їх скорочення, об'єднання, реорганізація, потім їх поновлюють, відроджують.

2. Перерозподіл державної власності. Після проголошення незалежності України, розпочався процес зміни форми власності державних підприємств тощо: передача їх в оренду трудовим колективам, створення акціонерних товариств, розпродаж і передача в приватну власність. Цей процес супроводжується численними корупційними діяннями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею (продажем) їх новим господарям.

3. Занепад економіки, розгортання економічної кризи. За роки незалежності України в усіх галузях народного господарства із року в рік падало виробництво, скорочувалися обсяги продукції, не оновлювалися основні фонди. Все більше підприємств потребували кредитів, позик, дотацій. За цих обставин простежується певна закономірність: чим гірше працює народне господарство, чим гірші економічні показники, поширеною, усеосяжною стає корупція, охоплюючи нові сфери суспільства.

4. Тінізація економіки. Тіньовою економікою називають економічну діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства. Однією з умов існування тіньової економіки є підкуп державних службовців.

5. Зменшення надходження податків. Наявність тіньової економіки виснажує державну економіку, підриває основи існування держави, розкладає державний апарат. У результаті приховування доходів до державного бюджету не надходять кошти, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві, оскільки перекривається джерело для виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери.

6. **Різке скорочення надходжень до державного бюджету, зменшення асигнувань на утримання бюджетної сфери та заборгованість із виплати бюджетникам заробітної плати.**

7. Незавершеність формування правового поля в Україні. Суперечливість норм різних законів є причиною намагань ухилення господарників, керівників підприємств різних видів власності захиститись від податкового тиску, різноманітних штрафів, стягнень тощо, а звідси – підбурювання працівників державних органів до корупційних правопорушень.

8. Монополізація державними службами послуг для населення. Відсутність у населення альтернативи вибору суб'єкта послуг ставить їх у повну залежність від чиновника. Розуміючи це, він чинить перешкоди для швидкого позитивного розв'язання справи і створює ситуацію для того, щоб не втратити більше, клієнт вимушений надавати неправомірну тощо [78].

Суб'єктивні причини поширеності корупції:

1. Перехідний період у житті суспільства пов'язаний із розпадом старої системи моральних та духовних цінностей. Нова система цінностей ще не утвердилася. Втрата значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор призводить до стану розгубленості і одночасно до поширення в суспільстві цинізму, аморальності. Втягнення вищих посадових осіб у напівкримінальний розподіл державної власності, зрощення певного прошарку політиків із злочинними угрупованнями створює невизначену атмосферу.

2. Відсутність державної мети, яка б об'єднувала суспільство, позбавляє державного службовця високих суспільних орієнтирів, не розвиває почуття патріотизму. Відчуття й переживання особистістю тимчасовості всього, чим вона займається, робить її більш піддатливою до корупційних правопорушень.

3. Поширення корупції у різних сферах життя, перетворення її на масове явище, що робить її елементом повсякденності, звичаю, традиції. Звичка населення до корупції, особливо в деяких сферах суспільного життя, впливає на особистість як культурна норма [6, с. 109-113].

Залежно від обсягів і масштабів тих об'єктів, які є предметом злочину чи правопорушення, розрізняють корупцію «верхівну» і «низову».

До першої належать протиправні дії, дії чиновників, що пов'язані з розподілом державних замовлень, виділенням бюджетних коштів, великими кредитами, зміною форм власності, розподілом коштів іноземних позик, наданням пільг великим компаніям, наданням права на безакцизну або безмитну торгівлю тощо. Одним із таких видів протизаконних дій є лобіювання державними службовцями високого рангу інтересів певних промислових або фінансових груп і тиск, дискредитація, упереджені перевірки конкурентів цих груп з боку державних органів [128, с. 96].

До «низової» корупції належать правопорушення державних службовців: отримання неправомірної вигоди за надання послуг, що входять до кола функціональних обов'язків державних службовців – розподіл житла, візування чи реєстрація документів громадян, видача довідок, відомчий контроль за роботою підприємств і організацій тощо [48].

Корупцією в системі органів державної влади є зловживання посадовою особою державною владою, керівником чи службовцем органу державної влади для одержання будь-якої незаконної вигоди для себе чи третіх осіб, пов'язаної з проходження державної служби.

Причинами корупції в системі органів державної влади можна визначити: зрощування державного апарату з підприємницькими і комерційними структурами, формування їхніх ділових відносин поза межами правового поля; ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку; складність урядової структури бюрократичних процедур; лобіювання прийняття та зміни нормативно-правових актів; відсутність належного механізму здійснення ротації кадрів; низький рівень оплати праці та надання соціальних послуг

Форми прояву корупції:

1) **злиття з владою** характеризується проникненням у владні та управлінські структури організованої злочинності, залежністю законодавчої та управлінської діяльності від вузькогрупових, корпоративних інтересів певних злочинних структур. Вона може проявлятися не лише у корисливих зловживаннях владою, а й у розкраданнях, інших економічних злочинах, з метою задоволення корпоративних інтересів партій, груп, матеріального забезпечення виборчого процесу тощо. Саме задоволення вузькогрупових інтересів як з корисливих, так із інших мотивів, найхарактерніше для корупції;

2) **лобізм, протекціонізм,** інвестування комерційних структур за рахунок держави, надання пільгових кредитів, незаконна приватизація держмайна, внески на політичні цілі, прихована участь державних службовців і депутатів у комерційній та підприємницькій діяльності тощо [68, с. 17].

Корупційні діяння мають такі форми:

– використання суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення свого службового становища з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;

– неправомірне сприяння фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

– неправомірне сприяння призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду;

– неправомірне втручання в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

– неправомірне надання переваг фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків;

– зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, що здійснюються в позаробочий час) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом;

– незаконне входження, у тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено законом;

– відмова фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої передбачено законом, надання недостовірної чи не в повному обсязі інформації;

– здійснення фізичною або юридичною особою фінансування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, у тому числі надання їм матеріальної та/або нематеріальної допомоги, безоплатне виконання роботи, надання послуг, передання коштів та іншого майна, крім випадків, передбачених законами та чинними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку;

– порушення обмежень щодо одержання подарунків;

– порушення обмежень щодо роботи близьких осіб;

– порушення вимог щодо декларування особистих інтересів;

– порушення вимог фінансового контролю;

– невжиття заходів щодо запобігання та протидії корупції;

– порушення встановленого законодавством порядку фінансування політичних партій та виборчих кампаній в органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

– незаконне використання інформації, що стала відома у зв’язку з виконанням посадових повноважень;

– неправомірне використання державного майна;

– зловживання повноваженнями;

– перевищення повноважень;

– зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;

– комерційний підкуп;

– зловживання владою або своїм службовим становищем;

– пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди тощо.

Корупційні діяння можуть бути вчинені також в інших формах, в тому числі в таких, що потребують додаткового визначення законодавством.

Особливу загрозу національній безпеці становить **політична корупція** – це корумповані форми політичної боротьби кланів, політичних еліт, партій, груп і окремих осіб за владу, що підриває фундаментальні основи функціонування суспільства і держави.

Політична корупція здійснюється правлячою елітою для захоплення і утримання влади, нейтралізації політичних конкурентів шляхом зовні легітимного, а фактично незаконного заволодіння державними ресурсами для їх використання на власні політичні цілі під майбутні «дивіденди». Корупція у структурах влади може бути обмежена за допомогою розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову [25, с. 72-76].

Електоральна корупція є особливим різновидом політичної корупції, яка виявляється і виражається як у масовому підкупі виборців, так і підкупі осіб, які обираються на виборні державні або муніципальні посади, або інших учасників виборчих процесів під час проведення виборчих кампаній різного рівня. Партійна корупція безпосередньо пов’язана з електоральною, оскільки стосується, як правило, придбання місця в партійному списку по виборах до законодавчих органів різного рівня. Найбільш поширеними формами політичної корупції є: купівля державних посад; купівля голосів виборців;

підкуп кандидата на виборну посаду з боку політичних супротивників; підкуп членів виборчих комісій; підкуп довірених осіб кандидатів на виборну посаду; підкуп громадських спостерігачів за процедурою виборів; купівля поведінки політиків в обмін на відмову від своїх політичних переконань; купівля місць в партійних списках по виборах до законодавчих органів влади.

Деякі фахівці намагаються кваліфікувати корупцію, піддавши це явище певній структуризації. Наприклад, М. Джонстон у своїй праці «Політичні наслідки корупції» визначає чотири головні її типи:

– хабарництво у торгівлі, пов'язане з функціонуванням чорного ринку, протизаконними фінансовими та майновими операціями, ухиленням від сплати податків, фальсифікацією фінансових документів;

– патронажна система, що виникає, як правило, тоді, коли реалізація незаконних угод концентрується в руках обмеженої кількості осіб або організацій. Діячі, які контролюють патронажні системи, намагаються монополізувати владу аж до встановлення повного контролю за діяльністю легітимного уряду;

– непотизм (дружба або кумівство) призводить до виникнення несправедливих великих поступок при укладанні угод, призначення родичів на вузлові посади в системі управління, пільгової купівлі власності, доступу до твердих валют тощо;

– кризова корупція – робота великої кількості бізнесменів в умовах ризику, коли предметом купівлі-продажу стають рішення офіційних органів, які можуть призвести до великих політичних зрушень або змін у країні [83].

Як результат, в Україні можна виокремити таку типологію злочинної корупції:

– корупція у вищих ешелонах влади в центрі і на місцях

(пов’язана з організованою злочинністю, великими розкраданнями, відмиванням «брудних» грошей і т.д.);

– дрібні побори з населення (самі по собі невеликі в сукупності складають величезні суми);

– корупція в правоохоронних органах (надзвичайно небезпечний вид корупції, одна з причин організованої злочинності, великих і надвеликих розкрадань, злочинів у сфері економіки, а вона причина високу латентність злочинності в країні);

– комерційний підкуп організаторів і учасників професійних спортивних змагань та видовищних комерційних конкурсів;

– комерційний підкуп в комерційних та інших організаціях;

– корупція в середніх і нижчих структурах виконавчої та законодавчої влади;

– корупція в засобах масової інформації;

– корупція в освіті.

Наявність та процвітання усіх типів корупції в Україні є свідченням того, що українська корупція є системною. На відміну від розвинених країн, де корупція часто вражає яку-небудь одну складову частину політики – впливову спілку чи політичну партію.

Кожна із гілок влади урівноважує, контролює іншу і таким чином протистоїть зловживанням. У країнах так званого третього світу для політичної системи характерна слабкість законодавчих органів і свавілля виконавчої влади. Проте, формальний розподіл влади не може сам по собі дати ефективного результату. У парламенті, системою противаги може бути опозиція або верхня палата, яка побудована на інших принципах представництва. У класичному вигляді цей принцип втілений у структурі конгресу США, де п’ята частина членів верхньої палати плюс один голос можуть заблокувати будь-який

законопроект, у тому числі підтриманий Президентом і більшістю обох палат. Таким чином, розподіл влади створює систему за якої жодна впливова група, яка має навіть більшість у парламенті, не володіє монопольною владою, а жодне рішення не може бути прийняте без згоди належних органів [31, с. 14- 15].

Як результат, **корупція** – це складне і багатоаспектне (економічне, політичне, правове, морально-психологічне) соціальне явище змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, установок і діянь посадових осіб інститутів влади, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, отримання неправомірної вигоди, зловживання владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Розвиток антикорупційного законодавства за часів незалежності України.

Дослідження розвитку антикорупційного законодавства в сучасний період важливий для встановлення тенденцій, закономірностей його формування, що дозволить Україні зробити висновки щодо ефективності обраної законодавчої політики держави у сфері протидії корупційній злочинності. Сучасний період у нашому дослідженні розуміється як час існування України як незалежної держави.

Законодавча політика України у сфері протидії корупційній злочинності є частиною загальної політики нашої держави у протидії злочинності.

Політика держави у протидії злочинності – це спеціальні, системні й науково обґрунтовані напрямки, методи, способи і засоби діяльності державних органів, політичних організацій і громадських об'єднань, які виконують відповідні функції, завдання та приймають рішення, врегульовані правовими й етичними нормами, що випливають із програмних, законодавчих і директивних документів та спрямовані на запобігання злочинності, проведення каральних заходів і перевиховання та ресоціалізацію правопорушників з метою забезпечення правопорядку, безпеки особи, суспільства і держави [123, с. 11].

Аналіз законодавства України в сфері протидії корупційній злочинності свідчить, що за період існування незалежної України на державному рівні приймалися відповідні закони, видавались укази, розпорядження, розроблялись і затверджувались концепції та програми протидії та запобігання корупційній злочинності.

З 1994 р. розроблялися системи конкретних заходів, які

потрібно застосовувати центральними і місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами у контексті забезпечення більш активної та ефективної протидії корупції. Щорічно КМУ затверджував плани заходів щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією, однак ці заходи фактично повторювалися з року в рік та мали формальний характер.

Указом Президента України про «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» від 27 серпня 1994 р. № 484 було визначено питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки. Метою цього Указу стало забезпечення оперативного, повного, всебічного й об'єктивного розслідування особливо складних справ відносно злочинів, пов'язаних із фактами корупції в органах державної влади, організованою злочинною діяльністю у сфері економіки та забезпечення оперативного проведення невідкладних слідчих дій, викриття всіх причетних до вчинення злочинів осіб, залучення до проведення слідчих дій висококваліфікованих спеціалістів та експертів, усунення впливу сторонніх осіб на слідство, гарантування конституційних прав і свобод громадян у разі застосування до них запобіжних заходів [76].

Розпорядженням Президента України «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю» від 10 лютого 1995 р. № 35/95-рп було визначено, що діяльність відповідних державних органів щодо подолання злочинності є незадовільною, про що було попереджено керівників міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади про персональну відповідальність за неефективну роботу в сфері боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Згодом, з метою проведення докорінних змін у справі боротьби з корупцією і організованою злочинністю було затверджено «Практичні та організаційні заходи щодо боротьби зі злочинністю» на перше півріччя 1995 року, «Програму заходів

щодо запобігання злочинності у сфері економіки», «Програму організаційно-правових заходів щодо створення необхідної законодавчої, інформаційно-аналітичної та наукової бази у справі боротьби зі злочинністю на 1995–1996 роки» [101].

Відповідно до Програми заходів щодо запобігання злочинності у сфері економіки було рекомендовано розробити проект Положення про декларування доходів державними службовцями з визначенням переліку конкретних обмежень, що повинні поширюватися на них під час проходження державної служби, та подати його на розгляд КМУ. У наступні роки увага Уряду щодо проблем корупції в Україні концентрувалась навколо забезпечення гласності і відкритості.

Основні нормативно-правові акти в цьому напрямі були прийняті в 2001–2002 рр. Це – Укази та Розпорядження Президента України «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю», «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади» та «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» [101; 110; 89]. Однак робота щодо боротьби з корупцією і організованою злочинністю після цього не покращилась, про що свідчить Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 06 лютого 2003 р. № 84 [107]. План заходів щодо створення та забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю за декларуванням та витрачанням доходів особами, які претендують на зайняття посад державних службовців, та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення боротьби з приховуванням доходів від оподаткування та корупцією, затверджений розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів щодо створення та забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю за декларуванням та витрачанням доходів особами, які претендують на зайняття

посад державних службовців, та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення боротьби з приховуванням доходів від оподаткування та корупцією» від 02 червня 2003 р. № 323-р фактично не виконувався [96]. З метою усунення причин та умов, що сприяють злочинним проявам і корупції, був виданий Указ Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» від 09 лютого 2004 р. № 175, яким затверджено відповідні заходи та визначено такі пріоритетні напрями діяльності державних органів, насамперед правоохоронних, як забезпечення захисту прав і свобод громадян від злочинних посягань, особливо у сферах реалізації права власності, підприємницької діяльності, фінансових, соціально-трудових відносин, споживання, а також усунення соціально-економічних причин і умов, що сприяють злочинності та корупції [112].

У звіті про виконання Україною рекомендацій, затвердженому в травні 2009 р., група держав з протидії корупції Ради Європи (далі – GRECO) визнала створення Бюро з питань антикорупційної політики доказом того, що Україна відкрита для розвитку і впровадження реальної антикорупційної політики. Крім того, міжнародні експерти зазначили, що прийняття так званого антикорупційного пакета є важливим кроком у правильному напрямі. Упродовж тривалого часу Верховна Рада України зволікала з прийняттям законів, що встановлюють кримінальну відповідальність за корупцію, зокрема для юридичних осіб, хабарництво осіб приватного сектора, торгівлю впливом, відповідно до міжнародних стандартів. Однак у 2009 р. Верховною Радою України все ж були прийняті Закони України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» від 11 червня 2009 р. № 1507-VI та «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 23 грудня 2009 р. № 1787-VI та інші [84; 85].

Постановою КМУ «Про заходи щодо посилення протидії корупції» від 8 грудня 2009 р. № 1338 передбачено створення робочих груп для проведення перевірок організації роботи в центральних і місцевих органах виконавчої влади щодо дотримання ними вимог антикорупційного законодавства та звітів про їх результати. Визначено перелік представників центральних органів виконавчої влади, які на постійній основі співпрацюють з Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики в частині проведення перевірок організації роботи тощо: перші заступники Міністра внутрішніх справ України, голів Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Головного контрольно-ревізійного управління України, Головного управління державної служби та інші [102].

За висновками провідних українських експертів-юристів, із втратою чинності Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р. № 1506-VI дію Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р. № 356 не було поновлено, тому, фактично, у період з 5 січня 2011 р. і до набуття чинності Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI в Україні не діяв жоден спеціальний антикорупційний закон. Постійна увага до цих законопроектів Ради Європи, GRECO, інших міжнародних організацій дозволила завершити процес прийняття антикорупційного законодавства, який тривав з 2005 р. Констатуючи пожвавлення міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції, GRECO зазначила, що ці заходи «не можуть замінювати процес рішучого реформування на внутрішньодержавному рівні, включаючи, наприклад, організацію належного навчання працівників правоохоронних органів або державних службовців. Для того, щоб повністю виконати рекомендації, що містяться в оціночному звіті за результатами спільних першого і другого раундів оцінювання, Україні доведеться докласти значних

зусиль. А це вимагає справжньої політичної волі, що жодним чином не обмежується розробкою законопроектів» [131].

Особливе місце у вирішенні проблем протидії корупції, зокрема вдосконаленні антикорупційного законодавства, займав спеціальний державний орган – Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, створений відповідно до Указу Президента України «Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю» від 26 листопада 1993 р. № 561 (втратив чинність згідно з Указом Президента від 8 лютого 2005 р. № 208).

Цей орган здійснював координацію діяльності всіх правоохоронних та інших державних органів з виконання законів України, указів і розпоряджень Президента України, Уряду та власних рішень щодо боротьби з корупцією і організованою злочинністю, розробляв стратегічні й тактичні заходи протидії корупції. Аналогом такого Комітету був Національний антикорупційний комітет – консультативно-дорадчий орган при Президентові України, утворений відповідно до Указу Президента України «Про утворення Національного антикорупційного комітету» від 26 лютого 2010 р. № 275.

Указ втратив чинність на підставі Указу Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 р. № 808. Таким чином, Національний антикорупційний комітет було ліквідовано і створено Національну раду з питань антикорупційної політики, а також згідно із Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII – «Національне антикорупційне бюро України», постанова КМУ від 18 березня 2015 р. № 118 та утворено «Національне агентство з питань запобігання корупції».

Проте, потрібно звернути увагу на негативний вплив для іміджу України та процесу її інтеграції в європейський простір, заяви керівників GRECO щодо процесу проведення антикорупційної політики в нашій країні. Були висловлені

думки, що скасування антикорупційного пакета та ліквідація Бюро з питань антикорупційної політики (ліквідовано згідно з розпорядженням КМУ «Про ліквідацію посади заступника Міністра Кабінету Міністрів України – Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики» від 7 лютого 2011 р. № 86-р) можуть свідчити про важливий і прикрий крок у неправильному напрямі, якщо найближчим часом не буде знайдено кращого вирішення проблеми із законами та Бюро. Керівники GRECO також вказували на необхідність внесення до антикорупційного законодавства норми, згідно з якою, юридичні особи нестимуть відповідальність за корупційні правопорушення.

Наприкінці 2011 р. керівництво держави визначило боротьбу з корупцією одним із стратегічних завдань влади. Радикальними кроками в цьому напрямі, крім прийняття нових антикорупційних законів, стало схвалення Указом Президента України Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 рр. та розробка, відповідно до її положень, Державної програми щодо запобігання та протидії корупції на 2011–2015 рр. [105; 95].

Основним антикорупційним нормативно-правовим актом в Україні був Закон України «Про запобігання і протидії корупції» від 11.06.2009 № 1506-VI, який визначав основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок учинення корупційних правопорушень збитків та шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав або інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Дія Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» та передбачені ним обмеження поширювались на всіх осіб, визначених суб’єктами відповідальності за корупційні правопорушення, у встановлених ним межах [92].

Впродовж квітня-травня 2013 р. Верховною Радою України було прийнято пакет антикорупційних законів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

реалізації державної антикорупційної політики», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб».

Також, 18 травня 2013 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією». Згідно з цим Законом всі корупційні правопорушення, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, належать до злочинів. Крім того, термін «хабар» замінений поняттям «неправомірна вигода». З КУпАП були виключені ст. 172-2 (порушення обмежень щодо використання службового становища) і ст. 172-3 (пропозиція або надання неправомірної вигоди). Таким чином, у Законі криміналізовані всі елементи активного і пасивного «хабарництва», у тому числі обіцянка неправомірної вигоди, а також встановлення кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди.

Як результат, на сьогодні органом, який здійснює запобігання корупції є Національне антикорупційне бюро України. Нормативно-правовою базою його діяльності є: Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [93; 104].

2.2. Мета та пріоритетні завдання державної антикорупційної політики.

Державна антикорупційна політика України (далі – антикорупційна політика) – це науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність інститутів держави,

громадянського суспільства, пов'язана з профілактикою і зменшенням негативного впливу корупції, а також з усуненням причин і умов, що сприяють її виникненню. У своїй основі антикорупційна політика – це, насамперед, правова політика у сфері боротьби із злочинами та правопорушеннями, що значною мірою орієнтована на реалізацію безпосередньо норм антикорупційного законодавства та вирішує основне завдання комплексної протидії корупції на окремих, найбільш важливих, напрямах [27, с. 55].

Корупція – це комплексне, багаторівневе та широкомасштабне явище економічного, соціального і політичного характеру, складність якого обумовлена різними причинами економічного, інституційного, законодавчого, політичного, соціального і морального характеру.

Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні, крім наявності відповідної політичної волі, вимагає належного законодавчого забезпечення, формування дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи запобігання корупції, а також її подолання. Залишається незадовільним і стан координації та контролю за діяльністю державних органів щодо запобігання корупції.

Потребує нагального вирішення питання інституційного забезпечення протидії корупції, зокрема створення спеціалізованого антикорупційного органу з повноваженнями щодо провадження досудового розслідування та координації діяльності в цій сфері, відповідно до міжнародних стандартів.

Протидія корупції є довгостроковим процесом, що має на меті її зменшення. Реалізується вжиттям запобіжних заходів, спрямованих на криміногенні фактори й усунення сприятливих корупції умов, так і шляхом безпосереднього виявлення фактів корупції із залученням винних до відповідальності. Дії щодо попередження та протидії корупції необхідно доповнювати заходами щодо виховання у населення неприйнятності до

корупції, а також заходами, спрямованими на одержання підтримки громадян у проведені органами публічної влади антикорупційної кампанії.

Умовами успішного запобігання корупції є: антикорупційне законодавство та його ефективне застосування державними органами; політична воля керівництва держави; підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством. Кожна із цих складових відіграє у справі запобігання корупції свою особливу роль. Вихід за межі правових рамок в антикорупційній діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами.

Основоположні засади стратегії:

1) верховенство права, законність, пріоритетність прав людини та громадянина; 2) спрямованість антикорупційної політики та координація діяльності органів влади з її реалізації; 3) системний аналіз корупційних ризиків; 4) проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів; 5) поєднання зусиль та забезпечення ефективної взаємодії на центральному та регіональному рівнях між органам виконавчої влади, їх територіальними підрозділами, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян з питань реалізації державної антикорупційної політики; 6) впровадження в національне законодавство передового досвіду інших країн світу, а також пропозицій міжнародних організацій з питань антикорупційної політики; 7) взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики; 8) відкритість та інформованість громадськості про здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції [32].

Мета й пріоритетні завдання державної антикорупційної політики.

Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на всіх рівнях, шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в Україні та усунення причин і умов, що її обумовлюють; відкритості та гласності при прийнятті рішень та оприлюдненні їх в засобах масової інформації; проведення громадського опитування та обговорення перед їх прийняттям [94].

Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації антикорупційної політики, яка передбачає поступове зниження рівня корупції в державі та налагодження роботи всієї системи заходів спрямованих на запобігання та протидії корупції в Україні.

Пріоритетними завданнями антикорупційної політики є:

1) Продовження реформування державних інститутів та політичної системи у напрямі утвердження демократії та європейських цінностей, свободи слова, розвитку громадянського суспільства.

Запорукою ефективності, стабільності і високого професійного рівня державної служби мають стати законодавчі гарантії відокремлення політичних і адміністративних функцій в системі органів державної влади. Слід забезпечити розмежування суспільних, державних та комерційних (приватних) інтересів бізнесу і влади.

2) Досягнення захищеності суспільства від впливу корупції шляхом подолання як об’єктивних, так і штучних суперечностей у чинному законодавстві, побудові державного апарату на основі безумовного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Для досягнення цього завдання необхідно: а) забезпечити належний рівень підготовки нормативно-правових актів; б) вдосконалити законодавчу базу у сфері запобігання корупції; в) систематизувати існуючі антикорупційні нормативно-правові акти та узгодити їх; г) створити механізми залучення фахівців наукових установ до проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів, а також усунути випадки поверхових, непрофесійних та «замовних» висновків.

3) Запровадження антикорупційної освіти та інформованості шляхом: а) виховання у громадян високих моральних цінностей; б) підвищення рівня правової свідомості населення, особливо в частині знання громадянами своїх прав та свобод, механізму їх реалізації та правових способів захисту; в) знання службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування – своїх повноважень та правових наслідків зловживання ними; г) вироблення стійкої психологічної установки щодо правомірного способу життя; д) створення атмосфери суспільної неприйнятності до корупційних форм поведінки та громадського осуду осіб, які вчинили корупційні діяння; ж) подолання пасивності суспільства щодо запобігання корупції як загрози національній безпеці, реальної загрози кожному члену суспільства та залучення широких верств населення до активної участі в антикорупційній діяльності [94].

Об’єктом антикорупційної освіти є, насамперед: учнівська та студентська молодь; державні службовці, інші службовці державних органів; посадові особи місцевого самоврядування; народні депутати України, депутати місцевих рад; журналісти, які висвітлюють правову, у тому числі антикорупційну тематику тощо.

2.3. Загальнодержавні і регіональні програми та плани запобігання і протидії корупції.

Державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, що здійснюються за кошти Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців та ресурсним забезпеченням [88].

29 квітня 2015 року Кабінет Міністрів України виніс Постанову «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (2015-2017рр.)». Метою Програми є створення ефективної загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики [94].

Досягнення мети Програми можливе шляхом імплементації нових засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2014-2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII, а також доповнити базове антикорупційне законодавство, зокрема Закон України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України».

Антикорупційна стратегія визначає пріоритети державної антикорупційної політики до 2018 року, реалізація яких створить основу для подальших реформ у цій сфері, зокрема надасть змогу усунути одну з основних причин незадовільного стану роботи у сфері антикорупційної політики в Україні.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає засади формування, моніторингу, координації впровадження антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів, регулює превентивну діяльність державного механізму, спрямовану на усунення можливостей та стимулів

для корупційної поведінки як у публічному, так і приватному секторах.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також зміни, що вносяться до кримінального законодавства зазначеним Законом та Законом України «Про запобігання корупції», створюють законодавчі підстави для кримінального переслідування найбільш небезпечних проявів корупції.

Виконання Програми дасть змогу здійснити невідкладні заходи з проведення антикорупційної реформи, зокрема:

1) забезпечити формування та реалізацію державної антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинники, які її обумовлюють; впровадити ефективний моніторинг та координацію реалізації антикорупційної політики незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства;

2) зменшити вплив корупціогенних ризиків на діяльність органів законодавчої влади, посилити громадський контроль за їх діяльністю;

3) створити ефективні механізми запобігання корупції, конфлікту інтересів, порушенню етичних стандартів поведінки та забезпечити контроль за дотриманням правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, іншими особами;

4) посилити ефективність діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції з переслідування осіб, які вчинили корупційні правопорушення, забезпечити ефективну роботу Національного антикорупційного бюро України;

5) сприяти усуненню корупційних передумов ведення бізнесу;

6) розширити можливості для доступу до суспільно-важливої інформації;

7) забезпечити виконання рекомендацій міжнародних антикорупційних моніторингових механізмів, зокрема: Конвенції ООН проти корупції, Групи держав проти корупції (GRECO), Антикорупційної мережі Організації економічної співпраці та розвитку для Східної Європи та Центральної Азії, імплементацію критеріїв у рамках виконання Плану дій з лібералізації візового режиму з Європейським Союзом та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами [94].

Поточний моніторинг та координація виконання Програми здійснюються Національним агентством з питань запобігання корупції (до його створення та початку діяльності – Мін'юстом).

Оцінка стану виконання Програми проводиться Кабінетом Міністрів України, а саме:

1. щокварталу за результатами розгляду узагальненої Національним агентством з питань запобігання корупції інформації;

2. щороку, під час розгляду національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики.

Крім того, оцінка ефективності Програми здійснюється Верховною Радою України під час проведення парламентських слухань з питань ситуації щодо корупції та затвердження національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики.

Програма підлягає щорічному перегляду Кабінетом Міністрів України з урахуванням результатів оцінки стану її виконання.

Фінансування Програми здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів у межах видатків, передбачені виконавцю, відповідальному за виконання заходів і завдань Програми, а також інших джерел, не заборонених законом. Обсяг фінансування Програми уточнюється щороку під час складання проектів Державного бюджету України та місцевих

бюджетів на відповідний рік.

З метою незалежного моніторингу виконання цієї важливої ініціативи та керуючись Законом України «Про доступ до публічної інформації», Всеукраїнською Спеціальною Колегією з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю у період з травня по червень 2013 року було направлено запити щодо стану розробки і прийняття регіональних програм запобігання та протидії корупції до голів обласних державних адміністрацій та голів Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Інформація надана Радою Міністрів АР Крим, обласними (міськими) державними адміністраціями станом на 06 липня 2013 року була зведена у підсумкову таблицю та проаналізована.

Належною вважалася така Структура проекту програми:

1) паспорт програми зі стислим викладом основних даних;

2) опис програми (із визначенням проблем, на розв'язання якої спрямована програма, мети програми, обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблем, напрямів діяльності, обсягів та джерел фінансування, індикаторів успішності, способів координації та контролю за ходом виконання програми; строків та етапів виконання програми);

3) перелік завдань і заходів програми з визначенням виконавців, строків виконання, обсягів та джерел фінансування з розбивкою за роками;

4) опис очікуваних результатів виконання програми.

При оцінці структури та порядку прийняття програм за основу було взято вимоги Закону України «Про державні цільові програми», N 1621-IV від 18 березня 2004 року, а також положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», №106 від 31 січня 2007 р.

Регіональні програми запобігання та протидії корупції готуються відповідно до Плану заходів з впровадження

Ініціативи Партнерство «Відкритий Уряд» та згідно Національної антикорупційної стратегії на 2015-2017 роки.

Очікуваними результатами Програми є:

1) створення нового законодавства щодо пошуку, арешту, конфіскації та повернення в Україну коштів та іншого майна, які були незаконно виведені за межі держави, впроваджене та ефективно застосовується фахівцями, які пройшли спеціальні тренінги;

2) спеціально утворений підрозділ забезпечують ефективне збереження вартості майна, на яке накладено арешт у справах про корупційні злочини;

3) новостворене Державне бюро розслідувань здійснює ефективне виявлення та розслідування корупційних злочинів (крім тих, що віднесені до компетенції Національного антикорупційного бюро), чим забезпечується невідворотність покарання за корупційні злочини;

4) до юридичних осіб, причетних до корупційних правопорушень, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які є ефективними та стримуючими;

5) законодавство та практика його застосування відповідають стандартам Робочої групи Організації економічної співпраці та розвитку з боротьби з хабарництвом в міжнародних комерційних операціях [94].

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВА ХАРАКТРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА СФЕРАМИ ПРОЯВУ

3.1. Корупційні злочини у сфері службової діяльності.

Корупція розглядається як пряме використання посадовою особою прав, пов'язаних з його посадою, з метою особистого збагачення, характеризується прийняттям протиправного рішення посадовою особою, що дає можливість одержання певних благ іншою стороною, а посадова особа при цьому отримує неправомірну вигоду.

Посадові особи, що перебувають на державній службі, за своїм посадовим станом є розпорядниками ресурсів, що безпосередньо їм не належать (бюджетні кошти, державні замовлення та пільги, об'єкти державної власності, соціальні, освітні, медичні послуги, що надаються за рахунок держави, тощо).

Серед корупційних злочинів у сфері службової діяльності можна виокремити такі:

1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України);

2) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК України);

3) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України);

4) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України);

5) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України);

6) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України);

7) незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України);

8) пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України);

9) зловживання впливом (ст. 369-2 КК України).

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [51].

Зловживанням владою є умисне використання службовою особою, яка має владні повноваження, всупереч інтересам служби своїх прав щодо пред’явлення вимог, а також

прийняття рішень, обов’язкових для виконання іншими фізичними чи юридичними особами. Зловживати владою може як представник влади, так і службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі обов’язки, оскільки остання також має владні повноваження, що розповсюджуються на підпорядкованих їй осіб.

Зловживання службовим становищем – це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов’язаних з й посадою. У цілому зловживання, службовим становищем – це більш широке поняття, воно охоплює зловживання владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може і владні права та можливості, якщо вона ними наділена.

Зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність взаємозв’язку між службовим становищем винного і його поведінкою, яка виражається в незаконних діях або бездіяльності, Службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, яке передбачає як наявність Передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сам авторитет посади (її загальновизнана вага, важливість, впливовість).

Словосполучення всупереч інтересам служби передбачає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи іншим нормативно-правовим актом обов’язками, діє всупереч їм, не звертає увагу на службові інтереси.

Під інтересами служби слід розуміти, насамперед, інтереси держави взагалі, і крім того, інтереси певного органу, підприємства, установи або організації, що не суперечать, не протиставляються інтересам держави. Тому дії службової особи, вчинені у вузьковідомчих інтересах на шкоду загальнодержавним інтересам чи інтересам інших підприємств,

установ та організацій, також можуть визнаватися вчиненими всупереч інтересам служби [42].

В практичній діяльності поширеними злочинами щодо зловживання владою або службовим становищем є: незаконна експлуатація праці підлеглих в особистих інтересах; зловживання службовим становищем у процесі приватизації державного майна, реєстрації суб'єктів господарської діяльності, видачі ліцензій на право зайняття такою діяльністю; нецільове використання фінансових коштів, службових приміщень, обладнання, транспорту; потурання злочинам та їх приховування тощо. У всіх цих випадках діяння кваліфікується за ст. 364 КК України лише за умови, якщо відповідальність за його вчинення не передбачена іншими – спеціальними нормами КК України (ч. 2 ст. 149, ст. 159, ч. 2 ст. 191, ст. 210, ч. 2 ст. 256, ч. 2 ст. 308 та ін.).

Службові особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК) – це особи, які постійно чи тимчасово обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з використанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваження, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Організаційно-розпорядчими (ст. 364-1 КК) є функції щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях. Такі функції здійснюють, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, комунальних підприємств, установ і організацій, громадських об'єднань, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями), особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири) тощо. Саме

момент службової підлеглості є вирішальним для відмежування службових осіб від рядових працівників.

Адміністративно-господарськими (ст. 364-1 КК) є функції щодо управління або розпорядження державним чи комунальним майном, що припускає встановлення порядку його збереження, використання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо. Такі функції в тому чи іншому обсязі виконують начальники планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів та служб, завідуючі складами, магазинами, майстернями, ательє, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори та контролери тощо [113].

Корупційними діяннями є: використання службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей; прийняття обіцянки / пропозиції неправомірної вигоди; обіцяння, пропонування чи надання неправомірної вигоди; одержання неправомірної вигоди. Зазначені діяння, за винятком одного з них – прийняття обіцянки / пропозиції неправомірної вигоди, – визнані в Україні корупційними злочинами.

Безпосереднім об'єктом злочину може бути, поряд з державним чи громадським управлінням, відносини власності, система господарювання, особа, громадська безпека, деякі інші важливі цінності, блага.

Предметом корупційного злочину у сфері службової діяльності є неправомірна вигода. У складах корупційних злочинів предмет визначено таким чином: неправомірна вигода (статті 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України); майно, право на майно, дії майнового характеру (злочини, передбачені іншими розділами КК України, зокрема ч. 2 ст. 189 КК України).

Неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [51, ст. 368].

Головним у визначенні посадових злочинів є ознаки суб'єкта – посадової особи.

Суспільно-небезпечне діяння може бути визнано посадовим злочином тільки в тому випадку, якщо воно вчинене особою, тобто особою, була наділена повноваженнями представника влади або яка виконувала обов'язки, пов'язані з організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями. Якщо на певну особу в установленому порядку такі обов'язки покладені були, то ця особа не може бути відповідальним за посадові злочини.

Корупційні злочини у сфері службової діяльності, залежно від суб'єкта, закон поділяє на чотири групи:

1. службові особи, які функціонують у сфері управління державного органу та органи місцевого самоврядування, на державних і комунальних підприємствах, установах, організаціях (статті 364, 365, 366, 366-1, 367, 368, 368-2, 370 КК України);

2. службові особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. ст. 364-1, 366, 367, ч. 3 ст. 368-3, 370 КК);

3. аудитори, нотаріуси, оцінювачі, інші особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але які здійснюють професійну діяльність пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, незалежного посередника, третейського судді (під час виконання цих функцій) (ст. ст. 365-2, ч. 3 ст. 368-4 КК);

4. загальні суб'єкти (ч. 1 ст. 368-3, ст. 369, ст. 369-2 КК).

Посадовими називаються злочини які вчиняються посадовими особами з використанням наданих їм законом прав і повноважень на шкоду інтересам служби, невиконання або неналежне виконання ними своїх посадових обов'язків. Всі посадові злочини посягають на державне чи громадське управління як певну систему суспільних відносин.

3.2. Корупційні злочини у сфері господарської діяльності.

Корупційні злочини у сфері господарської діяльності – це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на господарську діяльність за відсутністю цілі послаблення чи підриву економічної основи України.

Залежно від безпосереднього об'єкта господарські злочини поділяються на групи:

1. злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (статті 201, 210, 211, 212, 212-1, 220-1 КК);

2. злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів (статті 205-1, 206, 206-2, 209-1, 229, 232 КК);

3. злочини у сфері банкрутства (статті 219 КК);

4. злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК);

5. злочини у сфері обслуговування споживачів (стаття 227, 229 КК);

6. злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (стаття 233 КК) [53].

Під грошовою системою держави необхідно розуміти врегульовану нормами права сукупність форм та методів планомірної організації грошового обігу на її території. Тобто грошова система, будучи державно-правовою формою організації грошового обігу, забезпечує належне законодавче регулювання.

Грошова система, як складне соціальне явище, складається з низки взаємопов'язаних елементів (ланок), які історично змінюються. Такими елементами (ланками) є: грошова одиниця, види грошових знаків, що наділені державою платіжною силою, порядок емісії грошей та її забезпечення, правовий режим валютних цінностей, статус національної та іноземних валют,

форми і режими готівкового та безготівкового грошового обігу, масштаб цін, державні органи, які регулюють і контролюють грошовий обіг (особливості організації регулювання грошового обігу).

Зміст грошової системи розглядають як внутрішню організаційно-правову форму грошового обігу. При цьому грошова система нараховує два блоки елементів:

1. Функціональні елементи грошової системи:

а) грошова одиниця України (національна валюта);

б) масштаб цін;

в) види державних грошових знаків, що мають статус єдиного законного платіжного засобу на території України.

2. Організаційні елементи грошової системи:

а) організація готівкового обігу;

б) організація безготівкового обігу;

в) сукупність державних органів, що здійснюють управління грошовим обігом України [122].

Необхідно зазначити, що саме організаційні елементи грошової системи знаходяться в групі ризики корупційних посягань.

Банківська система є законодавчо визначеною, чітко структурованою сукупністю різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією кредитно-фінансових установ. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень банківського законодавства [70, с. 546].

Суб'єктами вчинення корупційних злочинів у банківській сфері є:

1. Злочини, що вчинюються не працівниками банківських установ, а іншими особами: шахрайство (ст. 190 КК); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); службове підроблення (ст. 366 КК).

2. Злочини, що вчинюються службовими особами банку: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); розголошення комерційної, банківської таємниці (ст. 232 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК).

3. Злочини, що вчинюються організованими групами, до складу яких належать як сторонні особи, так і працівники банку: шахрайство (ст. 190 КК); порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2 КК).

Окрім цього, залежно від виду банківських послуг виокремлюють: злочини, що вчиняються при проведенні розрахункових, кредитних, валютних операцій, операцій з цінними паперами тощо [54].

Чинники, що сприяють вчиненню корисливих злочинів у сфері банківської діяльності:

– соціально-економічні:
– спад виробництва;
– неплатоспроможність підприємств;
– пріоритет кредитування посередницьких фірм;
– значні фінансові потоки йдуть не на рентабельні виробничі програми, а на обслуговування посередницьких операцій;
– криміналізація суспільно-економічних відносин;
– концентрація капіталів у тіньовому секторі економіки.
– організаційно-управлінські:
– недостатня кількість фахівців у банківській сфері;
– відсутність чіткої концепції взаємодії комерційних банків з НБУ, правоохоронними органами та іншими контрольними державними структурами;

– створення сприятливого середовища для зловживань та можливість уникнення відповідальності за наявності змови підприємців з банківськими працівниками;

– нормативно-правові:

– декларативність та порадницький характер нормативних актів у банківській сфері;

– відсутність механізму виконання та застосування цілої низки правових норм;

– посилання у нормах до чинного законодавства нерідко формальні та умовні, оскільки не відпрацьовані взагалі;

– протиріччя у нормативній базі;

– питання, що повинні комплексно врегульовуватися нормативними актами, нерідко приймаються розпорошено, що призводить до зміни правил фінансово-господарської діяльності.

В Україні законодавством передбачено можливість витрачати державні кошти прозоро з максимальною економією та ефективністю, забезпечуючи добросовісну конкуренцію серед претендентів на укладення державних контрактів. Таку можливість гарантує Закон України «Про здійснення державних закупівель» [91], яким урегульовано питання проведення конкурентних торгів серед учасників на постачання товарів, виконання робіт чи надання послуг за державні кошти.

Проте саме в цій сфері – фактично публічних фінансів – держава і зазнає найбільших збитків через корупцію, у результаті порушення основних принципів торгів за державні контракти. Наприклад, одна із найбільш поширених корупційних схем – це «відкати», коли державним службовцям, які відповідають за проведення закупівлі, компанія учасника торгів обіцяє грошову винагороду в разі, якщо вони забезпечать її перемогу на торгах. Держава відразу зазнає збитків з двох сторін: по-перше, обіцяна грошова винагорода, як правило, компенсується збільшеною вартістю контракту, що, відповідно, тягне за собою надлишкове витрачання державних коштів; а по-

друге, в цьому випадку не гарантується якість закупленого товару чи виконаних робіт або наданих послуг, що також буде компенсовано за рахунок державних коштів.

Інша корупційна схема в державних закупівлях пов'язана із заниженням ціни учасника, який претендує на перемогу, і в результаті оголошених торгів визначається переможцем претендент з найнижчою ціною, а по факту його ціна не забезпечить відповідне постачання та вимагатиме або в результаті розірвання укладеного з ним договору, або збільшення вартості контракту вже менш прозорими шляхами ніж це відбувається при конкурентних торгах. У будь-якому випадку державний замовник торгів зазнає надлишкових фінансових витрат, що фактично є збитками, завданими державному бюджету.

Водночас значних збитків зазнають державні замовники в разі блокування конкурсних торгів, коли відбувається фіктивне оскарження торгів для їх зриву чи подаються фіктивні пропозиції учасників конкурсних торгів з метою приведення процедури до відміни. Обидва напрямки супроводжуються головною ідеєю лобіювання інтересів конкретного учасника, але в кожному випадку зрив торгів і відстрочення поставок впливає на фінансовий стан державного замовника, а відповідно, і на державний бюджет [62].

Іншим напрямком прояву корупційних явищ є неефективне використання бюджетних коштів, зокрема при розподілі державних замовлень та пільг, що ще більше ускладнює бюджетні проблеми країни. Крім того, коли державні замовлення виконуються організаціями «рекомендованими» зі сторони чиновника, що відповідно отримав винагороду від такої організації, є вірогідність великого ризику неякісного виконання таких замовлень, що в результаті знову ж таки «відшкодовується» за рахунок державних коштів.

Як правило, навіть державні субсидії спрямовуються на ті сфери, в яких уже розвинуто корупційні схеми, нехтуючи

потребами тих державних програм, де фінансування дійсно потрібне.

Якщо проаналізувати всі вищерозглянуті моменти корупційних явищ, то розуміємо, що основний їх негативний вплив на фінансову систему країни відбувається з боку зменшення податкових надходжень і втрат державних коштів у вигляді збитків, або у вигляді надлишкових витрат з боку держави [34].

Наслідком таких «державних витрат» є відсутність фінансування соціальної сфери, а відповідно, підрив авторитету влади, посилення зневіри у здатність влади встановлювати, контролювати та дотримуватися вимог законодавства, зі сторони економічного розвитку країни погіршується інвестиційний клімат, результатом чого є не вирішення проблем подолання спаду виробництва, оновлення основних фондів, розширюються масштаби корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, в громадських організаціях), що призводить до зменшення ефективності їхньої роботи, а відповідно, знижується ефективність економіки країни загалом [47, с. 1-6].

Корупція у бюджетних правовідносинах – це використання суб'єктами цих відносин та учасниками бюджетного процесу свого службового становища, перевищення владних повноважень для неправомірного збагачення як власного, так і групового (колективного). Йдеться про особисте збагачення особи (групи осіб), а також про те, що неправомірні дії службової чи посадової особи призводять до неправомірного надходження коштів на рахунки бюджетних установ, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

До основних факторів, які сприяють розвитку корупції в органах публічної влади у бюджетному процесі в Україні, можна віднести такі:

1) законодавчі проблеми (наприклад, несвоєчасне прийняття закону про Державний бюджет України та рішення

про місцеві бюджети, у результаті чого розподіл коштів протягом періоду, коли відсутній щорічний акт про бюджет, практично залежить від волі певних посадових осіб);

2) непрозорість прийняття та виконання актів про бюджет (законодавство передбачає відкритість бюджетного процесу, існують таємні видатки, у певних місцевих органах складається тенденція до зникнення чи знищення певних документів, зокрема, суворої звітності);

3) неналежний рівень притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності посадових осіб за вчинені ними правопорушення;

4) обмеженість участі громадськості у бюджетному процесі та практичне неврахування думки громадян щодо вирішення тих чи інших фінансово-бюджетних проблем;

5) лобіювання та підтримка у Верховній Раді України інтересів окремих політичних груп [71].

Під час бюджетного планування учасники бюджетного процесу, які мають владні повноваження, лобіюють власні (чи колективні) інтереси, має місце конкурентна боротьба за бюджетні ресурси.

Корупційні діяння мають місце на стадії виконання бюджету, а саме під час фактичного розподілу та використання бюджетних коштів. Наприклад, профільний комітет заявляє про необхідність збільшення асигнувань і є відповідна підтримка (приміром, уряду, мера), тоді головним антикорупційним питанням є те, наскільки обґрунтована певна об’єктивна заявка і на скільки ефективно використовуватимуться додаткові кошти. Можливості для корупції є і при внесенні депутатських поправок до актів про бюджет, при цьому «найбільша небезпека» – це так звані «колективні поправки», засновані на взаємній підтримці депутатів без реального глибокого аналізу таких поправок.

На стадії виконання бюджету корупційним діям сприяє:

1) видаткові статті носять загальний характер, у них відсутні чіткі критерії розподілу ресурсів. Тут має місце суб'єктивне рішення розпорядника коштів щодо напрямів і строків їх витрачання;

2) якщо для розпорядника чи одержувача бюджетних коштів важливими є строки отримання (перерахування) коштів, з чим пов'язується виконання певних дій. Проблемою є закладення у бюджеті відповідних видатків, а ще більшою проблемою – отримання відповідних коштів. Якщо у розписі бюджету прямо не передбачено квартал, у якому мають бути проведені відповідні перерахування, то це значно підсилює зацікавленість особи, яка визначає період перерахування, у забезпеченні цього у строки, необхідні розпоряднику чи одержувачу.

До фінансово-кредитної системи необхідно віднести злочини, вчинені посадовою особою підприємства, установи (у т. ч. банківської), організації, якою порушено встановлений законодавством порядок обігу коштів, валютних цінностей та порядок надання і використання кредитів при здійсненні:

– страхування, у тому числі державного;

– пенсійного забезпечення, у тому числі державного та недержавного;

– недержавного управління фінансовими ринками;

– біржових операцій з фондовими цінностями;

– банківської діяльності.

Особливість вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері полягає в тому, що вони характеризуються:

1) значним розміром заподіяної матеріальної шкоди;

2) високим рівнем латентності злочинів;

3) використанням банківської системи для витоку незаконно здобутих капіталів за кордон та відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом;

4) безпосереднім зрощування діяльності організованих злочинних угруповань із посадовими особами у кредитно-фінансовій сфері;

5) поширенням корупційних діянь.

Корупційні дії у кредитно-банківському секторі найчастіше проявляються у вигляді:

– сприяння щодо надання згоди та підтримки у створенні фіктивних підприємницьких структур (переважно «біля» великих підприємств) для «перекачування» засобів з цих підприємств на рахунки новостворених фірм (ст. 205 КК);

– укладання збиткових для держави комерційних угод (оренди, купівлі-продажу, поставки тощо);

– надання банківських гарантій без достатніх реальних відповідних зобов'язань;

– інвестування комерційних структур за рахунок державного бюджету (ст. 210 КК);

– надання кредитів та позик з метою їх подальшого привласнення (ст. 209 КК);

– особистого сприяння злочинцям, зокрема шляхом протидії розслідуванню (розголошення службової інформації, фальсифікація матеріалів, що викривають злочинців, тиск на органи розслідування тощо).

Основними причинами, що сприяли зростанню злочинів у сфері банківського кредитування, стали:

– неправомірна поведінка банківських посадових осіб (отримання неправомірної вигоди тощо).

– надприбуток від вчинення злочину;

– наявність ділових відносин між потерпілим і розкрадачем у минулому;

– невиконання потерпілим своїх зобов'язань;

– неналежне виконання посадовими особами банку своїх обов'язків;

– недосконаліть чинного законодавства, яке регламентує порядок повернення кредитних коштів;

– неналежна перевірка особи позичальника;

– участь у вчиненні злочину посадових осіб банку;

– достатній термін для приховування та знищення слідів злочину;

– висока латентність вчинюваних злочинів;

– непрофесійність працівників правоохоронних органів з виявлення та розкриття таких злочинів;

– недосконаліть чинного законодавства системи [29].

Пріоритетними напрямами перетворення банківської системи, на наш погляд, повинні стати:

– розроблення та оперативне впровадження нормативної бази попереджувального характеру щодо можливих правопорушень;

– підготовка кваліфікованих кадрів, формування на їх основі кадрової основи кредитно-фінансової системи;

– створення дієвої системи обліку і контролю діяльності кредитно-фінансових установ;

– реалізація переваг інформаційних технологій, освоєння нових комунікаційних мереж і систем, впровадження ефективних систем захисту банківської інформації;

– розроблення і реалізація заходів державного регулювання, адекватних вимогам забезпечення стійкого розвитку банківської системи [29].

Господарська діяльність – це будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов’язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Під господарською діяльністю в Господарському кодексі України розуміється діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг

вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ст. 3 ГК України) [21].

Одним із видів господарської діяльності є підприємницька діяльність – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність із метою досягнення економічних та соціальних результатів та одержання прибутку [21].

В.О. Навроцький конкретизує систему господарювання, яка включає в себе: 1) сукупність галузей виробництва і праці, в яких створюється суспільний продукт, та в яких відбувається його розподіл та обмін. Це промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, обслуговування тощо; 2) принципи, на основі та з використанням яких функціонують окремі галузі виробництва, праці та народне господарство в цілому [67, с. 8].

До суб'єктів злочинів вчинених у сфері господарської діяльності можуть бути віднесені лише ті особи, які реалізують цивільну правосуб'єктність суб'єкта господарювання – юридичної особи. Тому до таких суб'єктів належать: 1) наймані працівники, які виконують трудову функцію на підприємстві, коли ця функція пов'язана з виконанням функцій управління юридичною особою; 2) засновники, учасники (власники) суб'єкта господарювання юридичної особи; 3) члени вищого органу управління юридичної особи – загальних зборів учасників (засновники, співзасновники); 4) інші службові особи суб'єкта господарювання, які входять до складу виконавчого органу суб'єкта господарювання.

Злочини у сфері господарської діяльності О. О. Дудоров пропонує класифікувати таким чином: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (статті 200, 223-1, 223-2, 224, 232-2 КК); 2) злочини проти системи оподаткування (статті 212, 212-1 КК); 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (статті 210, 211 КК); 4) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 5) злочини проти порядку зайняття

підприємницькою та іншою господарською діяльністю (статті 205, 209-1, 213 КК); 6) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів (статті 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222 КК); 7) злочини проти добросовісної конкуренції і антимонополістичної діяльності (статті 206, 229, 231, 232 КК) [50, с. 221].

Детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності та діяльності підприємств:

- система створення і функціонування фіктивних підприємницьких і комерційних структур, порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю;
- неврегульованість діяльності господарської сфери;
- корумпованість господарської сфери;
- неналежне нормативно-правове забезпечення господарської діяльності та діяльності підприємств.

3.3. Корупційні злочини у діяльності правоохоронних органів.

Конституція України (ст. 1) проголошує Україну правовою державою, в якій одним із головних завдань є створення реального та діючого механізму захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [44]. Центральне місце в сфері правового захисту в державі посідають правоохоронні органи.

Правоохоронна діяльність розглядається як вид державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими державними органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом і за неухильного дотримання встановленого порядку [82].

Правоохоронні органи є ключовою ланкою системи діяльності держави, що впливає на життя громадян, їх права та свободи. До правоохоронних органів в Україні можна виокремити такі державні органи, або їх підрозділи, що здійснюють правоохоронні функції, а саме: суд; органи прокуратури; органи служби безпеки; Військова служба

правопорядку у Збройних Силах України; Служба зовнішньої розвідки України; органи охорони державного кордону; органи Державної фіскальної служби; органи і установи виконання покарань; слідчі ізолятори; органи Державної аудиторської служби; органи рибоохорони; органи державної лісової охорони; Національне антикорупційне бюро; Національне бюро розслідувань; Антимонопольний комітет України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Управління державної охорони України; Державна санітарно-епідеміологічна служба; Державна екологічна інспекція; Державна інспекція ядерного регулювання України; органи захисту прав споживачів; Державна архітектурно-будівельна інспекція України; нотаріат; виконавча служба.

Цей перелік не є вичерпним, він змінюється в залежності від утворення, ліквідації, реорганізації тих чи інших органів. Правильним є підхід до віднесення того чи іншого органу до складу правоохоронних за ознаками, що полягають у безпосередньому здійсненні правоохоронної діяльності. Серед яких можна виділити:

– органи, головним і основним призначенням яких є правоохоронна діяльність (наприклад, МВС);

– органи, які поряд з іншими видами діяльності, провадять правоохоронну (наприклад, Держсанепідслужба);

– органи, окремі підрозділи яких створені виключно у правоохоронних цілях (наприклад, Управління боротьби з митними правопорушеннями).

Незважаючи на широкомасштабні заходи правоохоронних структур щодо самоочищення цих органів від співробітників, які вчиняють правопорушення корупційного характеру необхідно враховувати, що даний вид злочинів є латентним.

Суб’єктів правоохоронної системи залежно від порядку їх створення можна поділити на:

– суб’єкти, що діють у сфері публічного права (створюються розпорядчим актом органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, порядок утворення та правовий статус яких встановлюються Конституцією України та законом);

– суб’єкти, що діють у сфері приватного права (створюються фізичними або юридичними особами з метою охорони приватних, групових інтересів на підставі установчих документів (якщо законом не встановлений інший порядок) та спеціального дозволу держави, порядок утворення та правовий статус яких встановлюються Конституцією України та законом).

Залучені в корупційні схеми окремі співробітники правоохоронних, наглядових та контролюючих органів, які займають керівні посади, здатні паралізувати оперативно-розшукову, слідчу діяльність, зруйнувати зусилля професійних колективів, посилити недовіру громадян країни до органів влади, привести до втрати її авторитету і престижу державної служби.

Поширення корупції в правоохоронних органах, пов’язане з обставинами: 1) правоохоронні органи – найбільш чисельна структура; 2) їх сфера діяльності доволі різноманітна і пов’язана із здійсненням контролю за дотриманням норм законодавства у різних сферах (безпека дорожнього руху, торгівля, міграція населення, охорона громадського порядку, в тому числі превенція правопорушень), в яких порушуються права і свободи громадян; 3) наявність корупції сприяє відсутності належного правопорядку, що знижує «престиж» державного управління.

Питання визначення причин та умов, які зумовлюють корупційні прояви серед працівників правоохоронних органів, тісно пов’язане з тими, які характерні для всіх категорій працівників державного апарату.

Корупцію, в діяльності правоохоронних органів можна класифікувати:

– залежно від посадового становища і обсягу повноважень суб'єктів корупційних відносин корупція поділяється на: низову (корупцію серед рядового складу) і верхівну (корупцію серед середнього, старшого і вищого начальницького складу);

– залежно від періодичності вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, діяння можна поділити на: систематичні і епізодичні;

– залежно від активності суб'єктів корупційних дій, корупцію можна поділити на активну і пасивну;

– за спрямованістю корупційних дій, корупцію можна поділити на горизонтальну і вертикальну.

До корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень у сфері діяльності правоохоронних органів належать:

– використання свого статусу а також заснованих на ньому можливостей для втручання в діяльність інших державних і недержавних органів;

– надання не передбачених законодавством переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття рішень різного роду питань, що входять в компетенцію співробітника правоохоронної системи;

– участь як повірений або представник третіх осіб у справах органу, в якому даний співробітник перебуває на службі, або у справах органів, підпорядкованих співробітнику, або у справах органів, діяльність яких контролюється (перевіряється) співробітником правоохоронного органу;

– використання співробітниками правоохоронних органів в особистих або в інтересах третіх осіб службової та іншої інформації, отриманої при виконанні службових повноважень;

– вимога від фізичних та юридичних осіб інформації, надання якої цими особами не передбачено законами та іншими нормативно-правовими актами;

– незаконне або необґрунтоване створення перешкод фізичним і юридичних особам в реалізації їх прав і законних інтересів.

Корупція в правоохоронних органах є загрозою для основ національної безпеки держави, перешкоджає розвитку інститутів демократії і громадянського суспільства та реалізації громадянами своїх конституційних прав у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, майнових відносин.

Наявність корупції в правоохоронній системі сприяє розвитку організованої злочинності, створює основу для тероризму, перешкоджає реалізації державно-правових реформ.

Разом з тим, корупція перешкоджає надходження в економіку держави іноземних інвестицій, стимулює відтік національного капіталу за кордон, створює загрозу правопорядку і безпеки держави.

Проблема корупції в правоохоронних органах є складною, багатоаспектною та вимагає більш принципового і виваженого підходу щодо запобігання та протидії цьому негативному явищу. Крім того, боротьба з корупцією в Україні характеризується здебільшого активністю правоохоронних органів, але не ефективністю її подолання. На підставі зазначеного доцільно говорити про необхідність заходів як з подолання корупції в самій правоохоронній системі, так і вдосконалення діяльності правоохоронних органів з протидії корупції. До таких заходів належать:

– проведення інвентаризації та ревізії системи правоохоронних органів з метою ліквідації необґрунтованого дублювання функцій і повноважень;

– посилення спеціалізації правоохоронних органів, що веде до підвищення професіоналізму їх працівників;

– підвищення рівня соціального забезпечення працівників правоохоронних органів при одночасній оптимізації їх чисельності та посиленні їх відповідальності;

– підвищення рівня технічного забезпечення правоохоронних органів і впровадження в їх роботу сучасних інформаційних технологій;

– інтегрування національних правоохоронних органів у міжнародні антикримінальні групи;

– організація стажувань українських фахівців у країнах, де були успішно реалізовані програми боротьби з корупцією [130].

До системи правоохоронних органів належить Державна фіскальна служба України (далі – ДФС). Вдосконалення антикорупційного законодавства України, утворення нових антикорупційних інституцій зумовлює зміни національної системи запобігання та протидії корупції, що, у свою чергу, вимагає врахування цих обставин і в організації діяльності ДФС, створення нових відомчих ефективних механізмів зниження рівня корупції, забезпечення умов для доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

Запобігання корупції в органах ДФС є одним із завдань державної політики, оскільки існуючі прояви корупції негативно впливають на рівень надходжень грошових коштів до державного бюджету, на ефективність діяльності фіскальних органів, їх рейтинг, взаємовідносини з платниками податків тощо.

Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

– посадові та службові особи органів ДФС;

– особи рядового і начальницького складу податкової міліції.

Відповідно до законодавства України діяльність ДФС спрямована на запобігання, виявлення, а в окремих випадках – здійснення заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновлення порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також на інформаційне і науково-дослідне забезпечення здійснення

заходів щодо запобігання і протидії корупції, на міжнародне співробітництво у цій сфері.

У структурі ДФС діє уповноважений підрозділ (Головне управління власної безпеки), який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції в органах ДФС або бере участь у їх здійсненні у межах повноважень, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами з іншими державними правоохоронними органами. Діяльність підрозділу базується на принципах системності при запобіганні та протидії корупції, розподілі функцій і відповідальності за покладені на нього завдання.

Основними антикорупційними заходами, які здійснює ДФС на постійній основі, відповідно до вимог чинного законодавства є [93]:

– обмеження щодо використання службових повноважень чи свого службового становища;

– обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;

– обмеження щодо одержання подарунків;

– запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними;

– обмеження спільної роботи близьких осіб;

– спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов’язаних із виконанням функцій держави в органах ДФС;

– обмеження після припинення діяльності, пов’язаної з виконанням функцій держави в органах ДФС;

– фінансового контролю;

– додержання вимог закону та етичних норм поведінки державних службовців органів ДФС;

– запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

– захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції;

– заборони на одержання пільг, послуг і майна органами ДФС;

– прозорості та доступу до інформації.

Доцільним є вирішення питання щодо впровадження, в межах компетенції ДФС, цілеспрямованої нейтралізації соціальних та економічних чинників відомчої корупції та запровадження Програми протидії та запобігання корупції у фіскальних органах на 2016–2020 роки відповідно до міжнародних антикорупційних стандартів та вимог чинного законодавства України.

3.4. Корупційні злочини у політичній сфері.

Політична сфера – галузь суспільного життя, яка охоплює політичні відносини суспільства, діяльність її суб'єктів, яку утворюють взаємовідносини великих соціальних груп верств, націй і держав, громадсько-політичних організацій, рухів і сил з приводу вирішення різних політичних проблем як у середині країни, так і за її межами [129].

Суб'єктами політичної корупції можуть бути особи чи групи осіб, які беруть участь у політичному процесі, мають або прагнуть набути повноваження приймати та/або реалізувати політичні рішення.

Крім того, до числа суб'єктів політичної корупції можуть бути віднесені й ті, що безпосередньо не беруть участі в політичному процесі, проте через свої функції, повноваження та ресурси мають можливості впливу на нього (як законного, так і ні).

У цьому контексті суб'єктами політичної корупції можуть бути представники судової гілки влади, правоохоронних органів, центральної виборчої комісії і виборчих комісій нижчих рівнів, а також фізичні особи – представники фінансово-промислової групи, які через фінансові та інші механізми здійснюють вплив на учасників політичного процесу.

Суб'єкти політичної корупції можуть бути як індивідуальними (окремі політики, посадові особи), так і колективними (політичні партії, депутатські фракції). У світовій антикорупційній практиці до суб'єктів політичної корупції можуть бути віднесені і державна бюрократія чи уряд певної країни в цілому. Та обставина, що суб'єктами політичної корупції можуть бути колективні суб'єкти, ускладнює вжиття санкцій проти них і, відповідно, боротьбу з цим явищем [81].

Політична корупція визначається особливостями мотивації її суб'єктів. Розрізняють дві головні групи цілей політично корупційних дій.

У першому випадку метою політичної корупції є особисте чи «групове» збагачення. Суб'єкти політичної корупції використовують політичну владу для привласнення публічних чи приватних ресурсів у спосіб, який може бути або не бути формально протизаконним, але є порушенням моральних норм і зобов'язань цих суб'єктів перед суспільством. Такий різновид політичної корупції в міжнародному обігу визначається термінами «накопичення» (accumulation) і «вилучення» (extraction).

Корупційні засоби щодо акумуляції і вилучення ресурсів:

– неправомірну вигоду та винагороди (гонорари), які беруться з приватного бізнесу; неналежне вилучення при здійсненні оподаткування та митних зборів;

– шахрайство та економічну злочинність;

– політично створені можливості для отримання вигоди;

– політично створені ринкові переваги для бізнесу, який перебуває у володінні політичних еліт;

– позабюджетні трансферти, маніпулювання у процесі приватизації;

– вилучення коштів на фінансування політичних партій і виборчих кампаній з публічних (державних) фінансів, приватного сектору та виборців.

У другому випадку метою політичної корупції є здобуття, збереження та/або розширення політичної влади. Суб'єкти політичної корупції можуть використовувати для досягнення таких цілей як цілком законні, так і незаконні та корупційні засоби, що охоплюють, зокрема:

– купівлю політичної підтримки та лояльності (купівля голосів, фаворитизм, клієнталізм, «патронажна політика»);

– маніпулювання контрольними, наглядовими, правоохоронними інституціями;

– купівлю певних рішень органів влади;

– використання публічних коштів для фінансування політичних партій і виборчих кампаній, використання для цього приватних коштів в обмін на обіцянку створення переваг для підприємницької діяльності чи доступу до публічних ресурсів у разі отримання влади та ін.

У цьому випадку політично корупційні дії здійснюються не лише суб'єктами, які мають політичну владу, але й тими, що прагнуть її отримати (в т. ч. опозицією). Це може здійснюватися на етапі виборчих кампаній, а також для «кооптації» позавладних суб'єктів в існуючу систему влади та інше [81].

Політична корупція – це нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень з метою отримання особистих чи групових вигод. При цьому, вигода може мати будь-який характер – від безпосередньо матеріального до символічного (влада заради влади, соціального престижу тощо), а механізми використання повноважень (можливостей) можуть набувати протиправних форм.

Водночас, специфіка політичної корупції як явища не дає можливості чітко кваліфікувати деякі дії чи наміри політичних сил як політично корупційні, а лише припускати можливість наявності в них політично корупційних мотивів (насамперед, маючи на увазі такі цілі політичної корупції, як збереження чи розширення влади).

Враховуючи викладене вище, слід зазначити, що політична корупція має більш прихований та варіантний характер і не завжди є очевидною для пересічного громадянина.

Небезпечність політичної корупції пов'язана, з тим, що вона призводить до принципових ціннісних зсувів у системі «засіб-ціль». В демократичній державі (навіть за умов так званої часткової демократії) досягнення стратегічних і тактичних політичних цілей у системі державно-правових відносин передбачає застосування певних нормативно визначених засобів. Політична корупція призводить як до застосування не передбачених законом засобів, так і до переслідування корисливих (особистих, групових, кланових) цілей. Більше того, часто піддається обговорення не сам факт корисливої мотивації, а спосіб його здійснення (наприклад, пряме втручання у компетенцію того чи іншого суб'єкта політики або тиск на політичних опонентів).

Основними чинниками, що сприяють поширенню політичної корупції є:

– низький рівень політичної культури суспільства, його невідповідність досягнутому формальному рівню демократії;

– надмірне й активне втручання держави в економіку й приватне життя громадян, що призводить до ослаблення ринкових регуляторних механізмів, підміні їх жорстким нормативним регулюванням держави;

– непрозорість системи державного управління, процесів реалізації політики та прийняття рішень на національному, регіональному й місцевому рівнях.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки:

– політична корупція в системі державного управління – це використання посадовими особами, наділеними повноваженнями приймати політико-адміністративні рішення, відповідних важелів впливу з метою подальшого отримання політичних та соціально-економічних дивідендів (ренти) у сфері

виборчого, конституційного, законотворчого, приватизаційного, бюджетного процесів, реалізації кадрових повноважень, лобіювання корпоративних та приватних інтересів тощо;

– до основних механізмів протидії політичній корупції, які можуть застосовувати у своїй діяльності інститути громадянського суспільства, слід віднести моніторинг діяльності органів влади, захист прав та свобод громадян, забезпечення інформаційної відкритості в суспільстві стосовно стану корупції та результативності антикорупційних заходів, організацію просвітницької роботи з населенням та окремими соціальними групами, сприяння підвищенню рівня життя населення.

– інституційне об'єднання громадських організацій може стати ефективним механізмом протидії політичній корупції, оскільки це дозволить спільно займатися просвітницькою діяльністю, формувати громадську думку стосовно проблем політичної корупції, а також бути єдиною силою на підтримку антикорупційних ініціатив. Крім того, громадські організації повинні мати право законодавчої ініціативи [120, с. 85-86].

Корупція, як частина злочинності, пов'язана з іншими її видами. Це не просто взаємозв'язок і взаємовплив – корупція активно сприяє іншим злочинам. Тому можна простежити такі зв'язки між корупцією і злочинністю:

– корупція і організована злочинність: неправомірна вигода і підкуп поряд з шантажем і залякуванням допомагають злочинним організаціям проникнути в легальний бізнес і політику, уникнути залучення їх членів до кримінальної відповідальності, безкарно вчиняти злочини протягом багатьох років; організована злочинність не може існувати без корупції;

– корупція і податкова злочинність: корумповані чиновники отримують неправомірну вигоду, щоб не стягувати податки або стягувати їх в значно менших обсягах;

– корупція і митна злочинність: митні чиновники отримують неправомірну вигоду, щоб знизити розміри митних зборів;

– корупція, привласнення та розтрати: особи, які пропонують неправомірну вигоду іноді запозичують необхідні суми грошей, які знаходяться в їх розпорядженні в силу службової (посадової) положення; за допомогою неправомірної вигоди можуть уникнути відповідальності ті, хто здійснює привласнення та розтрати;

– корупція і необережна злочинність: наприклад, за надання неправомірної вигоди отримують дозволи використовувати матеріал, що не підходив для будівництва згідно нормативам;

– корупція, пов’язана з іншими видами злочинів, наприклад із вчинюваними в сфері економічної діяльності [3].

РОЗДІЛ 4. СУБ'ЄКТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (ЗЛОЧИНІВ). ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

4.1. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення (злочини).

Закон України «Про запобігання корупції» визначає коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, що можуть бути притягнені до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Закон «Про запобігання корупції» (ст. 3) передбачає категорії осіб, які можуть бути суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення

Перша з них – особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

– народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; судді Конституційного Суду України, професійні судді, народні засідателі і присяжні;

– військові посадові особи Збройних Сил України,

Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– посадові особи і працівники органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної фіскальної служби;

– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

– члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

– члени Центральної виборчої комісії;

– поліцейські;

– посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим [93].

Друга категорія суб'єктів – особи, які прирівнюються до

осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– посадові особи юридичних осіб публічного права;

– особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

– представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, які входять до складу конкурсних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу» [93].

Третя категорія – особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією [93].

4.2. Порядок проведення службового розслідування щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Службове розслідування – це форма контролю за дотриманням працівниками підприємств, організацій службових обов'язків, а також нормативно-правових актів, які регулюють ці відносини.

Проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування регламентується Постановою КМУ «Про

затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 13.06.2000 року [99].

Рішенням щодо проведення службового розслідування визначається голова комісії з проведення службового розслідування, інші члени комісії, мета і дата початку та закінчення службового розслідування.

Термін службового розслідування не може перевищувати двох місяців.

Якщо рішення щодо проведення службового розслідування приймається керівником органу на виконання припису Національного агентства з питань запобігання корупції, службове розслідування проводиться протягом десяти робочих днів з дня одержання такого припису.

Період проведення службового розслідування не включає час тимчасової втрати працездатності особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проводиться таке розслідування, час її перебування у відпустці або службовому відрядженні чи відсутності з інших причин, час отримання інформації, що стосується предмета службового розслідування, від установ, підприємств, організацій інших держав, а також час ознайомлення такою особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та керівником органу, в якому вона працює, з актом службового розслідування [99].

У разі потреби до проведення службового розслідування можуть залучатися вчені, працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками).

До участі у проведенні службового розслідування не повинні залучатися посадові особи органу державної влади, якщо обставини свідчать про їх особисту заінтересованість у результатах розслідування.

Службове розслідування проводиться з відстороненням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від виконання повноважень за посадою або без такого відсторонення. Рішення про відсторонення приймається за поданням голови комісії з проведення службового розслідування керівником органу державної влади, в якому працює особа.

Особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, якщо інше не передбачено Конституцією України.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією України і Законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

Членам комісії надається право:

1. отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інших працівників органу державної влади, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проводиться службове розслідування, усні чи письмові пояснення, консультації спеціалістів з питань службового розслідування;

2. ознайомлюватися і вивчати з виїздом на місце відповідні документи, у разі потреби знімати з них копії та

долучати їх до матеріалів службового розслідування;

3. отримувати та збирати згідно із законодавством інформацію, пов'язану з службовим розслідуванням, від інших юридичних та фізичних осіб на підставі запиту керівника органу державної влади (посадової особи), який прийняв рішення щодо проведення службового розслідування, або керівника органу державної влади, якому доручено проведення службового розслідування;

4. використовувати за погодженням з особами, які опитуються (надають пояснення, консультації) з питань службового розслідування, аудіо-засоби з метою фіксації їх пояснень та свідчень;

5. вести протокол засідання комісії.

У разі відмови особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проводиться службове розслідування, надати пояснення члени комісії складають відповідний акт [99].

Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проводиться службове розслідування, має право:

1) отримувати інформацію про підстави проведення такого розслідування;

2) надавати усні або письмові пояснення, робити заяви, подавати документи, які мають значення для проведення службового розслідування;

3) звертатися з клопотанням про опитування інших осіб, яким відомі обставини, що досліджуються під час проведення службового розслідування, а також про залучення до матеріалів розслідування додаткових документів, видань, інших матеріальних носіїв інформації стосовно предмета службового розслідування;

4) подавати у письмовій формі зауваження щодо проведення службового розслідування, дій або бездіяльності осіб, які його проводять;

5) звертатися з обґрунтованим клопотанням у письмовій формі до керівника органу державної влади, який приймає рішення щодо складу комісії з проведення службового розслідування, про виведення з її складу осіб, які особисто заінтересовані в результатах такого розслідування. Про прийняте за результатами розгляду клопотання рішення письмово повідомляється особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [99].

За результатами службового розслідування члени комісії складають акт, у якому зазначаються: факти і суть звинувачень або підозри, які стали підставою для проведення службового розслідування, посада, прізвище, ім’я та по батькові, рік народження, освіта, термін служби у органі державної влади і перебування на займаній посаді особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проведено службове розслідування, результати щорічної оцінки виконання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, покладених на неї завдань та обов'язків, види заохочення та дисциплінарного стягнення, а також ступінь участі у виконанні окремих доручень (завдань).

У разі прийняття рішення щодо притягнення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до відповідальності комісія пропонує вид дисциплінарного стягнення, передбаченого законодавством.

Під час визначення виду дисциплінарного стягнення члени комісії повинні враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено-проступок, і попередню роботу працівника.

У разі виявлення корупційного або пов’язаного з корупцією правопорушення комісія вносить пропозицію щодо надіслання акта службового розслідування до спеціально уповноваженого суб’єкта у сфері протидії корупції.

Члени комісії мають право викласти свою окрему думку,

про що до акта додається відповідний документ.

Акт службового розслідування підписується членами комісії та подається на розгляд керівника органу державної влади (посадової особи), який прийняв рішення щодо проведення службового розслідування, в одному примірнику.

Перед поданням на розгляд з актом службового розслідування ознайомлюються особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проведено службове розслідування, та керівник органу, в якому вона працює.

Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої проведено службове розслідування, повинна підписати акт службового розслідування, а у разі відмови її підписати члени комісії складають відповідний акт, який додається до акта службового розслідування.

Проте, знімати копії з акта службового розслідування до подання його на розгляд керівника органу державної влади (посадової особи), який прийняв рішення щодо проведення службового розслідування, забороняється.

За результатами розгляду керівник органу державної влади (посадова особа), який прийняв рішення щодо проведення службового розслідування, приймає в десятиденний термін з дати надходження акта службового розслідування відповідне рішення, з яким ознайомлюється особа, стосовно якої проводилося службове розслідування.

За матеріалами службового розслідування особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може бути притягнута до відповідальності згідно із законодавством.

Рішення за результатами службового розслідування може бути оскаржено особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, згідно із законодавством [99].

4.3 Порядок проведення фінансового контролю.

Фінансовий контроль – це контроль за законністю та правильністю розподілу фінансових ресурсів, законністю надання інформації про фінансовий стан осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та осіб, які не є державними службовцями, але надають публічні послуги.

Об'єктами фінансового контролю є всі напрями фінансової діяльності вище вказаних осіб, а саме:

- відомості про доходи одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні, за межами України та одержані (нараховані) з джерел за межами України членами сім'ї декларанта;
- відомості про нерухоме майно;
- відомості про транспортні засоби;
- відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи;
- відомості про фінансові зобов'язання та інше.

Джерелами інформації, під час здійснення фінансового контролю, є дані декларацій суб'єктів декларування.

Фінансовий контроль передбачає подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

1. Особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація), за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.
2. Особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій

держави або місцевого самоврядування, подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями [93].

Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати, в установленому порядку, декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

3. Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому цим Законом порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

Протягом семи днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію [93].

У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями.

Подані декларації включаються до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що формується та ведеться **Національним агентством**.

Національне агентство забезпечує відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на офіційному веб-сайті Національного агентства [93].

Доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, на офіційному веб-сайті Національного агентства надається шляхом можливості перегляду, копіювання та роздруковування інформації, а також у вигляді набору даних (електронного документа), організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання.

Національне агентство проводить щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, такі види контролю:

1) щодо своєчасності подання;

2) щодо правильності та повноти заповнення;

3) логічний та арифметичний контроль.

Національне агентство проводить повну перевірку декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Порядок проведення різних видів контролю, а також повної перевірки декларації визначається Національним агентством [93].

Якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, Національне агентство письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному частиною 1 ст. 45 Закону «Про запобігання корупції».

Одночасно Національне агентство письмово повідомляє про факт неподання декларації керівнику державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їх апарату, юридичної особи публічного права, в якому працює відповідний суб'єкт декларування, та спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції (ст. 49 Закону).

4.4. Правообмеження та заборони для осіб, на яких поширюється антикорупційне законодавство.

Законодавство України не містить чіткого визначення поняття «правообмеження та заборони для осіб, на яких поширюється антикорупційне законодавство».

Обмеження, які урегульовані нормами права, є правообмеженнями. Їх необхідно відрізняти від поняття «обмеження», які можуть передбачатися державним органом (керівником державного органу), але які не визначаються у законодавчому порядку. За змістом правообмеження є досить різноманітними та багатоаспектними, і на теперішній час є відсутнім єдиний законодавчий акт, який передбачив би вичерпний перелік хоча б загальних правообмежень, тобто таких, що мають застосовуватися до державних службовців.

Правообмеження можна характеризувати у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні правообмеження включає в себе вимоги, заборони, правила, критерії, яким повинна відповідати чи не повинна відповідати або яких повинна дотримуватися особа/службовець, тобто це державно-правове встановлення щодо визначення режиму доступу фізичної особи до державної служби та її права на проходження служби. Отже, у широкому розумінні поняття «правообмеження» і «заборона» співвідносяться як ціле і частка. У вузькому розумінні «правообмеження» – це критерії, яким повинна відповідати чи не повинна відповідати особа/службовець [37].

Надаючи всім громадянам України рівне право доступу на державну службу, законодавець разом із тим установлює коло обмежень, що пов’язані з прийняттям на державну службу та проходженням державної служби. Окрім прав і основних обов’язків, державний службовець, вступаючи на державну службу, добровільно приймає низку встановлених законодавством обмежень та заборон. Правообмеження для державного службовця зумовлені специфікою виконуваних

державних функцій та службових повноважень і полягають визначеному переліку заборон для державного службовця. Головна мета правообмежень полягає в тому, щоб забезпечити ефективне функціонування державної служби, установити правові перешкоди можливому зловживанню державних службовців, закріпити посадові повноваження та забезпечити реалізацію встановлених Конституцією прав і свобод службовців [9].

Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища.

Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особам, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та особам, які не є державними службовцями, але надають публічні послуги (див. частину 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції)», забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов’язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах [93, ст. 22].

Обмеженнями щодо використання службових повноважень чи свого становища є:

1) сприяння фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

2) сприяння призначенню на посаду особи;

3) втручання в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

4) надання переваг фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

Обмеження щодо одержання подарунків.

Особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [93, ст. 23].

З метою обмеження такої форми прикриття корупційних проявів, у пункті 5 ст. 8 Конвенції ООН проти корупції наголошено на тому, що кожна Держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації в тому числі і про суттєві дарунки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів [43].

Таке обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які:

1) даруються близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси. Подарунки, одержані особами, зазначеними у пунктах 1, 2

частини 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Механізм запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними встановлено Законом України «Про запобігання корупції» [93].

Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється:

1) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

2) входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних [93, ст. 25].

У разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами.

Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.

Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється:

1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

3) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Порушення обмеження щодо укладення трудового договору (контракту) є підставою для припинення відповідного договору [93, ст. 26].

РОЗДІЛ 5. СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНІ СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

5.1. Загальні положення про спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання корупції.

Антикорупційним законодавством України чітко не визначено перелік суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції. Зокрема, залежно від сфери діяльності та повноважень кожного із суб'єктів, на кого поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», їх можна поділити на декілька рівнів.

До першого рівня належать:

1) Президент України та створені при ньому органи (зокрема, Національна рада з питань антикорупційної політики, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України) [106];

2) Верховна Рада України;

3) Кабінет Міністрів України та спеціальні урядові посадові особи (зокрема, Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики, який є посадовою особою, що забезпечує підготовку і подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо спрямування і координації роботи органів виконавчої влади із запобігання і протидії корупції) [98];

4) Служба безпеки України та інші органи, які здійснюють заходи в межах повноважень, визначених Конституцією України.

Другий рівень – це спеціально уповноважені суб'єкти, які беруть участь у запобіганні, виявленні, та здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні заходів щодо запобігання і протидії корупції, у міжнародному співробітництві.

До таких суб'єктів належать: уповноважені підрозділи

органів державної влади з питань запобігання та виявлення корупції, правовий статус, основні завдання та права яких передбачені Типовим положенням про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 4 вересня 2013 року № 706 [74]; місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості й форми власності, їх посадові та службові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою.

Основне місце у системі запобігання корупції в Україні займають спеціально уповноважені суб'єкти, до яких чинне законодавство (а саме Закон України «Про запобігання корупції» 14 жовтня 2014 року № 1700-VII) відносить Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, органи прокуратури, органи Національної поліції [93].

Проте, значну увагу необхідно приділити Національній раді з питань антикорупційної політики, яка є діючим органом при Президентові України.

Разом з тим, новоутвореним органом в сфері запобігання корупції в Україні є Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Постанова КМУ від 24 лютого 2016 р. № 104) [116; 103].

Національне агентство з питань запобігання корупції.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України Законом № 1699-VII затвердила засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) на 2014-2017 роки [94], де передбачила створення спеціально уповноваженого органу щодо запобігання корупції, відповідального, зокрема, за комплекс заходів із формування та реалізації антикорупційної політики. Так, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [93] та Постанови

Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 118 «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції» [115] було створено Національне агентство з питань запобігання корупції, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, що забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Національне агентство з питань запобігання корупції, у межах, визначених Законом України «Про запобігання корупції» та іншими законами, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України. Воно утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України, Закону України «Про запобігання корупції» та інших законів України.

Питання діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції у Кабінеті Міністрів України представляє Голова Національного агентства. Національне агентство є правомочним з моменту призначення більше половини його загального кількісного складу.

Національне агенство з питань запобігання корупції є колегіальним органом, до складу якого входить п’ять членів. Членом Національного агентства може бути громадянин України, не молодший тридцяти п’яти років, який має вищу освіту, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров’я виконувати відповідні службові обов’язки.

Члени Національного агентства з питань запобігання корупції призначаються на посаду Кабінетом Міністрів України строком на чотири роки за результатами конкурсу. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду понад два строки підряд.

Прем’єр-міністр України вносить для призначення Кабінетом Міністрів України на посади членів Національного агентства з питань запобігання корупції кандидатів, відібраних

конкурсною комісією, склад якої затверджує Кабінет Міністрів України та яка здійснює організацію та проведення конкурсу.

Голова Національного агентства з питань запобігання корупції обирається агентством строком на два роки з числа його членів. Одна й та сама особа не може обіймати цю посаду два строки підряд.

До повноважень Голови Національного агентства з питань запобігання корупції належить:

– організовує роботу Національного агентства, скликає та проводить його засідання;

– підписує протоколи засідань та рішення Національного агентства, забезпечує їх оприлюднення на офіційному веб-сайті Національного агентства;

– організовує підготовку проекту порядку денного засідань Національного агентства, який вносить на його розгляд;

– координує роботу членів Національного агентства, контролює роботу працівників його апарату;

– призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, службовців апарату Національного агентства, крім керівника апарату та його заступників;

– приймає на роботу та звільняє з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників апарату Національного агентства;

– присвоює службовцям Національного агентства ранги державних службовців, вживає заходів заохочення, притягнення службовців апарату Національного агентства до дисциплінарної відповідальності;

– здійснює інші повноваження відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та інших законів [93].

Повноваження Голови Національного агентства з питань запобігання корупції припиняються в разі: 1) дострокового припинення його повноважень члена Національного агентства у

випадках, передбачених частиною десятою статті 5 Закону України «Про запобігання корупції»; 2) подання заяви про звільнення з посади Голови Національного агентства за власним бажанням без припинення повноважень члена Національного агентства.

Національне агентство з питань запобігання корупції обирає з числа його членів заступника Голови Національного агентства, який виконує обов'язки Голови Національного агентства в період його відсутності.

Повноваження членів Національного агентства з питань запобігання корупції передбачені у ст. 7 Закону України «Про запобігання корупції», а саме:

– готує питання на розгляд Національного агентства, бере участь у його засіданнях та голосуванні без права утримання;

– забезпечує в межах компетенції виконання рішення Національного агентства;

– здійснює повноваження та координує роботу структурних підрозділів апарату Національного агентства відповідно до визначеного Національним агентством розподілу функціональних обов'язків;

– за дорученням Національного агентства представляє Національне агентство у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, фізичними та юридичними особами в Україні та за кордоном [93].

Рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Національного агентства з питань запобігання корупції можуть створюватися територіальні органи Національного агентства, територія діяльності яких може не збігатися з адміністративно-територіальним поділом.

Керівники територіальних органів Національного агентства з питань запобігання корупції (у разі їх створення) призначаються та звільняються рішенням Національного

агентства.

Працівники апарату Національного агентства з питань запобігання корупції та його територіальних органів (у разі їх створення) регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов'язкове підвищення кваліфікації.

Повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», зазначені у ст. 11, до яких належать:

1) проведення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції, а також статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції; розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії;

2) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;

3) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

4) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції;

5) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

6) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання

антикорупційних програм;

7) здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) здійснення у порядку та в межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей та інші повноваження, визначені законом [93].

Контроль за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції (стаття 14 Закону України «Про запобігання корупції») здійснюється залежно від сфер його діяльності. За витрачанням Національним агентством коштів здійснює контроль Рахункова палата, шляхом проведення аудиту один раз на два роки; громадський контроль за діяльністю Національного агентства забезпечує Громадська рада при Національному агентстві, яка утворюється та формується Кабінетом Міністрів України з 15 осіб на підставі результатів конкурсу.

Національне антикорупційне бюро України.

До спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції Закон України «Про запобігання корупції» також відносить Національне антикорупційне бюро України.

Відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [104] та Указу Президента України від 16 квітня 2015 року № 217/2015 [117] було створено Національне антикорупційне бюро України, яке є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Загальна структура і чисельність Національного бюро передбачена Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» (стаття 5). Так, Національне бюро складається з центрального і територіальних управлінь. Національне бюро є юридичною особою публічного права [104].

Для забезпечення виконання завдань Національного бюро його Директор утворює своїм рішенням не більше семи територіальних управлінь Національного бюро, юрисдикція яких охоплює визначені в рішенні області України, Автономну Республіку Крим, міста Київ та Севастополь.

Структура, штатна чисельність управлінь Національного бюро та положення про них затверджуються Директором Національного бюро.

До структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та забезпечення безпеки

працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи [104].

Директор Національного бюро може створювати своїм рішенням комісії у складі працівників Національного бюро, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, службових осіб інших державних органів, органів місцевого самоврядування, представників громадських об'єднань. Такі комісії вивчають питання щодо порушення прав осіб, які співпрацюють з Національним бюро, та виносять рекомендації щодо усунення зазначених порушень. Рекомендації таких комісій є обов'язковими для розгляду державними органами, органами місцевого самоврядування.

Гранична чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 700 осіб, у тому числі не більше 200 осіб начальницького складу.

Відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (стаття 16) обов'язками Національного бюро є:

1) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів;

2) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом;

3) вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;

6) забезпечує особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

7) забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) звітує про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи;

9) здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України [104].

Органи прокуратури.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII [86] були внесені зміни до Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [111], згідно з якими було передбачено створення у Генеральній прокуратурі України Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (на правах самостійного структурного підрозділу), на яку покладаються такі функції:

– здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового

розслідування Національним антикорупційним бюро України;

– підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

– представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями;

– у межах реалізації своїх функцій Спеціалізована антикорупційна прокуратура здійснює міжнародне співробітництво [111].

Особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури передбачені у ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою призначення прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюється керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури за результатами відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія у складі керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та визначених ним і Генеральним прокурором України осіб.

Склад комісії та порядок проведення нею відкритого конкурсу визначаються керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Призначення на адміністративні посади в Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру здійснюється Генеральним прокурором України за результатами відкритого конкурсу. Участь у конкурсі можуть брати особи, які відповідають вимогам, визначеним у статті 27 Закону України «Про прокуратуру».

Організацію та проведення конкурсу здійснює конкурсна комісія, до складу якої входять: 1) чотири особи, визначені Радою прокурорів України; 2) сім осіб, визначених Верховною Радою України.

До загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять центральний апарат і територіальні філії,

які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління Національного антикорупційного бюро України. Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури підпорядковується безпосередньо Генеральному прокурору України.

Прокурорами вищого рівня для керівників управлінь, відділів та їх заступників, прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його перший заступник та заступник, для заступника та першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури їхніх повноважень. Письмові накази адміністративного характеру, які стосуються організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, видаються за обов'язковим погодженням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [111].

Нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів у разі їх вчинення прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснює прокурор, який визначається Генеральним прокурором України із числа своїх заступників (крім керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) або керівників департаментів Генеральної прокуратури України.

Згідно з п. 3-1 Перехідних положень Закону України «Про прокуратуру» на службу до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури не можуть бути прийняті особи, які протягом п'яти років до дня набрання чинності цим Законом працювали (проходили службу), незалежно від тривалості, у спеціально уповноважених підрозділах по боротьбі з корупцією в органах

прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та митних органах [111].

Органи Національної поліції.

Відповідно до п. п. 1 п. 5 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, Національна поліція з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції [97].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 року № 830 «Про утворення територіального органу Національної поліції» [118] було утворено Департамент захисту економіки (далі – ДЗЕ), який є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність [24].

У своїй діяльності ДЗЕ керується Конституцією України та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, а також іншими актами законодавства України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, у тому числі нормативно-правовими актами МВС та Положенням «Про Департамент захисту економіки Національної поліції України».

Основними завданнями ДЗЕ є:

– участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об’єктів права власності;

– виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно – небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в

державі та в окремих її регіонах;

– боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

– установлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [24].

До складу Департаменту захисту економіки входять 26 територіальних підрозділів, а саме: відділ захисту економіки в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі; управління захисту економіки в місті Києві; управління захисту економіки у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областей [61].

Національна рада з питань антикорупційної політики.

Національна рада з питань антикорупційної політики (далі – Національна рада) є консультативно-дорадчим органом при Президентові України.

Національна рада, відповідно до покладених на неї основних завдань:

1) здійснює комплексну оцінку ситуації і тенденцій у сфері запобігання і протидії корупції в Україні, аналізує національне антикорупційне законодавство та заходи щодо його виконання;

2) здійснює моніторинг та аналіз ефективності реалізації антикорупційної стратегії, вносить пропозиції щодо поліпшення взаємодії органів, відповідальних за її імплементацію;

3) бере участь у підготовці для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України законопроектів у

сфері запобігання і протидії корупції;

4) готує пропозиції щодо законопроектів, проектів інших нормативно-правових актів у сфері запобігання і протидії корупції;

5) бере участь у підготовці послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України в частині реалізації антикорупційної політики;

6) організовує вивчення громадської думки з питань, що розглядаються Національною радою, забезпечує висвітлення у засобах масової інформації результатів своєї роботи;

7) сприяє науково-методичному забезпеченню з питань запобігання і протидії корупції, проведенню аналітичних досліджень, розробленню методичних рекомендацій у цій сфері;

8) готує пропозиції щодо підвищення ефективності міжнародного співробітництва України у сфері запобігання і протидії корупції [106].

Національна рада утворюється у складі голови, виконавчого секретаря та інших членів, які беруть участь у її роботі на громадських засадах.

Національну раду очолює голова, який призначається Президентом України. Виконавчим секретарем Національної ради є за посадою Заступник Глави Адміністрації Президента України, до відання якого віднесено питання протидії корупції.

До складу Національної ради також входять:

– заступники Глави Адміністрації Президента України, до відання якого віднесені питання правового забезпечення реалізації Президентом України визначених Конституцією України повноважень;

– голова комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання боротьби з організованою злочинністю та корупцією (за згодою);

– дві особи, кандидатури яких запропоновано Кабінетом

Міністрів України;

– особа, кандидатура якої запропонована Радою суддів України (за згодою);

– особа, кандидатура якої запропонована Генеральним прокурором України (за згодою);

– особа, кандидатура якої запропонована Головою Рахункової палати (за згодою);

– сім представників громадських об'єднань та/або громадських експертів, які мають досвід підготовки пропозицій щодо формування та реалізації антикорупційної політики (за згодою) [106].

Діяльність Національної ради є відкритою і гласною.

Відкритість діяльності Національної ради забезпечується шляхом створення умов для присутності на її засіданнях представників засобів масової інформації (крім випадків проведення закритого засідання), гласність – шляхом розміщення інформації про діяльність Національної ради, прийнятих рішень та проектів відповідних рішень на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України.

Голова Національної ради у разі необхідності може прийняти рішення про проведення закритого засідання. Національна рада систематично інформує громадськість про свою діяльність.

Організаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної ради здійснюється Адміністрацією Президента України у взаємодії та співпраці з Міністерством юстиції України, а організаційно-технічне та інше забезпечення – Адміністрацією Президента України та Державним управлінням справами (у межах компетенції) [106].

Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики.

Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики – посадова особа, на яку покладається виконання

завдань щодо формування та забезпечення реалізації державної антикорупційної політики в органах виконавчої влади. Серед повноважень Урядового уповноваженого є погодження призначення на посаду та звільнення з посади керівників підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції апарату центральних органів влади, їх заохочення та притягнення до відповідальності, погодження структури, штатної чисельності та погодження планів роботи таких підрозділів.

Питання діяльності Урядового уповноваженого регулюються постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з антикорупційної політики» від 4 грудня 2013 року № 949 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2014 року № 295) [98].

Уповноважені підрозділи (особи) з питань запобігання та виявлення корупції, в тому числі в центральних органах виконавчої влади та їх територіальних органах.

Зазначені підрозділи (особи) утворюється (визначається) за рішенням керівника центрального органу виконавчої влади.

Керівник уповноваженого підрозділу органу виконавчої влади підзвітний і підконтрольний Урядовому уповноваженому з питань антикорупційної політики, якщо інше не передбачено законом.

Керівник уповноваженого підрозділу територіального органу підзвітний керівникові такого територіального органу та підзвітний і підконтрольний керівникові уповноваженого підрозділу органу виконавчої влади.

Основними завданнями уповноваженого підрозділу є:

1) підготовка, забезпечення та контроль за здійсненням заходів щодо запобігання корупції;

2) надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства;

3) участь в інформаційному та науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та виявлення

корупції, а також міжнародному співробітництві в зазначеній сфері;

4) проведення організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, виявлення і протидії корупції;

5) здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів;

6) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства [98].

Правовою підставою функціонування уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції в центральних органах виконавчої влади є постанова Кабінету Міністрів України «Питання запобігання та виявлення корупції» від 4 вересня 2013 року № 706 [74].

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших правопорушень.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні.

Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів у межах, визначених цим та іншими законами, є підзвітним Верховній Раді України, підконтрольним та відповідальним перед Кабінетом Міністрів України.

Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України, та законів України.

Правову основу діяльності Національного агентства з

питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти [103].

Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів складається з центрального апарату і територіальних управлінь, та є юридичною особою публічного права.

Питання діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів у Кабінеті Міністрів України представляє Голова Національного агентства, який призначається на посаду Кабінетом Міністрів України строком на п'ять років за результатами конкурсу. Голова Національного агентства призначається Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду два строки підряд.

Голова Національного агентства призначає двох заступників. Кандидати на посади заступників повинні відповідати критеріям, встановленим для Голови Національного агентства.

До повноважень Голови Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів належать:

1) організація та контроль роботи Національного агентства, персональна відповідальність за прозорість діяльності Національного агентства та результати його роботи;

2) призначає на посади та звільняє з посад службовців Національного агентства у порядку, передбаченому законодавством про державну службу та з урахуванням вимог

законів України «Про запобігання корупції» та «Про очищення влади» [109];

3) приймає на роботу та звільняє з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників Національного агентства;

4) присвоює службовцям Національного агентства ранги державних службовців, вживає заходів до заохочення або притягнення службовців Національного агентства до дисциплінарної відповідальності;

5) затверджує штатний розпис та кошторис Національного агентства;

6) представляє Національне агентство у відносинах із судами, іншими державними органами, підприємствами, установами і організаціями в Україні та за її межами, громадськістю;

7) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

8) у межах повноважень видає накази та доручення;

9) має право бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, постійних, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, а також брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях Кабінету Міністрів України, інших державних органів та органів місцевого самоврядування під час розгляду питань, пов'язаних з діяльністю Національного агентства;

10) здійснює інші повноваження відповідно до Закону України «Про Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та інших законів [103].

Відповідно до законодавства, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів виконує такі функції:

1) проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами;

2) підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

3) здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді);

4) організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами;

5) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні;

6) здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями;

7) участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших злочинів;

8) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами та інші функції [103].

З метою виконання функцій на Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів Законом покладено такі повноваження:

1) витребовування за рішенням Голови Національного агентства або його заступника та безоплатного одержання в установленому законом порядку від державних органів, органів місцевого самоврядування інформації, необхідної для виконання

обов’язків Національного агентства.

Суб’єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов’язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів від дня його надходження, надати відповідну інформацію. У разі неможливості надання інформації суб’єкт повинен невідкладно у письмовій формі повідомити про це Національне агентство з обґрунтуванням причин.

Національне агентство за зверненням відповідного суб’єкта може продовжити строк надання інформації не більш як на два календарні дні.

Ненадання Національному агентству на його запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом;

2) має доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (в порядку та обсязі, визначених спільним наказом Генеральної прокуратури України та Національного агентства), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв’язку і комунікацій, мережами спеціального зв’язку та іншими технічними засобами.

Обробка такої інформації здійснюється Національним агентством із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом.

Порядок отримання інформації та доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних не поширюється на інформацію та автоматизовані інформаційні і довідкові системи, реєстри та банки даних, що є у володінні розвідувальних, контррозвідувальних органів, а також

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Відповідна інформація надається Національному агентству відповідно до закону, а також спільних з відповідними органами наказів;

3) укладає міжвідомчі міжнародні угоди про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, бере участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну;

4) укладає цивільно-правові угоди з юридичними та фізичними особами з питань, пов'язаних з проведенням оцінки та управлінням активами, а також за погодженням з Міністерством юстиції України – щодо представництва інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, в Україну;

5) має рахунки в органах Державної казначейської служби України та державних банках;

6) приймає з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання нормативно-правові акти;

7) виносить приписи про усунення порушень вимог законодавства з питань, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами, у межах його повноважень;

8) звертається до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням встановлених цим Законом вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів;

9) ініціює проведення службового розслідування, вжиття заходів до притягнення до відповідальності осіб, винних у

порушенні Закону, надсилає до правоохоронних органів матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

10) складає протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до повноважень Національного агентства, застосовує передбачені законом заходи щодо забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

11) здійснює інші повноваження, передбачені Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та іншими законами.

У випадку виявлення порушення вимог законодавства у частині ведення обліку, проведення оцінки та управління активами Національне агентство вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації припис про усунення порушень вимог законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності.

Припис Національного агентства є обов'язковим для виконання. Про результати виконання припису Національного агентства посадова особа, якій його адресовано, інформує Національне агентство протягом трьох робочих днів з дня одержання припису, якщо більш тривалий строк не визначено у приписі.

За виявленням ознак адміністративного правопорушення, віднесеного до повноважень Національного агентства, уповноважені особи Національного агентства складають протокол про таке правопорушення, який надсилається до суду. У разі виявлення ознак іншого правопорушення Національне агентство готує обґрунтований висновок та надсилає його відповідним правоохоронним органам. Висновок Національного агентства є обов'язковим для розгляду, про результати якого воно повідомляється не пізніше п'яти днів після отримання повідомлення про виявлення ознак правопорушення [103].

Фінансове забезпечення Національного агентства здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Національне агентство взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду шляхом:

1) виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами, а також щодо виконання рішень іноземних компетентних органів про накладення арешту та конфіскацію активів;

2) сприяння у розшуку належних приміщень, майданчиків для зберігання активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні і щодо яких управління не здійснюється Національним агентством;

3) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами.

Національне агентство також взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Міністерством юстиції України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами державної фіскальної служби, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та іншими державними органами.

Національне агентство може укладати з окремими державними органами та/або органами місцевого самоврядування угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією.

5.2. Співпраця держави і громадянського суспільства з метою зниження корупції.

Співпраця держави і громадянського суспільства у сфері зниження корупції в Україні відбувається шляхом:

– громадського контролю за діяльністю тих чи інших посадових осіб або органів;

– інформування та звітування відповідних посадових осіб та органів перед громадськістю про здійснювані заходи щодо запобігання корупції.

– залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики (зокрема, шляхом отримання від громадян та їх об'єднань інформації, необхідної для виконання покладених на відповідний орган та посадову особу завдань, а також участі громадськості в конкурсних комісій на призначення кандидатів на відповідні посади органів з протидії корупції) [94].

Стаття 14 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає громадський контроль за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції забезпечується через Громадську раду при Національному агентстві, яка утворюється та формується Кабінетом Міністрів України з 15 осіб на підставі результатів конкурсу [93].

Громадська рада при Національному агентстві з питань запобігання корупції заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Національного агентства, затверджує щорічні звіти про діяльність Національного агентства, надає висновки за результатами експертизи проектів актів Національного агентства, делегує для участі в засіданнях Національного агентства свого представника з правом дорадчого голосу.

Національне агентство з питань запобігання корупції з метою виконання покладених на нього повноважень має право одержувати в установленому законом порядку, за письмовими запитами від громадян та їх об'єднань інформацію, необхідну для виконання покладених на нього завдань.

Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції окремо визначена у ст. 21 Закону України «Про запобігання

корупції». Зокрема, зазначається, що громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому

таких форм контролю, які не суперечать законодавству;

9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [93].

Громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.

Законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення розміщуються на офіційних веб-сайтах відповідних органів невідкладно, але не пізніше ніж за 20 робочих днів до дня їх розгляду з метою прийняття.

Державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування узагальнюють результати громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, передбачених частиною третьою цієї статті, та оприлюднюють їх на своїх офіційних веб-сайтах.

Також, Закон України «Про запобігання корупції» передбачає залучення Громадської ради при Національному агентстві з питань запобігання корупції до проведення ним антикорупційної експертизи. Крім цього, безпосередньо за ініціативою фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів.

Національне агентство з питань запобігання корупції здійснює періодичний перегляд законодавства на наявність у ньому корупціогенних норм та надає Міністерству юстиції України пропозиції щодо включення їх до плану проведення

антикорупційної експертизи, передбаченого частиною четвертою цієї статті. До проведення зазначеного моніторингу Національне агентство може залучати громадські об'єднання, наукові установи, в тому числі на умовах державного замовлення на підставі відкритого конкурсу [93].

Разом з тим, здійснюється громадський контроль за діяльністю Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів забезпечується через Громадську раду при Національному агентстві, склад якої затверджується Головою Національного агентства з дев'яти осіб на підставі результатів конкурсу.

Порядок організації та проведення конкурсу з формування Громадської ради при Національному агентстві з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів визначається Кабінетом Міністрів України.

Конкурс із формування персонального складу Громадської ради при Національному агентстві з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів здійснюється шляхом відкритого рейтингового інтернет-голосування громадян, які проживають на території України, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Засідання конкурсної комісії відкриті для представників засобів масової інформації та журналістів.

Громадська рада при Національному агентстві з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Національного агентства, здійснює громадський контроль за витрачанням коштів Державного бюджету України, головним розпорядником яких є Національне агентство, надає висновки за результатами експертизи проектів нормативно-правових актів Національного

агентства, делегує для участі в засіданнях міжвідомчої комісії з питань реалізації активів та конкурсної комісії на заміщення вакантних посад державних службовців у Національному агентстві по два представники. Громадська рада має право отримувати документи та інформацію, що стосуються діяльності Національного агентства (крім тих, що становлять державну таємницю) [103].

5.3. Взаємодія правоохоронних органів з органами виконавчої влади в процесі реалізації заходів запобігання та протидії корупції. Участь громадських організацій у запобіганні та протидії корупції.

Державна служба – один із важливих видів суспільно корисної діяльності, зміст якої полягає у виконанні завдань і функцій держави відповідно до обсягу компетенції певного органу державної влади. Державна служба є організаційно-правовим явищем зі своїм характерним змістом та особливостями, тому що є основним інструментом, за допомогою якого держава виконує взяті на себе перед суспільством зобов'язання, і від ефективного функціонування якого залежить забезпечення додержання конституційних прав і свобод громадян. Згідно із Законом України «Про державну службу» державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті, щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження [26].

В результаті вивчення законодавства, заходами протидії корупційній злочинності на державній службі в Україні в сучасний період є: 1) впровадження етичних стандартів державних службовців; 2) декларування доходів та видатків державних службовців та членів їх сімей; 3) забезпечення прозорості діяльності органів державної влади; 4) створення

спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією в органах виконавчої влади [77, с. 85–92; 12, с.145–155; 13].

Як результат, антикорупційними заходами, які є необхідними для виконання, з метою запобігання корупції серед працівників органів державної влади є: проведення серед працівників міністерств і відомств роботи з вивчення основних положень антикорупційного законодавства, обмежень, які накладаються на службовців у зв'язку з виконанням функцій держави; вивчення та удосконалення етичних норм поведінки державних службовців; надання потрібної консультативної допомоги, зокрема при заповненні декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; організація нарад, тематичних семінарів, лекцій, круглих столів із антикорупційної тематики.

Для ретельнішого вивчення вимог антикорупційного законодавства та норм етичної поведінки деякими міністерствами і відомствами розроблені відповідні правила та пам'ятки. Окрім того, в підрозділах проводяться заходи щодо підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб з питань запобігання та протидії корупції з працівників обласних державних адміністрацій, викладачів центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації, галузевих навчальних закладів, які мають ліцензії на надання освітніх послуг. Також підрозділи беруть участь у розгляді звернень, заяв, скарг громадян, громадських організацій та юридичних осіб на дії посадових осіб, звернень народних депутатів України, повідомлень правоохоронних органів. Крім того, здійснюють постійний моніторинг повідомлень ЗМІ для виявлення можливих публікацій щодо причетності працівників відомства до вчинення корупційних правопорушень.

Тому, при Національному антикорупційному Бюро України створено спеціально-уповноважені органи, які безпосередньо здійснюють взаємозв'язок з громадськістю, з метою реалізації антикорупційної стратегії. До них належать:

Управління по роботі з громадськістю (відділ по роботі з громадськістю (колл-центр; відділ по роботі з свідками та заявниками), Управління зовнішніх комунікацій (відділ по роботі з публічними заходами та дискусіями; відділ по роботі з громадськістю та ЗМІ), відділ по роботі з персоналом з питань організації навчання персоналу та роботі з державними службовцями.

У міністерствах та ОДА діють конфіденційні електронні лінії, метою яких є отримання скарг на корупційні дії посадових осіб територіальних органів, «гарячі» лінії, телефони довіри.

Створені та функціонують на постійній основі власні веб-сайти, на яких розміщено проекти нормативно-правових актів для громадського обговорення, нормативно-правові акти з питань, які належать до компетенції органу, а також заходи, що вживаються щодо профілактики та виявлення корупції в регіоні. Результати роботи з протидії корупції та вжитих заходів розміщуються у друкованих виданнях, а також повідомляються шляхом виступів на радіо та телебаченні.

Шляхами подолання корупції є проведення перевірок щодо діяльності посадових і службових осіб органів виконавчої влади та дотримання ними вимог чинного законодавства (в тому числі позапланових перевірок); проведення службових розслідувань (перевірок) у своїх установах з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконання вимог антикорупційного законодавства [75, ст. 14]; внутрішні перевірки цільового використання бюджетних коштів, дотримання процедури державних закупівель та законодавства з фінансових питань; вирішення кадрових питань шляхом організації і здійснення спеціальних перевірок стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, що передбачено ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції» та ст. 1 Постанови

КМУ «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 25.03.2015 № 171 [93; 100].

Вирішальне значення у подоланні корупції в Україні відіграє інститут громадянського суспільства. Громадянське суспільство, що становить позаінституціональний феномен, є незалежним від держави суспільством громадян та їх спільнот, здатних впливати на формування та реалізацію державно-політичних рішень щодо дотримання прав і свобод людини і гарантії її вільного розвитку в правовій державі. Саме контроль громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції сприяє прозорості функціонування владних структур, виявленню фактів корупційних правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності.

Як зазначає А.Ю. Русаков, «громадські, некомерційні організації – це найбільш організована частина громадян, яка, використовуючи власні ресурси, зобов'язується вирішувати найскладніші проблеми добровільно, відповідально та професійно. Перевагою виконання соціальних послуг є те, що громадські організації пропонують нові, раціональні і більш прийнятні підходи у вирішенні проблем запобіганню та протидії корупції [124, с. 84].

В Україні існує близько 200 громадських організацій антикорупційного спрямування. Проте, ефективність їх діяльності та можливості впливу на владу досить обмежені. Це обумовлено як загальними умовами функціонування інститутів громадянського суспільства в Україні, так і специфічними чинниками.

Громадське суспільство співпрацює з державними органами шляхом реалізації форм взаємодії. Поняття «форма» досить часто знаходить своє тлумачення в теорії державного

управління. Так, Ю.П. Битяк, розглядаючи форми державного управління, визначає, що «термін «форма» означає вид, будь-який зовнішній вияв певного змісту. Процес реалізації завдань і функцій юридично виявляється у відповідних формах» [10, с. 132]. І.П. Голосніченко, зазначає, що «під формою здійснення державного управління маються на увазі однорідні за своїм характером та правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішній вираз, за допомогою яких забезпечується управління…» [20, с. 64]. Деякі автори під формою діяльності в широкому аспекті розуміють зовнішній практичний прояв функцій державних або громадських організацій у конкретних діях [41, с. 196-209; 14, с. 135-146].

На нашу думку, під формами необхідно розуміти певну групу адміністративних дій, в яких виражається зовнішній прояв функцій громадських організацій з державними та правоохоронними органами у запобіганні і протидії корупції.

Разом з тим слід розглянути і дефініцію «форма взаємодії». Так, І.В. Озерський вважає, що форма взаємодії передбачає структуру заходів, час і тривалість їх проведення, методи і специфіку взаємодії суб'єкта та об'єкта діяльності. Форма взаємодії виражає конкретні одноразові дії суб'єктів взаємодії організаційно-правового порядку. Під поняттям форм взаємодії слідчого і органів дізнання, на його думку, слід розуміти «…основані на законі способи офіційного та неофіційного співробітництва, які забезпечують узгоджений характер методів та засобів діяльності, і доцільне їх поєднання у боротьбі зі злочинністю» [69, с. 539]. О.Д. Поліщук, в свою чергу, під формою взаємодії міліції з народними дружинами з охорони громадського порядку розуміє передбачену нормами адміністративного права різного роду узгоджену діяльність працівників міліції і народних дружинників, що забезпечує оптимальні умови для підтримання нормального громадського порядку [80, с. 61].

На основі викладеного вище, можна виокремити загальні

ознаки, що притаманні формам взаємодії громадянського суспільства з державними та правоохоронними органами: 1) вияв змісту взаємовідносин; 2) способи офіційного та неофіційного співробітництва, 3) узгодженість діяльності залежно від сфери взаємодії; 4) спосіб організації, який включає в себе комплекс прийомів взаємодії; 5) система зв'язку і правовідносин суб'єктів, які взаємодіють між собою.

На думку науковців, виокремлено п'ять основних форм взаємодії влади з громадськістю: інформування, консультування, партнерство, делегування, контроль [135, с. 22].

Поряд із загальновизнаними формами взаємодії держави та громадськості є такі: а) реалізація громадськими організаціями права на отримання від держави матеріально-фінансової допомоги на діяльність, передбачену її статутом (для національних громадських організацій) [139, с. 56]; б) участь громадських організацій у розробці та реалізації державних та місцевих програм, розміщення замовлень на виконання соціальних послуг [56, с. 487]; в) надання громадським організація податкових та неподаткових пільг (наприклад, оренда приміщень) [55, с. 123].

Найбільш поширеними критеріями класифікації форм взаємодії правоохоронних органів і населення є: спільна розробка та здійснення заходів щодо запобігання правопорушень і охорони громадського порядку; узгодження самостійних дій, спрямованих на боротьбу з правопорушеннями і охорону громадського порядку; обмін інформацією, що викликає взаємний інтерес (інформаційна взаємодія); проведення громадськими формуваннями заходів з ініціативи поліції; допомога з боку працівників поліції громадським формуванням у проведенні заходів щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку; організація правового і спеціального навчання громадян, які бажають виконувати правоохоронні завдання [40; 1; 65].

Розглянемо механізми участі громадських організацій в антикорупційних заходах.

Моніторинг діяльності органів влади. Однією з головних цілей моніторингу є забезпечення підзвітності уряду та бізнесових структур перед громадянами. Об'єктом моніторингу може бути широке коло суб'єктів: структури виконавчої влади, приватні та фінансові установи, політичні партії, парламент, судові органи. Громадські організації можуть утримувати органи влади підзвітними суспільству за допомогою здійснення різних заходів, пов'язаних із підвищенням прозорості та відкритості влади, що могло спонукати органи влади публічно обґрунтовувати прийняті ними рішення і дії. Серед таких заходів може бути проведення громадської експертизи та контролю бюджетного процесу як на стадії його формування, так і на стадії виконання. Іншим прикладом дієвого громадського контролю може бути громадський контроль за конкурсним розподілом бюджетних коштів. Громадські організації можуть здійснювати контроль за дотриманням закону під час проведення тендерів і під час виявлення порушень, вимагати від органів влади усунення цих порушень. Організації громадянського суспільства можуть також контролювати, якою мірою обрані громадянами депутати законодавчої влади дійсно представляють інтереси своїх виборців. Для цього громадські організації можуть здійснювати моніторинг та порівнювати положення програм передвиборної кампанії політичних партій з їх конкретною діяльністю, вести облік голосування депутатів із суспільно важливих питань, облік відвідувань депутатами засідань, аналізувати майнові та фінансові декларації [136].

Захист прав та свобод громадян. Досвід країн зі сталою демократичною системою свідчить, що цей вид діяльності дозволяє посилити вплив громадян на процедури прийняття рішень органами влади, створити сприятливе інформаційне поле

та тиск на владу з боку ЗМІ, підвищити рівень довіри населення до власної спроможності захисту прав і свобод [136].

Забезпечення інформаційної відкритості в суспільстві стосовно стану корупції та результативності антикорупційних заходів. В інформаційному просторі України корупція майже не висвітлюється як складна багатоаспектна проблема. Інформаційне поле утворюють публікації про корупцію в засобах масової інформації, зміст яких зводиться до опису окремих актів корупції. Майже відсутні поглиблені публікації і наукові дослідження, що висвітлюють джерела корупції, її негативні наслідки, позитивні приклади протидії корупції. Малопоширеною є інформація про дослідження у сфері протидії політичній корупції, про позитивну антикорупційну діяльність [136].

Організація просвітницької роботи з населенням та окремими соціальними групами. Правова освіта громадян та захист їх прав є важливим етапом у процесі протидії корупції. Існує декілька підходів до вирішення проблеми правового захисту та освіти громадян:

- надання послуг усім категоріям населення за допомогою створення спеціалізованих юридичних служб;

- надання послуг конкретним категоріям населення організаціями, що представляють їх інтереси (наприклад, асоціації підприємців або спілки людей з обмеженими можливостями) [114].

Сприяння підвищенню рівня життя населення. Подолання малозабезпечуваності, зростання добробуту населення – найбільш надійний і результативний механізм подолання корупції. Для протидії політичній корупції громадським організаціям важливо об’єднатися в структуру, здатну цілеспрямовано та послідовно здійснювати антикорупційною діяльністю [136].

РОЗДІЛ 6. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

6.1. Загальна характеристика та види юридичної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Вчинення правопорушень передбачає юридичну відповідальність у вигляді вжиття заходів державного примусу каральної спрямованості.

Юридична відповідальність розглядається у двох аспектах:

– позитивна (перспективна або заохочувальна) відповідальність, що передбачає заохочення за виконання корисних для суспільства і держави варіантів поведінки;

– негативна (ретроспективна або охоронна) відповідальність – передбачає покарання за правопорушення.

Ознаки юридичної відповідальності:

– один з видів державного примусу у формах каральних і правовідновлювальних заходів;

– негативна реакція держави на правопорушення та суб'єкта, винного в його вчиненні;

– виникає тільки за наявності правопорушення;

– здійснюється лише за умови встановлення складу правопорушення;

– має зовнішній характер;

– здійснюється компетентним органом відповідно до закону та при дотриманні певного процесуального порядку та форм;

– виражається в обов'язку особи (правопорушника) зазнати певних втрат особистого, організаційного чи матеріального характеру [15, с. 198-199].

Залежно від видів правопорушень розрізняють такі види

юридичної відповідальності:

– кримінальна відповідальність – полягає в застосуванні виду й міри кримінального покарання до винної у вчиненні злочину фізичної особи;

– адміністративна відповідальність – заходи реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення (фізичних осіб (в окремих випадках – юридичних осіб));

– цивільно-правова відповідальність – полягає у застосуванні цивільно-правових стягнень (неустойки, штрафу, пені, відшкодування збитків) на фізичну чи юридичну особу за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, або за заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також за порушення деяких особистих немайнових прав (честь, гідність, ділова репутація);

– дисциплінарна відповідальність – здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств, установ, організацій дисциплінарних стягнень внаслідок порушення дисципліни. Розрізняють види дисциплінарної відповідальності: трудову, військову, службову, навчальну та інші [15, с. 199].

За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині 1 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції», притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку [93].

У разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті, до юридичної особи у випадках, визначених Кримінальним кодексом України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

Особа, яка вчинила корупційне правопорушення або

правопорушення, пов'язане з корупцією, однак судом не застосовано до неї покарання або не накладено на неї стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконанню вимог Закону України «Про запобігання корупції» (ч. 3 ст. 65) в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства з питань запобігання корупції рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації, в якому працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [93].

Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

Збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення (ст. 66 Закону), підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку [93].

Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Відомості про осіб, яких притягнуто до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної або цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з

корупцією правопорушень, а також про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення, вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, що формується та ведеться Національним агентством. Відомості про осіб, які входять до особового складу органів, що провадять оперативно-розшукову або розвідувальну чи контррозвідувальну діяльність, належність яких до вказаних органів становить державну таємницю, та яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, вносяться до розділу з обмеженим доступом Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [93].

Кримінальна відповідальність.

За вчинення корупційних правопорушення передбачено кримінальну відповідальність.

У примітці до ст. 45 КК України визначено поняття «корупційного злочину». Так, корупційними злочинами, вважаються наступні злочини, якщо вони вчиненні шляхом зловживання службовим становищем:

– частина 2 ст. 191 КК України (привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

–частина 2 ст. 262 КК України (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службової особи своїм службовим становищем);

– частина 2 ст. 308 КК України (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем);

– частина 2 ст. 312 КК України (заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службової особи своїм службовим

становищем);

– частина 2 ст. 313 КК України (заволодіння обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– ч. 2 ст. 320 КК України (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– ч. 1 ст. 357 КК України (викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем або їх пошкодження);

– частина 2 ст. 410 КК України (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем).

Також до категорії корупційних відносяться злочини, передбачені ст. 210 (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), ст. 354 (одержання неправомірної вигоди працівником державного підприємства, установи, організації), ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем), ст. 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ст. 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), ст. ст. 368-369-2 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, незаконне збагачення, підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно

від організаційно-правової форми, підкуп особи, яка надає публічні послуги, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом), ст. 370 (провокація підкупу, тобто дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду).

Законом виключено можливість звільнення осіб, які вчинили корупційні злочини, від кримінальної відповідальності у зв'язку з їх дійовим каяттям (ст. 45 КК України), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), у зв'язку з передачею особи на поруки (частина 1 ст. 47 КК України) та зміною обстановки (ст. 48 КК України), а також призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (частина 1 ст. 69 КК України) та звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75, 79 КК України).

За вчинення вище розглядуваних злочинів, можуть бути застосовані такі види покарання як: штраф, виправні роботи, арешт, обмеження або позбавлення волі, конфіскація майна, заборона обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах, організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління

із спеціальним статусом, уповноваженим органом чи уповноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Особами, які надають публічні послуги є: аудитор, нотаріуси, оцінювачі, інші особи, яка не є державними службовцями, посадовими особам місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у т. ч послуг експерта арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Адміністративна відповідальність.

Главою 13-а Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначено такі корупційні правопорушення за вчинення яких передбачено адміністративну відповідальність:

1. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (стаття 172-4);
2. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (стаття 172-5);
3. Порушення вимог фінансового контролю (стаття 172-6);
4. Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (стаття 172-7);
5. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв’язку з виконанням службових повноважень (стаття 172- 8);
6. Невжиття заходів щодо протидії корупції (стаття 172-9);
7. Порушення права на інформацію та права на звернення (стаття 212-3) [39].

Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції.

Цивільно-правова відповідальність.

Цивільно-правова відповідальність настає за вчинення цивільного проступку і полягає в застосуванні заходів впливу, що мають, як правило, майновий характер.

Відповідно до розділу XI Закону «Про запобігання корупції» збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають відшкодуванню в установленому законом порядку (ст. ст. 66 – 69 Закону).

Законодавство виокремлює майнову і моральну шкоду.

Стаття 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначає відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, а також відшкодування моральної (немайнової) шкоди та майнової шкоди як способи захисту цивільних прав та інтересів осіб.

ЦК України передбачено відповідальність (ст. ст. 22, 23) за завдання збитків та порушення цивільного права особи [138].

Майнову шкоду складають:

– втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

– доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК України).

Моральна шкода полягає:

– у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

– у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

– у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

– у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також

ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування [8, с. 41].

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості [17].

Правочин, укладений внаслідок корупційного правопорушення, є нікчемним.

Фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення корупційного правопорушення і яким завдано моральної або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків, шкоди в установленому законом порядку.

Збитки, шкода, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку. Держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, шкоду, завдану незаконним рішенням, діями або бездіяльністю суб'єкта, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди).

Покарати правопорушника правом регресу (зворотної

вимоги) згідно з законом можна лише за умови, що завдану шкоду відшкодує інша особа (орган, в якому особа працює).

Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку, а кошти у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг – стягненню на користь держави.

Цивільно-правова і матеріальна відповідальності за корупційні правопорушення є додатковими видами відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність настає за дисциплінарний проступок, тобто за порушення трудової та службової дисципліни. Її особливістю є те, що особа, до якої застосовується відповідальність, підпорядковується по службі (роботі) органу, що накладає стягнення. Вказана відповідальність пов'язана з наявністю трудових відносин, що дає підстави до застосування дисциплінарних стягнень, передбачених ст. 147 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП України). Відповідно до норм вказаної статті за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення:

1) догана;

2) звільнення.

Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення.

Крім цього підставою дисциплінарної відповідальності є вчинення державним службовцем (посадовою особою органу місцевого самоврядування) дій, які суперечать посадовим інструкціям – невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, вчинення дій, які заплямовують працівника як державного службовця чи посадову особу органу місцевого самоврядування.

Підставою для звільнення з посади є порушення обмежень, визначених у Законі України «Про запобігання корупції». Притягнути особу до дисциплінарної відповідальності у формі звільнення з посади можна лише за порушення обмежень щодо:

– використання службового становища (стаття 22 Закону);

– сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (стаття 25 Закону);

– одержання дарунків (пожертв) (стаття 23, 24 Закону);

– обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (стаття 26 Закону);

– спільної роботи близьких осіб (стаття 27 Закону) [2].

Відповідно до пункту 2 частини 1 ст. 30 Закону України «Про державну службу», державна служба припиняється в разі недотримання пов'язаних із проходженням державної служби вимог, передбачених законодавством.

Відповідно до пункту 7 частини 1 ст. 36 КЗпП України, підставою для припинення трудового договору є набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи.

Крім того, відповідно до пункту 71 частини 1 ст. 36 КЗпП України підлягає звільненню з посади особа з, якою укладено трудовий договір (контракт), всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції», встановленим для осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення.

Зазначимо, що дисциплінарна відповідальність також є додатковим видом відповідальності.

6.2. Допоміжні інструменти протидії корупції.

Допоміжні заходи, спрямовані на запобігання корупції умовно можна поділити на такі групи:

1) обмеження для суб'єктів відповідальності за корупційні діяння (ст. 54 Закону);

2) спеціальна перевірка (ст. 56 Закону);

3) антикорупційна експертиза (ст. 55 Закону);

4) інші заходи (вимоги, щодо прозорості інформації, урегулювання конфлікту інтересів, заборона на одержання послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування) (ст. ст. 28, 29 Закону).

Перша група включає в себе певні обмеження/заборони **на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування.**

Державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, майнові переваги, пільги чи послуги, крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Незаконне одержання від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошових коштів або іншого майна, нематеріальних активів, майнових переваг, пільг чи послуг за наявності підстав тягне за собою відповідальність відповідних посадових осіб державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування.

Спеціальна перевірка.

Стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством, проводиться спеціальна перевірка, у

тому числі щодо відомостей, поданих особисто.

Спеціальна перевірка не проводиться щодо:

1) кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів;

2) громадян, які призиваються на військову службу за призовом осіб офіцерського складу та на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, або залучаються до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу;

3) претендентів, які перебувають на посадах в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та призначаються в порядку переведення чи просування по службі на посади в межах того ж органу або призначаються в порядку переведення на посади в інших державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування;

4) претендентів, які перебувають на посадах в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, що припиняються, та призначаються в порядку переведення на роботу до інших органів, до яких переходять повноваження та функції органів, що припиняються;

5) осіб при розгляді питання про включення їх до списку народних засідателів або присяжних.

У разі якщо призначення, обрання чи затвердження на посади здійснюється місцевою радою, спеціальна перевірка проводиться у встановленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку стосовно призначених, обраних чи затверджених на відповідні посади осіб.

Організація проведення спеціальної перевірки покладається на керівника (заступника керівника) державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування або їх апарату, на зайняття посади в

якому претендує особа, крім випадків, установлених законом. Для забезпечення організації проведення спеціальної перевірки керівник відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування або їх апарату може визначити відповідальний структурний підрозділ.

Особливості організації проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на посаду судді визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Щодо кандидатів на зайняття інших посад, призначення (обрання) на які здійснюється Президентом України, Верховною Радою України або Кабінетом Міністрів України, організація проведення спеціальної перевірки покладається відповідно на Главу Адміністрації Президента України, Керівника Апарату Верховної Ради України, Міністра Кабінету Міністрів України або їх заступників.

Організація проведення спеціальної перевірки у новостворених державних органах покладається на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної служби, до моменту утворення у такому новоствореному органі відповідального за це структурного підрозділу.

Спеціальній перевірці підлягають відомості про особу, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в статті 56, зокрема щодо:

1) наявності судового рішення, що набрало законної сили, згідно з яким особу притягнуто до кримінальної відповідальності, в тому числі за корупційні правопорушення, а також наявності судимості, її зняття, погашення;

2) факту, що особа піддана, піддавалася раніше адміністративним стягненням за пов’язані з корупцією правопорушення;

3) достовірності відомостей, зазначених у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування;

4) наявності в особи корпоративних прав;

5) стану здоров'я (в частині перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я), освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання;

6) відношення особи до військового обов'язку;

7) наявності в особи допуску до державної таємниці, якщо такий допуск необхідний згідно з кваліфікаційними вимогами до певної посади [93, ст. 56].

Спеціальна перевірка проводиться за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади, у строк, що не перевищує двадцяти п'яти календарних днів з дня надання згоди на проведення спеціальної перевірки [93, ст. 57].

Антикорупційна експертиза.

З метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення проводиться антикорупційна експертиза.

Обов'язкова антикорупційна експертиза здійснюється Міністерством юстиції України, крім антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України, яка здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією.

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів здійснюється Міністерством юстиції України згідно із затвердженим ним щорічним планом. Вказана експертиза здійснюється щодо законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України у таких сферах:

1) прав та свобод людини і громадянина;

2) повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування;

3) надання адміністративних послуг;

4) розподілу та витрачання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів;

5) конкурсних (тендерних) процедур.

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів державних органів, нормативно-правові акти яких підлягають державній реєстрації, здійснюється під час такої реєстрації [93, ст. 55].

Конфлікт інтересів.

Конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [93, ст. 1]

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, а також особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги, зобов'язані:

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів;

2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно;

3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів;

4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не можуть прямо чи опосередковано спонукати у будь-який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчинення дій або бездіяльності всупереч закону на користь своїх приватних інтересів або приватних інтересів третіх осіб [93, ст. 28].

6.3. Прозорість інформації в діяльності службових осіб.

Публічна інформація забезпечує прозорість та відкритість суб'єктів владних повноважень та створює механізми реалізації права кожного на доступ до публічної інформації, що сприяє запобіганню корупції.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом [90, ст. 1].

Суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації є: 1) запитувачі інформації – фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень; 2) розпорядники інформації – суб'єкти владних повноважень, юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, суб'єкти господарювання; 3) структурний підрозділ або відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації [90, ст. 12-13].

За режимом доступу публічна інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом.

Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Тобто певного виду (конфіденційна, таємна і службова) публічна інформація може бути закритою та обмеженою в доступі, якщо це передбачається окремим законом. Прикладом цього може слугувати Закон України «Про державну таємницю», де чітко визначено, яка інформація належить до такої таємниці, встановлює режим охорони державної таємниці та порядок доступу до неї уповноважених осіб, а також підстави, необхідні для віднесення інформації до державної таємниці.

Проте, Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 31) передбачає обмеження доступу особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи до певної інформації здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадку, якщо конфлікт інтересів пов'язаний з таким доступом та має постійний характер, а також за можливості продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливості доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації.

Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особам, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та особам, які не є державними службовцями, але надають публічні послуги (пункт 1, 2 частини 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції»), а також особам, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, забороняється:

1) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом;

2) надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону.

Не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в пункті 1 частини 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», або державними органами, органами місцевого самоврядування;

2) розміри, види оплати праці, матеріальної допомоги та будь-яких інших виплат з бюджету вище зазначеним особам, а також одержані цими особами за правочинами, які підлягають обов'язковій державній реєстрації, а також подарунки, які регулюються цим Законом;

3) передачу в управління належних особам підприємств та корпоративних прав, що здійснюється в порядку, передбаченому цим Законом;

4) конфлікт інтересів службових осіб, та заходи з його врегулювання.

Законом «Про доступ до публічної інформації» (ст. 17) передбачено контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації, а саме:

– парламентський контроль, який здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України.

– громадський контроль – здійснюється депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо.

– державний контроль – здійснюється відповідно до закону.

За порушення законодавства про доступ до публічної інформації винні особи несуть відповідальність за вчинення таких порушень:

1) ненадання відповіді на запит;

2) ненадання інформації на запит;

3) безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію;

4) неоприлюднення інформації відповідно до Закону;

5) надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації;

6) несвоєчасне надання інформації;

7) необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;

8) нездійснення реєстрації документів;

9) навмисне приховування або знищення інформації чи документів.

Особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом.

РОЗДІЛ 7. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ СЕРЕД СЛУЖБОВИХ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, СУДУ ТА ОРГАНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ ТА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ РІВНЯХ

7.1. Протидія та запобігання корупції в органах публічної влади.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення вказаної мети у цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

З усіх проблем, пов'язаних із протидією корупції в Україні, найбільше шкодить державі корупційна злочинність в органах публічної влади, зокрема тому, що збитки, яких вона завдає суспільству, неможливо виміряти загальноприйнятою статистикою. Найбільша шкода полягає в тому, що вона «паралізує» довіру суспільства до публічних органів влади і спроможність керівника відповідного публічного органу контролювати та спрямовувати діяльність своїх кадрів. Незалежно від того, які корупційні діяння можуть бути поза сферою діяльності органів державної виконавчої влади, певною мірою можна стверджувати, що чистота діяльності організацій і установ з питань забезпечення законності та правопорядку є винятковою, оскільки саме працівникам цих органів влади доручено захищати безпеку і права всіх громадян. Для забезпечення такого захисту працівникам правоохоронних органів надано спеціальні повноваження і виняткові права: від одержання інформації, зокрема таємної, до застосування силових методів до правопорушника. (згідно із Законом України «Про національну поліцію»). Проте, організована злочинність

активно вишукує корумпованих посадових осіб, у тому числі й серед співробітників правоохоронних, митних, податкових, інших контролюючих органів, які б захищали її інтереси щодо функціонування тіньової економіки та «відмивання» незаконно здобутих коштів, створювали б для неї захисний бар'єр [72, с. 34].

Необхідність невідкладного подолання корупції обумовлюється тим, що вона за ефектом ланцюгової реакції породжує цілий спектр інших системних проблем: загрожує верховенству права, моралі суспільства, стабільності демократичних процесів, підриває основи державного управління, порушує принципи рівності та соціальної справедливості, породжує латентну монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції, призводить до невідповідності в оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління [141].

З метою мінімізації корупції в діяльності органів прокуратури, суду доцільно провести низку заходів, зокрема:

1. Приведення структури державної служби України у відповідність з рекомендаціями та стандартами країн-членів ЄС. Забезпечення прозорості та гласності на належному рівні;

2. Створення системи ефективного запобігання корупції, за якого вчинення корупційних діянь передбачає неминучу відповідальність осіб, винних у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних та службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зростання, зайняття політичною діяльністю);

3. Чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень. Оптимізація чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму в роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій;

4. Уніфікація нормативно-правових актів у сфері державної служби України;

5. Запобігання соціальним передумовам (морально-етичні суб'єктивні якості, правова культура та правова поведінка) корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних діянь;

6. Створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка державних службовців є соціально престижною і вигідною. Забезпечення справедливої та адекватної оплати праці, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності [63].

Одним із головних напрямів діяльності запобігання корупції є законодавче вирішення проблем, пов'язаних із наглядом за дотриманням законів України, визначенням ефективних підходів до реалізації покладених на прокуратуру функцій та створення оптимальної структури її органів.

Наприклад, показовим прикладом продовження існування корупційних практик серед органів правоохоронного сектору є невнесення відповідних відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Аналізуючи практичну діяльність судових та правоохоронних органів можна зробити висновок про існування порушень законодавства прокурорами та слідчими при розгляді заяв громадян та внесення відомостей до ЄРДР, бездіяльність яких, за чинним КПК України, можна оскаржити у слідчого судді. Щоправда, сама ухвала слідчого судді за результатами розгляду справи про бездіяльність прокурора, слідчого згідно з ч. 3 ст. 307 КПК України оскарженню не підлягає. Така позиція законодавця сприяє тому, що слідчі та прокурори під час досудового провадження приймають незаконні рішення. Отже, неможливість оскарження призводить до системних порушень закону та прав громадян.

Як результат, система заходів запобігання корупції на державній службі об'єднує у своєму складі організаційно-правлінські складові. Під час подолання корупції, значну увагу необхідно звертати на такі напрями, як забезпечення прозорості

та гласності державної служби.

7.2. Морально-етичні засади запобігання та протидії корупції в органах публічної влади.

Наслідками корупція є не лише економічні та соціальні негаразди. Вона впливає на суспільну мораль, руйнує духовні та культурні цінності індивіда й соціуму, перешкоджає формуванню ідейних орієнтирів нації та народу, деформує ментальність, призводячи до поглиблення в суспільстві морально-ідеологічної кризи. Така криза має всепроникний характер, вона охоплює всі суспільні й державні інституції, у тому числі державну службу [64].

Сутність морально-ідеологічних антикорупційних заходів, принципи їх формування та реалізації, мета, завдання, механізми та очікувані результати використання повинні визначатися концептуальним документом. Прийняття та застосування Концепції реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів (далі – Концепція) створило б усі передумови для повноцінного формування морально-ідеологічного механізму запобігання корупції, визначило б інструментарій протидії корупції шляхом зміцнення морального стану українського суспільства в цілому та його окремих структур, визначення національної ідеї та загальнодержавної ідеології, духовного відродження та культурного збагачення народу, самоусвідомлення та консолідації нації.

З метою дотримання останньої із зазначених вимог ефективної реалізації Концепції, формування морально-ідеологічних антикорупційних заходів має ґрунтуватися на таких принципах:

– відповідності Конституції України, вітчизняним та міжнародним (ратифікованим Україною) антикорупційним нормативно-правовим актам;

– узгодженості із загальними засадами державної

антикорупційної політики;

– застосування у вітчизняній практиці кращого зарубіжного досвіду запобігання та протидії корупції;

– відповідності засадам розбудови демократичної держави та громадянського суспільства;

– систематичного моніторингу громадської думки та узагальнення й врахування його результатів;

– практичного використання наукових досліджень антикорупційного спрямування;

– застосування синергетичного підходу (узгодження пріоритетів морально-ідеологічних заходів із пріоритетами економічних, політичних, організаційних, управлінських, правових тощо заходів);

– врахування історичних, ментальних, географічних, геополітичних, культурних, духовних, ідеологічних тощо особливостей українського народу та особливостей розвитку окремих регіонів держави.

Механізмами забезпечення реалізації концептуальних заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням у практичній площині є:

1) політичний – наявність політичної волі до подолання корупції усіма можливими демократичними заходами, в тому числі морально-ідеологічними; формування та реалізація чіткої державної антикорупційної політики; об'єднання та компромісна співпраця щодо питання подолання корупції усіх політичних сил;

2) економічний – обов'язкове врахування щорічних видатків на фінансування заходів, передбачених Концепцією, із державного бюджету та місцевих бюджетів; залучення коштів від вітчизняних та міжнародних донорських громадських організацій шляхом підготовки проектів, спрямованих на реалізацію заходів, указаних у Концепції;

3) нормативно-правовий – підготовка та прийняття Верховною Радою України, центральними органами виконавчої

влади, органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції нормативно-правових актів антикорупційного характеру і таких, мета і зміст яких співзвучні з концептуальними;

4) організаційний – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України формують законодавче та нормативно-правове забезпечення реалізації заходів, передбачених Концепцією; центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень забезпечують виконання законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію концептуальних морально-ідеологічних антикорупційних заходів; інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують досягнення тактичних цілей (пріоритетних завдань) Концепції;

5) кадровий – залучення до реалізації Концепції фахівців у сферах юриспруденції, педагогіки, психології, соціології, PR-технологій, маркетингу, політології, державного управління та місцевого самоврядування тощо [64].

Результатами застосування морально-ідеологічних заходів у процесі запобігання корупції є поточний та підсумковий двосторонній – державний та громадський – контроль, який повинен здійснюватися на засадах: – верховенства права, яким визначається підпорядкування усіх контролюючих дій, що реалізовуватимуться з боку держави, громадськості, нормами права та закону.

За умови того, що державна влада та громадянське суспільство об’єднають свої зусилля щодо запобігання та протидії корупції, контроль за застосуванням морально-ідеологічних антикорупційних заходів може бути ефективним. Державні та громадські інституції у прагненні контролювати процес використання морально-ідеологічних заходів подолання корупції зобов’язані усвідомлювати спільну мету та працювати заради її досягнення в одному напрямі; прозорості видатків із бюджетів усіх рівнів на реалізацію морально-ідеологічних

антикорупційних заходів та відповідальності за їх цільове використання.

Заходи морально-ідеологічного напряму запобігання корупції на державній службі повинні застосовуватись комплексно з антикорупційними заходами соціально-економічного, правового, превентивного, карального, організаційно-управлінського характеру. В результаті такого поєднання запобігання та протидія корупції будуть ефективними та результативними. Сутність, мета, завдання, принципи формування та реалізації морально-ідеологічних заходів мають бути закріплені в Концепції запобігання корупції. Результатом Концепції є підвищення ефективності запобігання корупції шляхом морального відродження та ідеологічного становлення українського народу.

7.3. Індивідуальні методи запобігання та протидії корупції в органах публічної влади.

Для України питання запобігання і протидії корупції в органах публічної влади є одним з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать про те, що корупція створює небезпеку для розвитку суспільства, а масштаби її поширення становлять загрозу національній безпеці. Тому, завдання запобігання корупції набувають загальнодержавного характеру та є пріоритетними.

Визначення засобів протидії корупції стали предметом обговорення керівництвом держави, громадськими організаціями. Цей процес відбувається в умовах підвищеної уваги до нього в засобах масової інформації та активізації громадянської позиції. Реалізація заходів подолання та попередження корупції в органах публічної влади передбачає чітке уявлення про масштаби цього явища.

Становлення нової політичної й економічної системи, розвиток ринкових відносин, що обумовили проблеми безробіття й зайнятості, трансформацію моральних цінностей і орієнтирів,

посилення правового нігілізму у трансформаційний період до демократичного суспільства вимагає пошуку нових механізмів попередження та протидії корупції, заснованих насамперед на глибокому розумінні суті проблеми, а також на координації зусиль держави, правоохоронних органів, населення.

Руйнівна дія корупції проявляється в занепаді престижу й авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних основ суспільства, зрощуванні корумпованої частини державних службовців з тіньовими кримінальними колами, небезпеки розвитку псевдогромадянських соціальних відносин. Соціальні аспекти корупції проявляються в політичній, економічній, культурній й інших сферах життєдіяльності українського суспільства в масштабах. Вплив корупції на адміністративне й соціальне середовище державних службовців, трансформацію їх моральних норм і цінностей, корпоративну культуру державної служби сьогодні дуже значний.

«Механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади» – це система дій, спрямована на виявлення, припинення, обмеження поширення та запобігання корупційних дій в органах публічної влади.

Ефективним інструментом на шляху запобігання та протидії корупції може стати **комплекс індивідуальних механізмів** протидії та попередження корупції в органах публічної влади. При цьому механізми протидії мають бути спрямовані на ліквідацію причин і зменшення прояву корупціногенних чинників і мають виключно низхідний характер, від державних органів до громадянина, механізми ж попередження базуються на тісній взаємодії держави та інституцій громадянського суспільства і спрямовані на руйнацію передумов корупції [127].

Система індивідуальних механізмів запобігання та протидії корупції містить такі елементи:

1. державно-політичні;
2. державно-правові;

3. соціально-економічні;
4. суспільно-громадянські;
5. соціокультурні.

Розглядувані чинники поділяються на дві групи: загальні та спеціальні, які базуються на заходах стратегічного і тактичного характеру.

Основними суб'єктами антикорупційного компоненту трансформації соціальної дійсності сучасного українського суспільства є прогресивна частина еліти країни й структури громадянського суспільства. Прийняття й проведення в життя антикорупційних рішень, а також просвітницька діяльність мають бути спрямовані на формування антикорупційної свідомості на основі деміфологізації суспільного сприйняття корупції.

Основні напрямки й завдання запобігання корупції в органах публічної влади України повинні бути сформовані в систему механізмів правового, економічного, організаційного, виховного характеру відносно профілактики корупційних дій державних службовців, включаючи розвиток загальної культури відносин влади в українському суспільстві.

У сучасних умовах виключне значення має питання становлення нової моральності, особливо в середовищі професійних керівників – державних службовців та посадових осіб. Створення моральних орієнтирів та імперативів, повною мірою сприятимуть недопущенню розвитку негативних процесів у суспільстві в цілому, й в окремих соціально-професійних категоріях, які можуть бути залучені до корупційних дій. У першу чергу це відноситься до керівних кадрів вищої ланки державного управління.

Стратегія і тактика запобігання та протидії корупції потребують винайдення відповідних методів запобіжного впливу на причини і умови таких протиправних дій. Поняття «методу» вживається як спосіб діяння, впливу, як сукупність, система різних способів, заходів, засобів впливу соціальних суб´єктів на явища і процеси криміногенного характеру, які

обумовлюють існування злочинності (в тому числі корупційних дій), вчинення злочинів, формування особи злочинця. Отже, під методом запобіжної діяльності слід розуміти науково сформульований спосіб впливу на криміногенні об´єкти з метою їх обмеження, усунення, руйнування.

Залежно від природи об´єкта методи запобіжного впливу можна розподіли на три групи: а) методи соціального; б) психічного; в) правового характеру [19].

Методи соціального характеру. За своєю природою ці методи мають соціальний характер, оскільки спрямовані на явища і процеси, які за своїм походженням обумовлені соціальним життям. Наприклад: метод антисуспільної активності, тобто для населення і особливо для її криміногенної частини створюються та впроваджуються програми відведення («каналізування») можливої антисуспільної активності шляхом множинності альтернативних форм задоволення їхніх потреб та інтересів; метод протидії кримінальним ситуаціям тощо.

Методи психічного характеру. Серед криміногенних об’єктів значне місце посідають властивості особи, тому існує потреба в усуненні явищ соціально-психологічної непристосованості. Утруднення соціалізації викликаються й властивостями особи, яка через обмеження можливостей (психічних, розумових, емоційних) зазнає труднощів із соціальним пристосуванням, що іноді призводить до вчинення злочинів. Для успішного запобігання вчиненню злочинів такими особами повинні застосовуватися методи психологічної дії, тобто засоби інформаційного, інтелектуального, психологічного впливу на думки і поведінку певної особи чи кола осіб. До таких можна віднести: метод масової комунікації, тобто поширення інформації, яка орієнтована на ствердження духовних цінностей, моральних та правових норм суспільства, з метою справити ідеологічний вплив на настрої, думки, оцінки, рішення і поведінку значної кількості людей (наприклад, кримінологічна і правова поінформованість населення.

Методи правового характеру. Ці методи правового регулювання повинні стимулювати, заохочувати, сприяти впровадженню та розвиткові соціально-позитивної поведінки суспільства, протидіяти виникненню потенційних та існуючим криміногенним об'єктам, негативним стереотипам поведінки, деформації особи тощо. До них належать: метод загального попередження корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; метод декримінализації, на який суттєво впливає соціальна реакція суспільства на різні форми поведінки з відхиленням тощо [19, с. 183-191].

Корупція в суспільно-соціальному значенні розглядається як девіантна поведінка публічних посадових осіб, що проявляється в нелегітимному використанні повноважень, можливостей, а також інших суспільних ресурсів, доступ до яких вони мають завдяки своєму статусу і фактичному становищу, для отримання особистої, групової або корпоративної вигоди всупереч інтересам суспільства. Тому, для попередження корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, є доцільним проведення профілактичних заходів.

Профілактика – це діяльність з усунення, нейтралізації або послаблення факторів, що породжують злочинність або сприяють їй [33].

Кримінологічна профілактика корупційних правопорушень як правило, спрямована на конкретний злочин і полягає в усуненні криміногенних факторів у вказаній сфері. Вона забезпечується через запобігання криміногенним ситуаціям, їх усунення, послаблення дії криміногенних факторів і їх нейтралізації, захисту можливих об'єктів від посягань, правової та кримінологічної пропаганди серед працівників органів публічної влади.

Разом з тим, обов'язковим елементом кримінологічної профілактики корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень є індивідуальна профілактика. Така

профілактика являє собою конкретизацію загальносоціальних і спеціальних кримінологічних заходів під час взаємодії окремих осіб. Вона послідовно спрямована на: а) усунення несприятливих впливів на конкретну особу, що можуть привести до формування антигромадської спрямованості і соціально неприйнятної поведінці; б) корекцію орієнтирів поведінки особи; в) застосування заходів щодо припинення спроб вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що для результативного функціонування системи запобігання корупційним або пов'язаних з корупцією правопорушень, необхідним є належне інформаційне, правове, матеріально-технічне, морально-етичне та інше забезпечення діяльності органів публічної влади.

РОЗДІЛ 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

8.1. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії корупції.

Дослідження міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали чинниками, що створюють загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя [125].

Особи, пов'язані з корупційною діяльністю, здійснюють вплив на форми і методи реалізації правової політики держави, частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин, залучають до впровадження корисливих задумів корумпованих представників органів влади, намагаються проникнути до управлінських структур різних рівнів для лобіювання власних інтересів. Значна частина кримінальних формувань має тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки.

Незважаючи на багатоаспектність природи виникнення та поширення корупційних проявів у кожній державі, до основних факторів, що сприяють їх поширенню, слід віднести: зростаючу фінансову нестабільність широких верств населення, зростання криміногенної ситуації, низький рівень прибутків, відсутність системи соціального захисту. Корупція у більшості держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах, які виникли на основі пострадянського простору, тісно пов'язана з тим, що вони знаходяться в стані економічної та суспільної трансформації.

На сьогодні, відомі та апробовані міжнародною спільнотою окремі засоби та способи протидії корупції, серед яких є: відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур

прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

Важливим елементом формування і реалізації ефективної системи запобігання корупції є чітка взаємодія держав та їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах протидії корупції, що запроваджені Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Європолом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [60].

Основні міжнародно-правові норми та принципи, на яких будується діяльність державних та інших органів країн світу в боротьбі з таким суспільним явищем, як корупція, закладено в документах Організації Об'єднаних Націй, зокрема:

1. Резолюції ООН «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізація та перспективи міжнародного співробітництва»;
2. Рамковій Конвенції ООН проти організованої злочинності;
3. Декларації ООН про злочинність і суспільну безпеку;
4. Декларації ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях;
5. Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб;
6. Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку та ін. [66, с. 54].

Загальні засади протидії корупції, розроблені міжнародними організаціями, взято за основу в розвинених країнах. Серед найважливіших документів, які підписані, ратифіковані та набули чинності в Україні необхідно відзначити: «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією», «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією», «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції».

Метою **«Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією»** (дата підписання: 04 листопада 1999 р.; дата набуття чинності: 01 січня 2006 р.) є передбачення кожною стороною у своєму внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду.

Статті 13-14 Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією передбачають, що сторони під контролем ГРЕКО здійснюють ефективне співробітництво у питаннях, які стосуються цивільного провадження у справах про корупцію, і особливо вручення документів, збирання доказів в інших країнах, юрисдикції, визнання та виконання рішень судових органів іноземних країн і судових витрат, згідно із положеннями відповідних міжнародних документів про міжнародне співробітництво у цивільних і комерційних справах, Сторонами яких вони є, а також відповідно до їхнього внутрішнього законодавства [137].

Переконання у необхідності здійснювати у невідкладному порядку спільну антикорупційну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції, включаючи прийняття відповідних нормативно-правових актів і застосування превентивних заходів; наголошення на тому, що корупція: загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції, економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства.

Ефективна протидія корупції вимагає розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах, зумовило підписання державами-членами Ради Європи «**Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією**» (дата підписання: 27 січня 1999 р.; дата набрання чинності для України: 01 березня 2010 р.).

Статті 25-31 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією визначають:

– загальні принципи та заходи міжнародного співробітництва;

– центральний орган міжнародного співробітництва;

– питання взаємної допомоги;

– питання екстрадиції;

– питання безпосереднього зв'язку та взаємного інформування, а також надання інформації за власною ініціативою [49].

Цілями «**Конвенції ООН проти корупції**» (United Nations Convention against Corruption – далі UNCAC) (дата підписання – 31 жовтня 2003 р.; дата набрання чинності для України – 01 січня 2010 р.) є: застосування й посилення заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [43].

Відповідно до статті 8 Конвенції державам-учасницям пропонується: заохочувати непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб згідно з основоположними принципами своєї правової системи; застосовувати, у рамках своїх інституціональних і правових систем, кодекси або стандарти поведінки для правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій; можливість запровадження заходів і систем, які сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій; запроваджувати заходи й системи, які зобов’язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації про позаслужбову діяльність, заняття,

інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб; можливість вжиття, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, дисциплінарних або інших заходів стосовно державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти.

Конвенцією ООН також визначаються основні параметри міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією, що передбачають умови видачі осіб, які вчинили корупційні злочини, взаємну правову допомогу, передачу кримінальної справи, спільні розслідування, спеціальні методики розслідування, заходи для повернення активів, попередження у виявленні переказів та доходів від злочинів, механізми вилучення майна, збір та аналіз інформації про порушника, підготовку кадрів і технічну допомогу, інші форми й способи взаємодії держав-учасниць під час розв'язання цієї проблеми.

Серед документів Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією найважливішими є Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, в якій визначено основні засади боротьби з цим негативним явищем в Євросоюзі та окреслено принципи вдосконалення протидії корупції в нових країнах-членах, країнах-кандидатах і третіх країнах, а також Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», в якому визначається поняття «активної» та «пасивної» корупції і встановлюються санкції у відношенні осіб, у тому числі юридичних, за вчинення такого роду злочинів [31, с. 29-31].

Протягом тривалого часу в міжнародних правових інструментах запровадження політики попередження корупції навіть не згадувалися або згадувалися лише деякі їх елементи. У 2003 р. розглядуване положення було зазначено і описано у міжнародному обов'язковому правовому документі – у Статті 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC), яка передбачає:

1. Кожна країна – сторона Конвенції, згідно з фундаментальними принципами своєї правової системи, розробляє та впроваджує або забезпечує виконання ефективної, скоординованої антикорупційної політики, яка сприяє участі суспільства та ґрунтується на принципах верховенства права, належного управління державними справами та державною власністю, прозорості та підзвітності.

2. Кожна країна – сторона Конвенції докладає зусиль для запровадження та сприяє втіленню ефективної практики, спрямованої на запобігання корупції.

3. Кожна країна – сторона Конвенції проводить періодичну оцінку відповідних правових інструментів та адміністративних заходів, щоб визначити, наскільки вони відповідають завданню запобігання корупції та боротьби з нею.

4. Сторони Конвенції в усталеному порядку та згідно з фундаментальними принципами своїх правових систем, співпрацюють одна з одною та з відповідними міжнародними та регіональними організаціями з метою сприяння та розробки заходів. Така співпраця може включати участь у міжнародних програмах і проектах, спрямованих на запобігання корупції [31, с. 31-32].

8.2. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції.

Проблема запобігання корупції набула не тільки державного, але й світового характеру. Світовий досвід надає можливість порівняти національне законодавство із законодавством провідних країн світу з питання запобігання корупції.

У зарубіжних країнах важливе значення займають інститути громадянського суспільства, особливо в процесі контролю за діями влади. Провадиться активна антикорупційна позиція громадян, їхніх громадських об’єднань щодо неприйнятності корупції як риса ментальності.

Особливо активну роль у протидії зловживання владою

відіграють засоби масової інформації. Світовий досвід доводить, що позитивних результатів у протидії корупції досягають ті країни, де влада перебуває під сильним тиском опозиції, яка контролює її, що вигідно і самій владі. Однак за наявності загальних підходів, кожна держава розробляє власні національні механізми протидії корупції з урахуванням менталітету народу, історії, культури, рівня матеріального забезпечення тощо, оскільки підґрунтя корупції у країнах Азії, Африки та Європи досить різні.

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та інші. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам.

Нами досліджено законодавчі положення щодо спеціальних підрозділів запобігання корупції в країнах ЄС та провідних країнах світу. Серед таких країн ми розглядаємо Францію, Великобританію, Естонію, Польщу та Швецію, Фінляндію, Нідерланди, Німеччину, хоча цей перелік не є вичерпний.

Франція.

Для Франції характерна типова для багатьох країн Західної Європи структура спеціалізованих служб:

– Центральна рахункова Палата (лише виявляє порушення);

– Служба попередження корупції;

– Центральна дирекція юридичної поліції;

– Центральна дирекція загального інформування;

– Центральний офіс покарання фінансових порушень у фінансовій сфері.

Усі ці структури є державними і фінансуються з бюджету, які працюють у визначеній для неї сфері. Одночасно французькі фахівці вважають, що створення спеціалізованих служб і органів боротьби із корупцією має розглядатися не як головна мета, а як засіб для досягнення мети.

На інституційному рівні протидію корупції в органах державної влади Франції очолюють:

– Комісія з фінансової гласності політичного життя, що контролює майнове становище парламентаріїв;

– Національна комісія з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних партій (наділена контрольними функціями);

– правоохоронні органи, такі як організація з боротьби проти відмивання грошей ТРАСФІН, Міністерство юстиції, Відділ з боротьби проти корупції (ВБК), створений у 2004 р. в рамках Управління боротьби проти економічних та фінансових злочинів при Судовій поліції, а також Центральна служба запобігання корупції (ЦСЗК), яка співпрацює з вищенаведеними правоохоронними структурами.

Окремо варто зазначити про ЦСЗК, враховуючи її начебто центральну роль у протидії всім видам корупції. Насправді основними видами діяльності ЦСЗК є збирання інформації та проведення консультацій незалежних експертів з питань, пов'язаних із виникненням ризику корупції та справами про корупцію, за якими проводиться розслідування. ЦСЗК активно здійснює інформаційно – просвітницьку діяльність і сприяє у прийнятті кодексів етики в організаціях державного і приватного секторів. ЦСЗК не має повноважень розглядати справи про адміністративні або кримінальні правопорушення. Проте, якщо в результаті збирання інформації з'ясовуються факти, що свідчать про можливий злочин, служба негайно

передає цю справу Державному прокуророві [132, с. 33].

Великобританія.

Національне законодавство Великобританії у сфері боротьби з корупцією є досить розгалуженим, оскільки певні норми матеріального права, які стосуються правовідносин, що виникають внаслідок вчинення посадовими особами корупційних дій, можуть міститися у різних нормативних актах (не тільки кримінального, а також інших галузях права). У 2011 році у Великобританії набрав чинності закон «Про боротьбу з хабарництвом», який встановив 31 відповідальний Інститут за подолання корупції, а саме: Serious Fraud Office – Британське бюро з розслідування махінацій. Закон інтегрував в собі всі необхідні норми діючих законодавчих актів у даній сфері, додав ряд нових положень, закріпив принципи антикорупційної політики, такі як: екстериторіальність; своєчасність оцінки корупційних ризиків; обов'язковість вимог антикорупційного законодавства для службовців усіх без винятку рівнів; систематичної перевірки кадрів на предмет їх благонадійності; доступність інформації, що стосується корупційної складової; систематичний контроль і нагляд.

Нововведенням стала норма про кримінальну відповідальність юридичних осіб, у тому числі за незапобігання хабарництву.

Корупційні прояви у Великобританії відстежує Комітет зі стандартів публічної сфери (Комітет Нолана), діяльність якого зосереджена на моніторингу діяльності членів парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; колишніх міністрів та інших посадових осіб, що працюють у тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді [132, с. 30-31].

Естонія.

Естонія, це одна із країн пострадянського простору, яка вважається однією з найменш корумпованих у Європі, хоча в 90-х роках була поширена організована злочинність, «рекет» і

корупція, в тому числі і в правоохоронних органах. Починаючи з 1991 року уряд країни розробив стратегію на побудову інноваційної моделі електронної держави, що супроводжувалось прийняттям нового антикорупційного законодавства.

Прийнятий у 2002 році Кримінальний кодекс Естонії встановив сувору відповідальність за корупцію. Одержання хабара загрожує в'язницею – до п'яти років (повторне – до десяти років), посередництво в хабарі – штраф або позбавлення волі. За надання цінного подарунка, хабаря, окрім позбавлення волі, додатковим видом покарання, суд може застосувати конфіскацію майна. Антикорупційною правовою базою Естонії є Конституція, КПК Естонії, прийнятий у 2007 році Закон Естонії «Про боротьбу з відмиванням грошових коштів та фінансуванням тероризму».

В 2013 році була створена Антикорупційна комісія міністрів, до якої увійшли міністри юстиції, внутрішніх справ, фінансів, економіки та комунікацій, а також державний секретар. Метою комісії була розробка антикорупційної стратегії «Чесна держава і нагляд».

Розслідування факту корупції здійснюють три органи:

– префектура поліції – здійснюють нагляд за чиновниками, що працюють в органах самоврядування, а також у приватних підприємствах / об'єднаннях;

– поліція безпеки – здійснюють нагляд за найвищими державними чиновниками держави (президент, міністри);

– державна прокуратура – нагляд за працівниками правоохоронних органів [132, с. 34].

Польща.

У 2002 року урядом Польщі затверджено Державну програму боротьби з корупцією під назвою «Антикорупційна стратегія». На виконання цієї програми створена та працює Надзвичайна кодифікаційна комісія сейму Польщі, яка готує зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та

Кримінально-виконавчого кодексів.

Досить значний ефект у справі протидії корупційним явищам досягнуто при застосуванні Закону Республіки Польща від 16 листопада 2000 р., яким створено новий державний орган фінансової розвідки, що передбачає впровадження таких завдань: припинення злочинних дій у фінансовому секторі та створення банку даних для всіх компетентних державних інститутів, які протидіють використанню нелегальних джерел доходів. Генеральний інспектор фінансової інформації виконує посередницькі функції щодо збору, аналізу, оцінці та передачі даних, а також координації взаємодії між різними фінансовими інститутами і правоохоронними органами.

Існує також зворотній зв'язок – правоохоронні органи надають необхідну інформацію органу фінансової розвідки для її використання відносно зобов'язаних інститутів (припинення угод, блокування рахунків тощо). Таким чином до одного центру зосереджується інформація про конкретні фінансові угоди та про діяльність осіб та встановлення їхньої причетності до фінансових чи економічних злочинів. Представники правоохоронних органів мають можливість порівнювати фінансову базу даних із базою даних про злочини.

З 24 серпня 2006 р. набирає чинності Закон про «Центральне антикорупційне Управління (ЦАУ, Centralny Urzad Antykorupcyjny)». Основною метою діяльності ЦАУ є боротьба зі зловживанням владою та використанням привілеїв для досягнення особистої і майнової користі, а також діяльністю, спрямованою проти економічних інтересів держави. ЦАУ повинне переслідувати корупційну злочинність, ретельно перевіряти майнові декларації чиновників та працівників сфери самоуправління, слідкувати за спробами порушити заборону поєднання громадських (державних) функцій із господарською діяльністю. Зазначена система дозволяє також досить ефективно виявляти корупційні дії представників влади та вести ефективну боротьбу з ними [132, с. 35].

Окрім законодавчого впровадження норм і стандартів, необхідним було створення інститутів контролю за виконанням даних норм або наділення існуючих інститутів відповідними повноваженнями. Такими інститутами стали Антикорупційна група та Бюро міжнародних казначейських звітів у структурі Міністерства фінансів, Найвища палата контролю, Департамент цивільної служби, Департамент публічних замовлень та Агентство внутрішньої безпеки. Установою, що очолила боротьбу з хабарництвом та корупцією, стало створене у 2006 році Центральне антикорупційне бюро [121].

Основний напрямок діяльності Бюро – контроль за доходами та видатками польських можновладців. Ефективність діяльності бюро залежала від наділення його розширеним спектром інструментів, починаючи від права залучати спецслужби і завершуючи використанням технології «провокації хабаря».

Швеція.

У Швеції проблема корупції не розглядається як така, що становить значну небезпеку для суспільства, відповідно, у країні не існує будь-яких спеціальних урядових програм чи спеціалізованих державних органів боротьби з корупцією. Питання корупції та хабарництва виписані у загальному шведському законодавстві, зокрема Кримінальному кодексі, Кодексі про судочинство, Акті про аудит та інших законодавчих і підзаконних актах.

Особливу роль в протидії корупції, у Швеції, відіграє Омбудсмен, який реалізує свої повноваження в таких сферах: нагляду за судами, прокуратурою й поліцією; соціальних питань – освіти, охорони здоров'я, податків, транспорту, Омбудсмен у справах споживачів і окремо у справах економічної свободи.

Відповідно до визначення Міжнародної асоціації юристів «омбудсмен – це служба, передбачена Конституцією чи іншим законодавчим актом, яку очолює незалежна публічна особа високого рангу і розглядає скарги громадянина дії державних

органів, їхніх службовців та інших посадових осіб; уповноважена проводити службове розслідування, рекомендувати коректувальні дії і представляти доповіді вищим керівникам держави» [46, с. 2].

У Швеції активну участь в запобіганні корупції здійснюють різноманітні громадські організації. Зокрема, незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства здійснює шведська громадська організація «Інститут проти хабарів» була заснована в 1923 році. Маючи фінансування від бізнес-організацій та Стокгольмської торгової палати, Інститут зосередився на більш детальному роз'ясненні тонкощів антикорупційного законодавства [132, с. 27].

Вище вказаний інститут працює в площині суспільної моралі, допомагаючи громадянам провести межу між тим, що є хабарем і тими діяннями, що в межах норми. При цьому діяльність більшою мірою сфокусована на бізнес-співтоваристві. В цілому, робота організації заснована на «Положенні про подарунки, нагороди та винагороди» (Code of gifts, Rewards and other benefits in business), в основі якої є шведські закони. Положення, не маючи юридичної сили, є інструментом саморегулювання.

Також, створена в 1994 році громадська організація «Демократичний аудит» об'єднує в собі провідних шведських політологів, економістів та інших науковців. Поряд із моніторингом стану розвитку демократичних свобод у шведському суспільстві, ця організація вивчає специфічні питання, у тому числі пов'язаних із боротьбою з корупцією.

До сьогодні «Інститут проти хабарів» тісно співпрацює з антикорупційними прокурорами, в кількості 7-ми осіб на всю Швецію. В 2012 році було створено Антикорупційну поліцію. Її штат налічує близько 25 осіб, які працюють тільки у сфері корупційних правопорушень [35].

Фінляндія.

Прикладом найменш корумпованих країн, є Скандинавські

держави, зокрема Фінляндія, Норвегія, Швеція та Данія. Зокрема, Фінляндія є країною, яку міжнародна неурядова організація по боротьбі з корупцією «Transparency International» визначає як одну з найменш корумпованих серед 133 країн світу.

Фінляндія, як член Європейського Союзу, є учасником усіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Однак імплементація європейських законів у національну правову систему здійснюється цією країною досить виважено. Головним принципом цього процесу є органічне поєднання національного законодавства Фінляндії із загальноєвропейським, із мінімально можливими змінами першого. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміну «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину.

У Кримінальному кодексі Фінляндії поняття «корупція» відсутнє, лише зазначається про хабарництво чиновників, за яке передбачається покарання від штрафу до позбавлення волі на строк до 4 років, в залежності від серйозності правопорушення.

У Фінляндії ніколи не створювалося спеціального закону про корупцію. Вона розглядається як частина кримінальної злочинності і завжди підпадає під дію Конституції, Кримінального кодексу, Законодавства про цивільну службу, адміністративних інструкцій [126, с. 4].

Нідерланди.

Прикладом комплексної боротьби з корупцією є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як:

1. постійна звітність та гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії;

2. щорічно Міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо

покарання осіб, причетних до корупції;

3. розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють;

4. створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви;

5. основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, наприклад, пенсійного і соціального обслуговування;

6. у всіх організаціях, зокрема у міністерствах, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних чи випадкових порушень діючих правил і відповідних наслідків таких порушень [119].

Уповноваженим органом в сфері боротьби з корупцією у Нідерландах – Національна Антикорупційна служба, яка є незалежним поліцейським органом у складі Міністерства юстиції.

Німеччина.

У 1997 р вступив в силу «Закон про боротьбу з корупцією» з одночасним внесенням змін до Кримінального кодексу Німеччини. Було розширено перелік корупційних злочинів, в який включені: отримання вигоди; одержання хабара за порушення службових обов'язків; обіцянку, пропозицію вигоди, хабарі; дача хабара за порушення службових обов'язків; отримання і давання хабара в господарській сфері; обмеження конкуренції при тендерах і конкурсах.

Як організаційно-правові заходи, міністерствам і федеральним органам управління був представлений пакет документів, який отримав назву «Директива федерального уряду про боротьбу з корупцією у федеральних органах управління», затверджений в 1997 році . У документі містяться положення, що

спрямовані на попередження корупції. Одночасно з Директивою були розроблені Рекомендації щодо дотримання Кодексу антикорупційного поведінки [31, с. 37].

Органами запобігання та протидії корупції в Німеччині є:

– спеціалізованій прокуратурі по боротьбі з корупцією;

– у складі Федерального відомства кримінальної поліції, підпорядкованого федеральному МВС, функціонує секція боротьби з корупцією.

8.3. Міжнародне співробітництво в боротьбі з корупцією.

Враховуючи те, що Україна стала об'єктом зростаючої зацікавленості міжнародних злочинних організацій (зокрема у сферах відмивання «брудних» грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, зброєю, небезпечними матеріалами, наркотичними речовинами тощо) вирішення Україною важливих соціально-економічних, політичних та інших завдань практично неможливе без її участі в міжнародному співробітництві у боротьбі зі злочинністю, в діяльності міжнародних правоохоронних організацій.

З огляду на це, участь нашої держави у міжнародній співпраці у галузі протидії злочинності, реалізується на основі норм і принципів міжнародного права. Цілком зрозуміло, що таке співробітництво України з країнами світу, міжнародними організаціями є вагомою умовою успішного вирішення багатьох проблем не лише зовнішньо-політичного, зовнішньо-економічного, а й внутрішнього характеру.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю здійснюється у різних напрямках, у певних формах та видах. Якщо розглядати напрямки міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як шляхи розвитку, як напрями розвитку, то можна виокремити такі:

– спонукання держав та сприяння в укладанні угод у сфері

боротьби з міжнародною злочинністю, включаючи її попередження та поводження з фізичними особами, що порушили норми цих угод;

– розробку міжнародних стандартів у галузі попередження злочинності, кримінального переслідування і відбування покарання за вчинення міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру;

– розробку рекомендацій для боротьби національних правоохоронних органів з загально-кримінальними злочинами, інформаційну та консультаційну допомогу державам (з урахуванням того, що кожна держава веде цю боротьбу у рамках суверенітету, у межах своєї території та відповідно до власних соціальних та економічних умов) [79, с. 9].

З урахуванням характеру злочинності напрями міжнародного співробітництва у боротьбі з нею можна класифікувати таким чином:

– співробітництво у боротьбі з міжнародними злочинами;

– співробітництво у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру;

– співробітництво у боротьбі з загально-кримінальною злочинністю.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю може здійснюватися в таких формах:

– надання взаємної правової допомоги з кримінальних справ;

– видача фізичних осіб, що вчинили злочини, для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку;

– передача засуджених до позбавлення волі для подальшого відбування покарання у державі їх громадянства або постійного місця проживання;

– обмін оперативною, правовою або іншою інформацією;

– виконання доручень з міжнародного розслідування;

– створення і діяльність спільних слідчо-оперативних груп

для розкриття і розслідування матеріалів кримінального провадження, що перебувають у провадженні компетентних органів, пов'язаних із проведенням великого обсягу процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів на територіях двох і більше держав;

– забезпечення прав і свобод громадян певної держави при здійсненні кримінального правосуддя в іншій державі;

– підготовка кадрів, обмін досвідом роботи правоохоронних органів різних держав у боротьбі з міжнародною злочинністю;

– надання експертних та консультативних послуг, спеціальних науково-технічних засобів та здійснення іншої матеріально-технічної допомоги;

– спільне вивчення проблем злочинності та боротьби з нею, прогнозування та програмування цієї діяльності; участь в офіційних заходах (конгресах, нарадах) та науково-технічних конференціях (семінарах, симпозіумах), що обговорюють проблеми міжнародного співробітництва у попередженні злочинності [57].

Міжнародне співробітництво в боротьбі з корупцією реалізується шляхом прийняття конвенцій та угод, які надають рекомендації щодо запобігання та протидії корупції.

Прийнято спільний проект Комісії Європейського товариства і Ради Європи «Октопус», Конвенцію про корупцію у контексті цивільного права, Конвенцію про корупцію у контексті кримінального права, Угоду про створення Групи держав проти корупції, затверджено статути Групи держав у боротьбі з корупцією та комісії по запобіганню корупції. Радою Європи створена міжнародна Група по протидії корупції, яка працює під керівництвом Комітету з кримінальних проблем. Саме цією Групою разом з Європейським Союзом розроблено проект «Октопус», у якій беруть участь 16 східноєвропейських країн, у тому числі й Україна. Ця програма є першою спробою реальних кроків по боротьбі з корупцією у країнах Центральної

та Східної Європи.

Група держав проти корупції (GRECO, ГРЕКО) – це Група держав, що домовились про конкретний механізм контролю за виконанням ними своїх зобов'язань з питань боротьби з корупцією.

Група держав проти корупції «**Group of States against Corruption**» (GRECO) на початку діяла як форум співробітництва держав у боротьбі з корупцією. У 1993 р Комітетом міністрів Ради Європи була прийнята так звана «Статутна Резолюція», що заклала інституційні основи ГРЕКО. Незважаючи на те що юридично ГРЕКО стала міжнародною організацією лише в 1999 р, вона розглядалася такої з самого моменту прийняття рішення про заснування.

У ГРЕКО діють такі органи: Пленарна сесія, Бюро, Статутний комітет, Секретаріат.

Пленарна сесія є головним органом ГРЕКО. Держави-члени направляють не більше ніж двох представників на пленарній сесії.

Бюро складається з президента, віце-президента і п'яти членів, обраних на Пленарної сесії на два роки. Бюро виконує такі функції: готує проекти щорічних програм оцінок; організовує відвідування держав з метою підготовки оцінної доповіді; представляє доповіді Пленарної сесії; інші функції.

Статутний комітет засновується Комітетом міністрів Ради Європи. Він може бути також заснований органом ГРЕКО.

Секретаріат очолює виконавчий секретар ГРЕКО. У Секретаріат входять чотири адміністратора, Центральний офіс оціночних процедур, Генеральний директорат з правових відносин, а також секція технічного співробітництва.

ГРЕКО знаходиться в Страсбурзі.

У роботі органів ГРЕКО можуть брати участь представники інститутів Ради Європи, а також Європейського комітету з правового співробітництва та Європейського комітету але проблем злочинності. ГРЕКО щорічно представляє

доповідь про свою діяльність до Ради Європи.

Як міжнародна організація ГРЕКО діє на підставі Угоди про заснування «Групи держав проти корупції». 12 травня 1999 Комітет міністрів Ради Європи резолюцією затвердив Статут ГРЕКО.

Згідно зі Статутом у завдання ГРЕКО входить моніторинг за дотриманням «Керівних принципів боротьби з корупцією» та імплементація конвенцій Ради Європи. Метою діяльності ГРЕКО оголошено: підвищення здатності держав-членів боротися з корупцією шляхом спостереження за дотриманням ними зобов'язань у цій області, використовуючи процеси оцінки і контролю [11].

У зв'язку з набуттям для України чинності Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифіковано Законом від 16 березня 2005 року) з 1 січня 2006 року Україна стала сороковим членом Групи держав проти корупції. ГРЕКО – це так звана розширена часткова угода (enlarged partial agreement) Ради Європи [134].

Transparency International.

Національне відділення Transparency International сформувалося з Творчого об'єднання «ТОРО» – неурядової організації, зареєстрованої у 1999 році в центрі України. Transparency International – це міжнародна недержавна організація з боротьби з корупцією, яка має близько 100 національних осередків, та відома своїми антикорупційними дослідженнями, зокрема Індексом сприйняття корупції. Метою Transparency International – Україна є обмеження зростання рівня корупції в Україні.

Transparency International – Україна спільно з Лабораторією законодавчих ініціатив (Київ) та Transparency International – Secretariat (Берлін) провели комплексну незалежну оцінку 13 ключових державних інституцій та секторів на предмет їх спроможності ефективно протидіяти корупції. Підготовлені нами рекомендації лягли в цілий ряд кампаній

громадського тиску, спрямованих на реформування ключових урядових інституцій.

Transparency International Україна розробила стратегічні пріоритети на 2016-2018 роки, які передбачають запобігання та протидію будь-яким корупційним проявам в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ (Загальна частина): Підручник // Авт. кол.: Ю.І. Римаренко, Є.М. Моісеєв, В.І. Олефір та ін. – К., 2008.
2. Антикорупційні обмеження: використання службових повноважень чи службового становища // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://karlivka.just.gov.ua/uploads/2015-10/vistup-antikor-obmezhennja.doc.
3. Антонян Ю.М.. Кримінологія. Вибрані лекції. - М.: «Логос», 2004. - 448 с.
4. Аристотель. Політика // [Електронний ресурс]. — [Режим оступу]: http://pstgu.ru/download/1180512155.aristotel.pdf.
5. Бабенко К. А., Лазаренко С. Ж. Упорядкування правових та моральних норм в суспільстві як умова запобігання та протидії корупції // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 5. — С. 92-95.
6. Бабенко К. А. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діянням / К. А. Бабенко, С. Ж. Лазаренко. // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – С. 109-113.
7. Балуєв Б. В. Україні прижилася «традиційна» модель корупції [Електронний ресурс] / Б. В. Балуєв // Коментарі. Львівський портал. – Режим доступу: http://portal.lviv.ua/article/2012/09/21/000302.html.
8. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.
9. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2005. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part2/217.htm.

10. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К., 2006., с. 132.

11. Бирюков П. Н. Международное право / П. Н. Бирюков. – М.: Юристь, 1998. – 258 с.

12. Бусол О. Ю. Прозорість інформації як чинник запобігання корупції у державному секторі України / О. Ю. Бусол // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал. – 2007. – № 17. – С. 145–155.

13. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : [монографія] / О. Ю. Бусол – К. : Ін Юре, 2014. – 564 с.

14. Васильєв А.С. Административное право Украины (общая часть): Учеб. пособ. – Х., 2001. – С. 135-146.

15. Ведєрніков Ю. А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посібник / Ю. А. Ведєрніков, А. В. Папірна. – К. : Знання, 2008. – 333 с.

16. Википедия. Свободная библиотека // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http:// ru.wikipedia.org/wiki/коррупция.

17. Відшкодування моральної шкоди: Методичні рекомендації від 13.05.2004 № 35-13/797 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04.

18. Гаращук В.М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В.М. Гаращук,А.О. Мухатаєв. — Х. : Право, 2010. — 144 с.

19. Голіна В.В.,. Кримінологія: Загальна та Особлива частини / В.В. Голіна, Б.М Головкін. // Навчальний посібник. – Х.: Право, 2014. – 513 с.

20. Голосніченко І.П. Адміністративне право України: основні поняття: Навч. посіб. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф.. І.П. Голосніченко. – К., 2005., с. 64.

21. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (станом на 01.08.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

22. Гулемюк Л.Й. Теоретико-соціальний аналіз корупції як загрози національній безпеці України / Л.Й. Гулемюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 2. — С. 1—10.

23. Декрет СНК РРФСР от 8 мая 1918 года “О взяточничестве” // [Електронний ресурс] // Декреты Советской власти. Том II. 17 марта – 10 июля 1918 г. М.: Гос. издат-во политической литературы, 1959. – Режим доступу: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/18-05-08.htm.

24. Департамент захисту економіки Національної поліції України : офіційний сайт Національної поліції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1813727.

25. Дерега В. В. Політична корупція: визначення та особливості / В. В. Дерега // Політологія, Наукові праці. - Том 110. – Випуск 97, 2009. – С. 72-76.

26. Державна служба в Україні: Матеріали з Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державна_служба_в_Україні.

27. Добродумов П.О. Антикорупційна політика як функція держави/ П.О. Добродумов // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №9. – С. 54-58.

28. Еволюція (значення): Матеріали Вікіпедії // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Еволюція_(значення).

29. Економічна безпека: навч. посіб. / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О. М. Джужі. — К.: Алерта; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. — 368 с.

30. Заблоцький Ю.П. Історична ретроспектива протидії корупції, хабарництву і неправомірній вигоді в Україні // Митна справа : науково-аналітичний журнал / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.»; ТОВ «Митна газета». – Львів, 2015. – № 1 (97). – С. 53-61.

31. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ: 2012. – 237 с.

32. Засади державної антикорупційної політики: Антикорупційний портал // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.acrc.org.ua/ua/policy/info/.

33. Зелинский А. Ф. Криминология: Учеб. пособие.— Харьков, 2000.

34. Інформаційно-аналітичний портал // [Електронний ресурс]. – Режим доступу
http://ura-inform.com/uk/politics/2011/07/08/korrupzhija.6. Transparency International. Curbing Corruption in Tsunami Relief Operations. Proceedings of the Jakarta Expert Meeting, 2009 April 7-8. – Manila: ABD.

35. Как в Швеции борются с коррупцией // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://pryamayarech.ru/text/2015-10-8-provesti-chertu-rabota-shvedskih-antikorruptsionnyih-organizatsij.

36. Качкина Т. Б. Корупция и основные элементы стратегии противодействия ей : [учеб. пособие] / Т. Б. Качкина, А. В. Качкин. – Ульяновск : ОАО «Областная типография «Печатный двор», 2010. – 80 с.

37. Клімова С. М. Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики: навч. посіб. / С.М. Клімова, Т.В. Ковальова. – Х., 2015. – 252 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/book/2015opzsap/doc/01.pdf.

38. Клімова С.М. Організація запобігання та протидії корупції в Україні: навчальний посібник / С.М. Клімова, Т.В. Ковальова. — Х., 2012. — 283 с.

39. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 (станом на 05.10.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

40. Колпаков В.К. Взаимодействие участковых инспекторов милиции с формированиями общественности: Учеб. пособ. – К., 1990.

41. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 196-209.

42. Коментар до Кримінального кодексу України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/.

43. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікація від 18.10.2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

44. Конституція України від 28.06.1996 р. (станом на 30.09.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

45. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

46. Косінов С. А. Омбудсмен як інститут контролю за владою / С. А. Косінов. // Теорія і практика правознавства. – 2015. – №1. – С. 1-12.

47. Красніков Д. А. Наслідки корупції для фінансової системи держави. Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку: Теорія та практика державного управління. - Вип. 2 (41) С. 1-6.

48. Краснов М. А. Россия–2015: судьба коррупции и судьба России : доклад Фонду ИНДЕМ [Електронний ресурс] / М. А. Краснов, Г. А. Сатаров, М. А. Федотов. – Режим доступу : http://www.anti-corr.ru/indem/2015/Corr2015.htm.

49. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: Відомості Верховної Ради України від 18.10.2006, № 50 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

50. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-тє вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 221.

51. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (станом на 08.10.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

52. Кузнецова Н. В. Коррупция в системе уголовных преступлений. «Круглый стол» // Вестник Московского университета. – 1993. – №1. – С. 32.

53. Кунченко-Харченко, В. І. Правознавство [Текст]: навч. посібник / В. І. Кунченко-Харченко, В. Г. Печерський, Ю. Ю. Трубін. – Київ : Кондор, 2011. – 476 с.

54. Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной системе и противодействие им. / УПП. / В. Д. Ларичев. – М. : ИНФРА. 1996. – С. 75–168.

55. Макаренко О.В., Рудник Б.Л. и др. Государство и негосударственные некоммерческие организации: формы поддержки и сотрудничества. – М., 1997., с. 123.

56. Максименко О.М. Організаційно-правове забезпечення форм співпраці громадських організацій та органів місцевого самоврядування // Правова держава: Щорічник наукових праць ІДП НАН України. Вип. 13. – К., 2002., с. 487.

57. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://stud.com.ua/44896/pravo/mizhnarodne_spivrobitnitstvo_v_borotbi_ zi_zlochinnistyu.

58. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.

59. Михненка А.М. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник / за ред. проф. А.М. Михненка. — К., 2010. — 360 с.

60. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції // [Електронний режим]. – Режим доступу: http://www.sonatta.pl.ua/index.php?option=com_content&view=article&id= 88:korr&catid=39:justmist&Itemid=63.

61. Міжрегіональні територіальні органи : офіційний сайт Національної поліції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1855846.

62. Многоликая коррупция: Выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления / под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 551 с.

63. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект [Електронний ресурс] / Е. С. Молдован // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – №2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/dutp/2010_2/txts/10mesmia.pdf.

64. Молдован Е.С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf.

65. Музичук О.М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями: Дис... канд. юрид. наук. – Х., 2003.

66. Мукоіда Р. В. Особливості міжнародного досвіду протидії корупції / Р. В. Мукоіда. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – №2. – С. 54–56.

67. Навроцький В. О. Господарські злочини. Лекції для студентів юридичного факультету / Навроцький В. О. – Львів : Юрид. фак-т Львівського державного ун-ту ім. Івана Франка, 1997. – С. 8.

68. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Невмержицький Євген Васильович – Київ, 2009. – 35 с.

69. Озерський І.В. Взаємодія органів слідства та дізнання у боротьбі з організованою злочинністю (психолого-правовий аспект) // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними: Президенту України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників. Міжвідомчий наук. зб. / За ред.. А.І. Комарової, М.О. Потебенька, В.П. Пустовойтенка та ін. – К., 2001. – Том 25., с. 539.

70. Олийник А., Колодий А., Берлач А., Бычкова С., Карпенко Д., Осадчий В. / Алерта, КНТ, Правова єдність, Центр навчальної літератури. – 2009, - 792 с.

71. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин [Текст] : монографія / О. А. Музика-Стефанчук ; Нац. акад. прав. наук України, Хмельниц. ун-т упр. та права [та ін.]. – Хмельницький : ХУУП, 2011. – 383 с.

72. Організована злочинність в Україні / [М. І. Камлик , Б. В. Романюк , В. Д. Сущенко та ін.] ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 1999. – 124с.

73. Основы противодействия коррупции : учеб. пособие / [под ред. И. И. Рогова, К. А. Мами, С. Ф. Бычковой]. – Алмати : ОФ Транспаренси Казахстан, ОФППИ «Интерлигал» в Казахстане, 2004. – 328 с.

74. Питання запобігання та виявлення корупції : Постанова Кабінету Міністрів України 4 вересня 2013 р. № 706 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/706-2013-п.

75. Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади: Типове положення про підрозділ органу виконавчої влади з питань запобігання та виявлення корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 грудня 2009 р. № 1422 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 1. – Ст. 14.

76. Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки : Указ Президента України від 27 серпня 1994 р. № 484 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon. rada.gov. ua/cgi-bin/laws/main. cgi? nreg=484 %2F94.

77. Погорецький М. А. Удосконалення механізму декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та членів їх сімей як один із чинників зниження рівня корупції в Україні / М. А. Погорецький, О. Ю. Бусол // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 2. – С. 85–92.

78. Податковий менеджмент. Курс лекцій для студентів з навчальної дисципліни "Податковий менеджмент". /Укладачі: Ярема Б. П., Маринець В.П., Савчук Н.В., Ярема Я.Р., Шевчук О.М., Буряк О. П., Филипів Р.С. / Підручник. – Львів: «Магнолія 2006», 2013. – 352 с.

79. Позняк Н. Міжнародне співробітництво у протидії корупції / Н. Позняк // Фінансовий контроль: всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 8-11.

80. Полищук А.Д. Взаимодействие милиции с добровольными народными дружинами в сфе-ре охрани общественного порядка. Административно-правовой аспект: Учеб. пособие. – К., 1981, с. 61.

81. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD111_ukr_1.pdf.

82. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: журнал ВРУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/1643/.

83. Природа і причини корупції в Україні: Перспективи розвитку та протидії корупції В.Бутенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/butenko.htm.

84. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11 червня 2009 р. № 1507-VI (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 692.

85. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України від 23 грудня 2009 р. № 1787-VI (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 87.

86. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 17. – Ст. 118. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran164#n164.

87. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 10.09.1962 № 461а-06 // Відомості Верховної Ради України. – 1962. – № 37. – Ст. 461. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/461a-06.

88. Про державні цільові програми: Закон України, відомості Верховної Ради України від 18.03.2004 № 1621-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15.

89. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 01 серпня 2002 р. № 683 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – Ст. 192.

90. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

91. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : Закон України від 22.02.2000 р. № 1490-III (втратив чинність) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:\\rada.gov.ua.

92. Про запобігання і протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI (втратив чинність) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ 3206-17.

93. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (із змінами, внесеним згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

94. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18.

95. Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2011 № 1240 (втратила чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 2011.

96. Про затвердження плану заходів щодо створення та забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю за декларуванням та витрачанням доходів особами, які претендують на зайняття посад державних службовців, та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення боротьби з приховуванням доходів від оподаткування та корупцією : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 червня 2003 р. № 323-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/main. cgi? nreg=323-2003-%F0.

97. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п.

98. Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики : Постанова Кабінету Міністрів України 4 грудня 2013 р. № 949 (втратила чинність) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/949-2013-п.

99. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. N 950 (із змінами, N 301 (301-2015-п) від 14.05.2015) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

100.Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 171 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-п.

101.Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю : Розпорядження Президента України від 10 лютого 1995 р. № 35/95-рп // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/main.

102.Про заходи щодо посилення протидії корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1338 (втратила чинність) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1338-2009-п.

103.Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 1. – Ст. 2. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-19.

104.Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII (із змінами, внесеними згідно із Законом N 198-VIII від 12.02.2015) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18.

105.Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки: Указ Президента України від 21.10.2011 № 1001/2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011.

106.Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14 жовтня 2014 р. № 808/2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/808/2014/paran11#n11.

107.Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією : Указ Президента України від 06 лютого 2003 р. № 84 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/main.

108.Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

109.Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2041. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1682-18.

110.Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 17 травня 2001 р. № 325 // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 88.

111.Про прокуратуру : Закон України 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – Ст. 12. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page.

112.Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції : Указ Президента України від 09 лютого 2004 р. № 175 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента України № 266 від 03 березня 2004 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/main.

113.Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02.

114.Противодействие коррупции организациями гражданского общества: из опыта реализации программы «Партнерство в противодействии коррупции» // Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні «Гідна Україна». -Режим доступу: www.pace.oig.ua/images/cd/5-2_rus_ngo_workbook-l.pdf.

115.Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-п.

116.Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 104 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2016-п.

117.Про утворення Національного антикорупційного бюро України : Указ Президента України від 16 квітня 2015 року № 217/2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/217/2015.

118.Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 830 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/830-2015-%D0%BF.

119.Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект): дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / Олексій Якимович Прохоренко. – К., 2004. – 206 с.

120.Пухкал О., Тіньков А. Роль громадянського суспільства у протидії політичній корупції в Україні / Пухкал О., Тіньков А. // Державне управління та місцеве самоврядування, 2013, вип. 2 (17). С. 80-86.

121.Рибак, А.І. Державна політика боротьби з корупцією у Польщі: нормативно-інституційний аспект [Текст]/ А.І. Рибак // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Головний редактор В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 50. – С. 717-725.

122.Роль В. Ф. Фінансове право [Текст] : навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.

123.Романюк Б.В. Ефективна політика держави у сфері протидії організованій злочинності та корупції – політика зміцнення національної безпеки України / Б.В. Романюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 23, 2010. – С. 3-16.

124.Русаков А.Ю. Связи с общественностью в органах государственной власти. Учеб. пособие. – СПб., 2006., с. 84.

125.Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу: Віче, журнал ВРУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/4201/.

126.Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? / В. Сененов // Вечерний Харьков, 2009. – 22 декабря. – № 143. – С. 4.

127.Серьогін С.М., Серьогін С.С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pubupr/2010/20101/doc.

128.Скулиш Є. Форми та види корупції: проблеми класифікації / Є. Скулиш, Н. Міняйло // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 3. – С. 93–100.

129.Словник політологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=37580.

130.Соловйов В., Береза О. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України В. Соловйов, О. Береза / Вісник Національної академії державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Админ/Downloads/Vnadu_2012_3_14.pdf.

131.Спільні 1-й та 2-й раунди оцінювання. Звіт про виконання рекомендацій Україною: Затверджений GRECO на 42-му пленарному засіданні (Страсбург, 11–15 травня 2009 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/file/356.

132.Теоретико-правові засади протидії корупції (авторський колектив : Дейнека В. Ф., Кармаліта М. В., Розум О. М., Шавло І. А., Шкуренко Н. Г.) / науково-аналітична доповідь. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. – 39 с.

133.Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / М. Ю. Тихомиров. – М. : Юринформцентр, 1995. – 365 с.

134.Україна стала сороковим членом Групи держав Ради Європи проти корупції (ГРЕКО) Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/ua/news/6948.

135.Уряд для громадян. Ініціативи щодо поліпшення якості послуг. Український переклад. – Львів, 2000., с. 22.

136.Форми взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства у протидії поширенню корупції в Україні : аналіт. зап. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www. niss. gov.ua/Monitor/juni08/06. htm.

137.Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Відомості Верховної Ради України від 16.03.2005 № 16 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

138.Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (станом на 19.10.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

139.Шинелева Л.Т. Общественные неправительственные организации и власть. – М., 2002., с. 56.

140.Шишкарёв С. Н. Правовой порядок в сфере противодействия коррупции: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история учений о праве и государстве» / С. Н. Шишкарёв. – М., 2010. – 53 с.

141.Щегорцова В. М. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України / В. М. Щегорцова. // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/DeBu_2012_2_40.pdf.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

Топчій Василь Васильович
Шкелебей Вікторія Анатоліївна
Супрун Тетяна Миколаївна

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

Навчальний посібник

Комп'ютерна верстка*: Супрун Т.М., Шкелебей В.А.*

Підписано до друку 01.12.2016.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк різографічний.
Умов. друк. арк. 13. Обл.-видавн. арк. 12,1.
Наклад 80 прим. Зам. № 18238.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
e-mail: info@tvoru.com.ua
http://www.tvoru.com.ua